

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU

2019

TIHV
Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU 2019

Ankara, Haziran 2020

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 137

Yayına Hazırlayanlar
Ümit Biçer, Aytül Uçar

TİHV Tedavi Merkezleri çalışanlarına teşekkürlerimizle.

Kapak Fotoğrafı
Sertaç Kayar

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: 978-605-9880-28-2

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı *Resmi Gazete*'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

Bu yayın aşağıdaki kuruluşların maddi desteğiyle hazırlanmış ve basılmıştır:

İsveç Büyükelçiliđi
Norveç Büyükelçiliđi
Sigrid Rausing Trust

Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır;
hiçbir şekilde maddi destek veren kurumların duruşunu yansıttığı addedilemez.

**THE
SIGRID
RAUSING
TRUST**

Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden sadece
Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumludur.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Şebnem Korur Fincancı	
Sunuş	11
Metin Bakkalcı	
2019 Değerlendirme Sonuçları	19
İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığında 2019 yılı Değerlendirmesi	21
1. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları.....	22
2. Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri.....	29
3. Ulusal Önleme Mekanizmasının İşlevsizliği ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.....	32
4. Cezasızlık Kültürü.....	33
TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2019 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI	37
YÖNTEM	37
BAŞVURU BİLGİLERİ	38
TÜRKİYE’DE İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR	40
Başvuru Ayları.....	41
Başvuru Yolları.....	41
Başvuruların Sosyo - Demografik Bilgileri	42
1. Cinsiyet ve Yaş.....	42
2. Doğum Yeri ve Bölgesi.....	44
3. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu.....	45
İşkence Süreci	48
1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri.....	49
2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri.....	49
3. Gözaltına Alınma Yerleri.....	50
4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence.....	52
5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence.....	52
6. İşkencenin Yapıldığı Birimler.....	54
7. İşkencenin Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı.....	55
8. Uygulanan İşkence Yöntemleri.....	57
Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	61
1. Avukata Ulaşma.....	61
2. Gözaltı Sonrası Tutukluluk.....	62
3. Gözaltı Sonrası Dava Açılması.....	63
4. Gözaltı Sürecinde Düzenlenen Adli Raporlar ve Muayene Yerleri.....	63
5. Gözaltı Süreciyle İlgili Suç Duyurusu ve Açılan Davalar.....	66

Hapishane Süreci	66
İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci	72
Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	72
1. Fiziksel Yakınmalar	72
2. Fiziksel Muayene Bulguları	76
3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar	79
İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci	82
1. Ruhsal Yakınmalar	82
2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler	83
3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar	85
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri	86
1. Başvuruların Fiziksel Tedavi Süreci	86
2. Fiziksel Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu	88
3. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci	88
TÜRKİYE DIŞINDA GÖRDÜĞÜ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELER NEDENİYLE YAPILAN BAŞVURULAR	91
Sosyo - Demografik Bilgiler	91
1. Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum	91
2. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu	91
İşkence Süreçleri	91
1. Gözaltında İşkence Süreci	91
2. Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	93
3. Hapishane Süreci	93
Tıbbi Değerlendirme Süreci	93
1. Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	93
2. Fizik Muayene Bulguları	94
3. Fiziksel Muayene Tanıları	95
4. Ruhsal Yakınmalar	95
5. Ruhsal Belirti ve Bulgular	96
6. Ruhsal Muayene Tanıları	96
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	96
1. Uygulanan Tedaviler	96
2. Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu	96

İŞKENCE GÖRENLERİN YAKINLARI	98
1. Yaş ve Cinsiyet	98
2. Doğum Yeri	98
Tıbbi Değerlendirme Süreci	100
1. Ruhsal Yakınmalar	100
2. Ruhsal Belirti ve Bulgular, Tanılar	101
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	103
TİHV BÜNYESİNDE ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR	105
1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler	105
2. 2019 Yılında TİHV'e Yapılan Çocuk Başvurular	105
3. İşkence Gören Çocuklar	106
4. İşkence Görenin Yakını Olan Çocuklar	108
Sosyal Hizmetler Kapsamında Yapılan Çalışmalar	109
TİHV Sosyal Destek Projesi	109
a) TİHV İstanbul Temsilciliği	109
b) TİHV Diyarbakır Temsilciliği	110
c) TİHV Ankara Temsilciliği	110
TİHV'de Yürütülen Sosyal Hizmet Uygulamaları	110
a) TİHV İstanbul Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara ait Veriler	111
Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı	113
b) TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara ait Veriler	115
Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı	116
Tablolar	116
Grafikler	118

ÖNSÖZ

Şebnem Korur Fincancı¹

Tam 30 yıldır ateşin düştüğü yerdeyiz. Dile kolay! Sevgili kurucu başkanımız, canım abim Yavuz Önen'in dediği gibi, ateş düştüğü yeri yakıyor ve biz de o ateşin düştüğü yerde olmaya devam ediyoruz 30 yıldır. Ateş çok yakıcı, ateşi salanlar daha da pervasız son yıllarda. Türkiye İnsan Hakları Vakfı yolun başındayken reddettikleri, en fazla “münferit” deyip isteksizce kabullendikleri işkence ile övünen bir iktidarla boğuşuyoruz artık yıllardır. İşkence yapanların değil işkenceyi dile getirenlerin suçlandığı yıllara yenileri eklenirken, işkence göreni onunla bununla iltisaklandırıp işkenceyi meşrulaştıran, işkenceleri görünür kılma çabalarına polisin moralini bozduğu için çemkiren, yakaladığına yüksek sesle ezan dinleteceği tehdidini savurup alenen tüm ülkeye işkence uygulayan, bununla övünen bir hiç işleri bakanı var bir süredir bu memleketin.

Hiçbir “ağar”tıcının aklayamayacağı suçların failleri ile el ele verip devasa bir hapisaneyeye dönüştürmeye çalıştıkları Türkiye’de inatla varlığını ve mücadelesini sürdüren İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) insan hakları ihlallerine, işkenceye karşı durmaya, işkence görenlerin sesi olmaya devam ediyor. İşkencenin açtığı yaraları onarmak için onlarca gönüllü sağlık çalışanı ve çok disiplinli bir çalışmanın gerektirdiği bileşenlerden emekçisi ile çabalarını sürdürüyor, cezasızlığa karşı tarihe kayıt düşüyorlar. Tedavi süreçlerinin düzenlenmesi için TİHV’e yapılan başvuruların Türkiye’de işkencenin yaygınlığını göstermediği uzun yıllardır hep vurguladığımız bir gerçek. Çok çeşitli nedenlerle işkence görenler ne İHD’ye ne de TİHV’e başvuruyor, onun için de dokümantasyon birimlerimiz gerçek oranlara ulaşmaya çalışıp emek veriyorlar.

Bir süredir işkence için değerli olduğunu düşündüğüm önemli bir veri var, o da gözaltına alınanlar hakkında yapılan mukavemet soruşturmaları. İHD’nin ve TİHV’in 2019 raporlarında anılan rakam 163.032 olarak kayıtlara geçmiş. Maalesef aynı dönemde “işkence” ve “eziyet” suçlarını düzenleyen iki ayrı yasa maddesinden açılan soruşturma sayısı 2196 ile sınırlı. Eziyet suçu tümüyle bireysel bir suç olup, kamu görevi dolayısıyla işlenen suçlardan olmadığı yasa da açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, kolluk hakkında ısrarla soruşturma ve kovuşturmalarda eziyet

¹ Prof. Dr., TİHV Başkanı

suçunu düzenleyen yasa maddesi üzerinden işkence suçunu aklama, kolluğun kamu görevinden çıkarılmasını engelleme çabası olduğunu görüyoruz.

Bu soruşturmaların davaya dönüşme oranlarına baktığımızda da ‘kamu görevlisine direnme’ suçunu oluşturan TCK’nın 265. maddesinin de bulunduğu “kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar”dan dolayı 2018 yılında açılan bu 163.032 soruşturmanın 48.064’ü hakkında dava açıldığı ortaya çıkıyor. Bir önceki yıl açılan 26.016 davayı ikiye katlamış direnme suçu. Kolluğun bu iddiayla ortaya atılmasının temel nedenlerinden birisinin insanların işkence iddiası ile yargıya başvurmasını engellemek olduğunu biliyoruz. O nedenle açılan soruşturma sayısını bu ülkedeki gerçek işkence rakamlarının göstergesi olarak değerlendirmek çok yanlış olmayacaktır. Bu direngen vatandaşlarımızı nüfusa oranladığımızda ise geçtiğimiz yıl bu topraklarda yaşayan her 500 kişiden birinin işkence gördüğünü söyleyebiliriz sanırım. Kolluğun son yıllarda işkence görüntülerini gururla sosyal medyada paylaşması da dikkate alınınca işkenceye tanıklıkla birlikte Türkiye sathına yayılan işkence uygulamasında Vakıf olarak tedavi süreçlerine katkı sunabildiğimiz insanların sayısı okyanusta bir damlayı aşmıyor.

Okyanusta bir damla deyip geçmemekte de yarar var. TİHV’in dokunduğu her işkence görenle yalnız bedenleri, ruhları onarmakla kalmayıp insanların adalet duygusunu da güçlendirdiğini, işkencenin oluşturduğu belirsizlik ortamını ortadan kaldırarak insana güveni tazelediğini düşündüğümüzde 2000 açlık grevleri sürecinden sonra 908 başvuru ile son 20 yılın en yüksek sayısına ulaştığımız 2019 yılı ağır hak ihlallerinin yaygınlığı kadar, TİHV’in emeklerinin insanlıktan yana anlamlı değişim yarattığı bir yıl olarak da anılacaktır.

Bu değişimde katkısı olan tüm emekçilerimize şükranla...

İstanbul, 25 Haziran 2020

SUNUŞ

Metin Bakkalcı¹

2019 yılına ait Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri raporu Covid-19 pandemi (küresel salgın) döneminde hazırlanmıştır. Covid-19 pandemi süreci yakın zaman göz önüne alındığında pek çok açıdan ilkleri içermektedir. Bu pandemi süreci değerlendirilirken öncelikle bu salgınla baş etmek için çeşitli kısıtlılıklarına karşın olağanüstü özverili bir şekilde mesleklerinin gereğini yerine getiren sağlık çalışanları ile hayatın sürdürülmesi/yeniden üretilmesi amacına yönelik işlerde çalışanların/emekçilerin çabalarına özel olarak yer vermek anlamlı olsa gerektir.

İnsan hakları ile doğrudan ilişkili olan pandemi sürecine ilişkin kimi başlıklara kısaca yer vermek gerekir ise;

- Her ne kadar ortada bir biyolojik etken var ise de bu boyuttaki bir pandeminin gerek sebeplerini gerekse ortaya çıkardığı sonuçlarını ele alırken her düzeydeki toplumsal ilişkilerde ve insanın doğa ile ilişkilerinde derin tahribatlar yaratmış ve yaratmakta olan insana ve tüm canlıları ile birlikte doğaya hürmetsiz sistemlerin ve yönetimlerin başat sorumluluğunun geniş kesimlerce kabul görüldüğüne tanık olunmaktadır.
- Pandemi düzeyine ulaşmış bir salgınla baş edebilmenin ön koşulu insan hakları bakış açısını kılavuz edinmek, tüm toplumun katılımına, bilimsel yaklaşım ve etik değerlere hürmeti de içeren epidemiyolojinin (salgın yönetimi) yılların birikiminden süzölmüş temel ilkelerine özen göstermektir. Ne yazık ki bu yaklaşıma hürmet edilmediği gözlenmektedir.
- Tüm kesimleri etkisi altına almakla birlikte, pandeminin ağır sonuçlarını esas olarak gittikçe derinleşen eşitsizliklerden en olumsuz etkilenen kesimler yaşamaktadır.
- Toplumun etkin katıl(a)madığı ve kimi anlaşılabilir gerekçelerle var olan geçici belirsizliklerin de yaşandığı pandemi süreci insanlarda korkuyu yaygınlaştırabilmekte, dahası salgınla baş etmede önemli bir unsur olan fiziksel mesafenin sağlanması ilkesinin kolaylıkla “sosyal mesafe” sözcükleri ile aslında sosyal bir varlık olan insanların sosyallüğinden arındırılarak sağ

¹ Dr., TİHV Genel Sekreteri

kalmanın insanların nihai gerçeği hâline dönüştürüldüğüne/dönüştüğüne bile tanık olunabilmektedir.

- Toplum katılımı ve dayanışma engellenmekte, eksikli de olsa var olan bilgi toplumun hiçbir kesimi ile paylaşılmamakta, bilgiye ulaşma kanalları kapatılmakta, sınırlı olanakları ile bilgiye ulaşma çabaları ise baskı altına alınmaya çalışılmaktadır. Siyasi iktidar odaklarınca açıklanan her sözün esas alınmasına zorlanıldığı, korkunun yaygınlaştı(rıldı)ğı ve böylece olağandışı durumların “normal”miş gibi gösterilerek dijital gözetleme sistemlerinin her düzeyde gündeme getirildiği böyle bir ortam her türlü otoriter yönetimlerin daha da yaygınlaşabilmesine ve derinleştirilmesine yol açabilmektedir.
- Salgın ile mücadeleyi bir önleme ve koruma sorunu olarak değil de militarist bir zihniyetle güvenlik sorunu hâline getiren siyasi iktidar, bu süreci de erkini daha da merkezileştirmenin ve toplum üzerindeki baskı ve kontrolünü daha da artırmanın bir fırsatı hâline getirerek başta bilgi edinme hakkı, yaşam hakkı, kişi güvenliği ve işkence yasağı, ayrımcılık yasağı, sağlığa erişim hakkı, çalışma hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü olmak üzere pek çok temel hak ve özgürlüğü ihlal etmektedir.
- Dahası, yaşanmakta olan tüm insan hakları ihlallerinin yanı sıra, hele de böylesine salgın dönemlerinde bile toplum katılımı ve halk sağlığı açısından son derece önemli bir işlevi aşikar olan yerel yönetimlere kayyım atama idari uygulamalarının sürdürülmesi (pandemi sürecinde, 23 Mart 2020 tarihinde sekiz, 15 Mayıs 2020 tarihinde seçilmiş HDP’li belediye başkanı “görevden alınıp” yerlerine “kayyım” adı altında kimi kişiler görevlendirildi), üç milletvekilinin (ikisi HDP’li, biri ise CHP’li) milletvekilliğinin düşürülüp hapisanelere konması ve insanı esas alan bir yaklaşımla hak temelli taleplerinin karşılanması ile çözümü son derece mümkün iken siyasi iktidarın sorumsuz tutumu sonucu bugün itibari ile üç insanın yaşamını yitirdiği açlık grevleri ülkedeki gayri insanî atmosferin trajik bir göstergesidir.
- Öte yandan, bu trajedi Türkiye ve dünya açısından radikal dönüşümlerin önünü de yol açan olanakları sunmaktadır. Zira, Covid-19 pandemisi aynı zamanda tahrip edilen değerlerin, her şeyin fiyatını bilen ama değerini bilmeyen zihniyetin sonucu toplumsal ilişkilerin, tüm unsurları ile doğanın ne denli tahrip edildiğinin çok daha geniş kesimlerce yüzleşmesine, dolayısı ile hak sahibi kişiler olarak insan hakları değerlerine ve bilimsel yaklaşımlara dayalı kolektif bir hayatın esas ihtiyacımız olduğu gerçeğini daha da güçlü kavramasının önünü açmaktadır.

Pandemi süreci ile ilgili bu yaşananların, önceki raporlarımızda yer verildiği gibi; kişileri hak taşıyıcı özne olmaktan çıkarmakta olan ve hukuki ve siyasi öngörülemezliğin ve zaten kalıcılaşmış olan olağandışı hâl uygulamalarının kural hâline getirildiği bir tür belirsizlik rejiminde gerçekleşiyor olması bugün ve önümüzdeki dönem açısından konunun önemini daha da artırmaktadır.

Zira ülke, 2016 yılından bu yana önce doğrudan, 19 Temmuz 2018 tarihinden itibaren de resmen kaldırıldığı ifade edilse de yapılan pek çok düzenleme ile kalıcılık/süreklilik kazandırılan bir OHAL rejimi ile yönetilmektedir. Bu durum/süreç, siyasal iktidarın gücünü sınırlandıran anayasacılık ilkesinin terk edilmesine, böylece hem hukukun hem de kurumların baskıcı rejimin birer “aracı” hâline getirilerek keyfiyetin ve belirsizliğin kamusal alana hâkim kılınmasına yol açmıştır. 16. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı’nda da ifade edildiği gibi “*Yeni rejimin bir yönetim tekniği olarak belirsizlik yaratma gücü, günlük hayattan yüksek siyasete kadar her alanda hukuki, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bir çöküşe yol açmaktadır. Çünkü, belirsizlik rejimi sadece bir hukuki öngörülemezlik hâli değil, kişilerin kendi belirlenimlerinin de sürekli tehdit altında olduğu bir korku iklimidir. Bu tür bir iklim, bir yandan toplumun üyeleri arasındaki ‘güvensiz’ bir ilişkiye yol açtığı için müşterek bağların çözülmesine neden olmuş, diğer yandan da bireylerin idare edenlerle ilişkisini beklentisel itaat olarak adlandırabileceğimiz bir uyma, hatta emredenin neyi emredeceğini düşünerek ona göre eyleme pratiğine dönüştürmüştür. Ayrıca belirsizlik rejimi içinde kurumların da aşınmasıyla beraber hak ihlalleriyle mücadele alanını daraltmak anlamına gelen cezasızlık yaygınlaşarak yeniden üretilmiş ve neredeyse bir kural hâline getirilmiştir.*”

Gerek Kürt meselesinin gerekse uluslararası sorunların çözümünde çatışma ve savaşın tek yöntem hâline getirilmesi toplum içinde de militarizmin ve şiddet eğilimlerinin yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Denetlenmeyen, yargılanmayan ve cezalandırılmayan, siyasal gücü elinde tutanların görmezden geldiği, hatta teşvik ettiği sistematik bir şiddetin dalga dalga tüm topluma yayıldığı bir durumda ise artık toplum olma hâlinden bile söz edilemez. Devlet, bir arada yaşama iradesi gösteren yurttaşlar arası bağın taşıyıcısıdır. Bu bağı çözen, dağıtan bir yapı hâline geldiğinde söz konusu olanın bir devletten çok, bir şiddet yapısı olacağı açıktır. Bu çok tehlikeli ve kaygı verici bir durumdur.

Böyle bir ortamda; yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik engeller, özgürlükleri kaldırma girişimleri, insan hakları örgütlerine ve savunucularına yönelik müdahaleler, toplantı ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahaleleri” artarak devam etmekte, dahası bu hakların kullanımı bir istisna, ihlali ise bir kural hâline dönüştürülmeye çalışmaktadır.

Hapishanelerde işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları artarak sürmekte, sağlık hakkı, sosyal haklara erişim engellenmekte, alıkonulan/tutulan ağır hasta mahpuslar, çocuklar, özel gereksinimi olan gruplarla ilgili sorunlar ağırlaşarak sürmektedir.

İnsan hakları savunucuları, siyasi parti başkanları, milletvekilleri, belediye başkanları, bilim insanları, avukatlar ve gazeteciler hapishanelerde alıkonulmaya devam etmektedir. Ayrıca iktidar kontrolünü ve baskısını artırmak, dehşet ve korku yaymak amacı ile avukatlara, gazetecilere, sosyal medya kullanıcılarına yönelik gözaltı ve tutuklamalarla şiddet rejimini daha da güçlendirmeye çalışmaktadır.

Özel olarak 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimler pek çok açıdan bir yandan günümüzün bir fotoğrafını sergilerken, öte yandan geleceğe ilişkin önemli kimi ipuçlarını vermektedir. 31 Mart ve dahası İstanbul'da 23 Haziran'da yenilenen seçimlerin gecesi itibari ile toplumun pek çok kesimde yeniden hissedilen temkinli umudun kıymeti aşikar olsa gerektir. Bununla birlikte, değerlere dayalı kural ve kurumlardaki tahribatın ulaştığı ve tahayyül sınırlarını zorlayan boyutun bir göstergesi ve sonucu olarak 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerin ardından seçilmiş belediye eş başkanları, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerine KHK'lı oldukları gerekçesiyle mazbataları verilmemiş, belediye eş başkanları ve meclisi üyeleri tutuklanmıştır. Seçmen iradesi hiçe sayılarak halkın iradesiyle seçilen belediye eş başkanlarının görevlerinden alınıp yerlerine kayyım atanmasıyla demokrasinin en temel kuralları dahi çiğnenmektedir.

Tüm bu tablo uluslararası raporlarda da kendini göstermektedir, örneğin;

- Türkiye, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) tarafından hazırlanan Dünya Basın Özgürlüğü Endeksinde 2020 yılında 180 ülke arasında 154. sırada yer almıştır. Bu rapora göre Türkiye sadece son 14 yılda 56 sıra gerilemiş gözükmemektedir.
- Dünya Adalet Platformu tarafından 2008 yılından bu yana hazırlanan "Hukukun Üstünlüğü Endeksinde" ise Türkiye 11 Mart 2020'de açıklanan verilere göre 128 ülke arasında 107. sırada yer almıştır.
- Avustralya'da bulunan Ekonomi ve Barış Enstitüsü tarafından Haziran 2019'da yayınlanan Küresel Barış Endeksinde Türkiye 2019 yılında 163 ülke arasında 152. sırada yer almıştır (2015 yılında 138. sırada idi)

Önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi "*Her ne kadar bunca çabaya karşın derin tahribat yaratan bu süreç bugüne kadar önlenememiş ise de makul bir sürede bu sürecin önlenemeyeceği anlamına gelmemektedir.*" Doğal olarak, bu derin çürüme ortamından tüm unsurları ile insan hakları değerlerine dayalı ortak bir yaşama doğru yolculuğumuzun hızı, neticede bu hayatın öznelere olarak hepimizin çabasını gerektirmektedir. Kötücüllerin tüm "çırpınışları" karşısında sadece ve sadece insanca yaşanabilir bir dünya için gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmekte olan olağanüstü tüm değerli çabalar ise bu konuda yol göstericidir.

TİHV, her yıl hazırladığı tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporu ile yıl boyunca işkence, diğer zalimane, insanlık dışı muamele davranış ve cezalandırmalara maruz kalan kişiler için tüm temsilcilikleri tarafından organize edilen tedavi ve rehabilitasyon hizmetinin dokümantasyonunu paylaşmaktadır.

1990 yılında Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve İHD ortamındaki çabaların sonucu olarak 32 insan hakları savunucusu aydın ve tüzel kişinin varlığı ile İHD tarafından kurulan TİHV, 30 yıldır işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerine katkı sağlayan, işkencenin belgelenmesi ve önlenmesine ilişkin çalışmalar yürüten uluslararası tanınırlığı ve saygınlığı olan bir insan hakları örgütüdür. Ayrıca tüzüğünün amaç ve hizmet konularını düzenleyen 3. Maddesinde de belirtildiği

gibi uluslararası insan hakları belgelerinde ve iç hukukta tanımlanan özellikle ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik süreli ya da süresiz yayın ve dokümantasyon, bilimsel araştırma ve eğitim yapmak da kuruluş amaçlarındandır.

TİHV, hâlen Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir illerindeki dört tedavi ve rehabilitasyon merkezi ile 17 Ekim 2015 tarihinde Cizre’de, 13 Ocak 2018 tarihinde ise Van’da çalışmalarına başlayan iki “referans merkezi”nde işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

TİHV’in işkence gören kişilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik sunduğu bu hizmet, başta sağlık çalışanları olmak üzere çok farklı uzmanlık alanından sayıları yüzlerle ifade edilen profesyonel ve gönüllü ekipler tarafından multidisipliner bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir.

TİHV, kuruluşundan 2019 yılı sonuna kadar 18.370 işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmış kişinin ve onların yakınlarının tedavi ve rehabilitasyon hizmetine erişimlerine katkı sağlamıştır. Tedavi ve rehabilitasyon merkezimize 2019 yılında, yıl başında 480 başvuru öngörülmüş iken, işkence gören ve onların yakını olarak, öngörülenin yaklaşık iki misline karşılık gelen, 908 kişi başvurmuştur. TİHV Tedavi Merkezlerine 2019 içinde yapılan 908 yeni başvuru içinde ülke içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının 838, başvuru yakını sayısının 51 ve Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının ise 19 olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de işkence gördüğünü belirten 838 başvurunun 566’sı (%67,5) 2019 yılı içinde işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan kişilerdir. 2019 yılı için öngörülen başvuru sayısından yaklaşık iki misli başvurunun olmasının nedenleri pek çok açıdan ele alınmaktadır. Bu nedenlerden önemli bir tanesi olarak henüz yeni açılmış olan ve 2019 yılı için sadece 50 yeni başvuru öngörülmüş olan Van referans merkezine 202 yeni başvuru olmasıdır. Bu nedendir ki, Van referans merkezinin her düzeyde daha donatılarak bir rehabilitasyon merkezine dönüştürülmesi vakfın öncelikli bir gündemi olmuştur.

Diğer yandan tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizin bulunmadığı illerden başvuru kabulüne yönelik 1993 yılından itibaren sürdürdüğümüz çalışmalar 2018 yılında da devam etmiş ve bu kapsamda 2019 yılında 145 başvuru olmuştur. Yine merkezlerimizin bulunmadığı ve ağır/ciddi işkence ve diğer insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgelere yönelik olarak 2008 yılında başlatılan “Gezici Sağlık Ekibi” programı kapsamında 2019 yılında 21 başvuru rehabilitasyon programına alınmıştır.

2019 yılında 19’u çocuk toplam 21 yeni başvurumuz özel sosyal destek programına, beş yeni başvurumuz ise hukuki destek programımıza dâhil edilmiştir.

İşkence ve insan hakları ihlalleri ile mücadeleye yönelik multidisipliner ve bütüncül yaklaşımın bir gereği olarak gerek Türkiye’den gerekse de dünyanın farklı ülkelerinden başvuran işkence görenlerin isteği üzerine işkence iddialarının belgelenmesini sağlayan ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi uluslararası yargı organlarınınca hürmet edilen sayısız alternatif tıbbi raporlar hazırlamıştır. Bu anlamda işkence izlerinin belgelenmesi/raporlandırılması ve işkence görenlerin

tedavisi konusunda TİHV adeta bir okul olmuştur. Bu kapsamda; 2019 yılında tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizce toplam 87 başvuru için alternatif adli tıp raporu/ epikriz hazırlanmıştır.

TİHV, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tüm dünyada kullanılması önerilen ve Türkiye Devleti tarafından da adli muayenelerde standart olarak kabul edilen “BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezanın Etkin Soruşturulması ve Belgelenmesi Kılavuzu (İstanbul Protokolü)’nun” hazırlanmasında öncü bir rol oynamıştır. 20 yıl önce hazırlanmış olan İstanbul Protokolü’nün, hukuk ve sağlık alanındaki gelişmeler ve dünya genelinde yeni işkence yöntemlerinin ortaya çıkması nedeniyle İstanbul Protokolü 2020 Edisyonu çalışması 2019 yılında tamamlanmış ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiserliğine sunulmuştur. İnsan Hakları için Hekimler (PHR), Uluslararası İşkence Görenler Konseyi (IRCT), REDRESS ve TİHV tarafından BM organlarını da dâhil edilerek koordine edilen bu çalışma sonucu hazırlanan İstanbul Protokolü’nün 2020 Edisyonu’nun yayınlanmasının 2020 yılında yayınlanması planmış ise de Covid-19 salgını nedeniyle belli bir süre ertelenmesi söz konusu olabilecektir.

TİHV, Türkiye’de ve dünyanın birçok yerinde binlerce sağlıkçı ve hukukçunun katıldığı başta İstanbul Protokolü Eğitimleri olmak üzere pek çok eğitim organize etmiş ve etmekte, yanı sıra işkencenin tespiti ve tedavi süreçlerinin etkinliğini artırma amacına yönelik başlıklar başta olmak üzere pek çok bilimsel çalışma yürütmüş ve yürütmektedir.

İşkencenin belgelenmesi ve tedavisi yönünde sürdürdüğü öncü çalışmalarının bilimsel ve objektif niteliği uluslararası planda da büyük ilgi ve kabul gören TİHV, pek çok bilimsel kongre ve toplantıya davet edilmiş ya da bizzat organizasyonunda görev almıştır.

İşkence ve kötü muamele gören kişilerin birçoğu karmaşık travmanın başka bileşenlerinden de etkilenmektedir. Mümkün olduğu kadar kapsamlı bir onarım için tıptan daha fazlasının gerekli olduğunun bilinciyle, TİHV karmaşık ve sürmekte olan toplumsal travma ile baş etme sorununu da ele alan daha bütüncül ve çok disiplinli bir programın geliştirmesini için 2004 yılından bu yana çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda 2000 yılından beri ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim, panel, sempozyum vb. etkinlikler ile toplumsal travma ile baş etme programını birbiri ile ilişkili üç ana başlık (hakikat, adalet ve onarım) çerçevesinde ele almaktadır.

TİHV, Türkiye’de yaşanan insan hakları ihlallerini düzenli olarak izleyip doğru, hızlı ve sürekli bir biçimde ortaya çıkarmak ve böylelikle ihlalleri önlemek amacıyla iki dilde (Türkçe ve İngilizce) günlük ve yıllık insan hakları raporları ile özel ihlal ve olaylara özgülenmiş raporlar yayınlamaktadır. Bu kapsamda başta işkence olmak üzere ağır/ciddi insan hakları ihlalleri dokümantasyonuna yönelik objektif ve güvenilir bir sistem geliştirmiş ve önemli bir bilgi birikimi oluşturmuştur.

Demokrasi ve insan hakları değerlerinin yaşamsal bir tehlike ile karşı karşıya olduğu günümüzde işkence ve diğer ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve onarım

süreçlerine yönelik gerekliliklerin daha etkin yerine getirilmesi doğrultusunda, 2019 yılında olabildiği ölçüde kolektif yöntemle TİHV'in yeni dönemine yönelik (2020-2024) Strateji Planı hazırlanmıştır. Bu planın hazırlığında bir önceki beş yıllık stratejik planının hazırlık ve uygulama sürecinde edinilen deneyimler özellikle göz önünde tutulmuştur. Başvurularımızın vakıf çalışmalarına yönelik geri bildirimleri ve önerilerinin, yanısıra ülkemizdeki somut duruma ve olası gelişmelere yönelik değerlendirmelere de stratejik planı hazırlığında özen gösterilmiştir.

TİHV'in temel misyonu yaşamın her alanında işkencenin önlenmesi mücadelesine katkı sağlamak ve işkence gören kişilerin yaşadıkları travma ile baş edebilmelerine ve fiziksel – ruhsal – sosyal açıdan tam bir iyilik hâline ulaşabilmelerine katkı sağlamaktır. Başka bir ifadeyle, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan kişi ve topluluklara yönelik bir tür "toplumsal özür dileme" ortamı oluşturmaktır.

Hiç kuşkusuz tüm bu çalışmaların, TİHV'in yıllardır maddi ve manevi büyük bir özveriyle görev yapan kurucular kurulu üyeleri, yönetim kurulu üyeleri ve çalışanlarının yanı sıra ülkenin dört bir yanında aynı amaç için bir araya gelmiş başta sağlık çalışanları, hukukçu ve insan hakları savunucuları olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden ve uzmanlık alanlarından yüzlerce duyarlı insanın ortak eseri olduğunu bir kez daha paylaşmak isteriz.

Bu çalışmalara katkıda bulunan, bizi yalnız bırakmayan tüm dostlarımıza, çalışmalarımıza başından bu yana destek veren başta İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği olmak üzere ilgili tüm kurumlara, bir kez daha şükranlarımızı sunarız.

Ankara, 1 Haziran 2020

**TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon
Merkezleri Raporu**

**2019
Değerlendirme Sonuçları**

İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığında 2019 Yılı Değerlendirmesi

Son yıllarda ülke, ne yazık ki, topyekûn olarak adeta bir işkence mekânına dönüştürülmüştür. Ülkenin dört bir köşesinden gerek açık alan/sokak dâhil olmak üzere resmi olmayan gözaltı yerlerinden gerekse de hapishaneler dâhil resmi gözaltı yerlerinden her geçen gün daha da artarak gelen işkence görüntülerine, tanıklıklarına, kanıtlarına tanık olunmaktadır.

İşkenceye maruz kaldıkları için TİHV rehabilitasyon merkezlerine başvuranların yakınmaları, tıbbi bulgu ve tanılarının da gösterdiği gibi toplantı ve gösterilerde kolluk güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahalesinin” yaygınlaşması dahası “sıradan bir uygulama” hâline dönüştürülmeye çalışılması, son dönemin karakteristik bir özelliğine dönüşmüştür.

Son dönemin bir başka karakteristik özelliği hapishanelerdeki çok çeşitli işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yaygınlaşmasıdır.

Bu son çalışma döneminin bir diğer karakteristik özelliği ise hukukun, yargının ve adaletin suskun kaldığı, failin her şeye muktedir olduğu mesajının verilmek istendiği ve bu nedenle aslında “uygarlığımızın” bir karadeliği olarak tanımlanabilecek zorla kaybetme ya da girişimlerinin 1990’lardan sonra yeniden 2016 yılında ilan edilmiş olan OHAL dönemi ile birlikte yoğun olarak yaşanmaya başlanmasıdır.

Hele de sürmekte olan pandemi ortamında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının pervasızca uygulanması özellikle siyasi iktidarın sahip olduğu zihniyetin ulaştığı boyutu ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, insan hakları ile ilgili yasalar alanında –işkencenin ve diğer kötü muamele biçimlerinin yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler de dâhil olmak üzere– son dönemde son derece yıkıcı ve uzun süreli etkileri olabilecek gelişmeler olmuştur.

Bu değerlendirmelerin benzeri, özellikle 28 - 30 Ocak 2020 tarihlerinde Birleşmiş Milletler (BM) Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM) çerçevesinde Türkiye’nin insan hakları karnesinin üçüncü tur incelemesi için BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğince hazırlanmış raporunda ve Avrupa Komisyonu tarafından 29 Mayıs 2019 tarihlerinde yayınlanan “Türkiye Raporu”nda yer almıştır. Benzer değerlendirmeler kısa bir süre önce BM İşkence Özel Raportörü ’nün 27 Kasım-2 Aralık 2016 tarihindeki Türkiye ziyaretine dayalı olarak hazırladığı, 18 Aralık 2017 tarihinde yayınlanan raporunda da yer almış idi. Söz konusu raporda durum değerlendirme ve tespitinin ötesinde somut olarak 31 öneri de yer almaktadır. BM İşkence Özel Raportörü bu rapor ile yetinmemiş, 27 Şubat 2018 tarihinde bu konudaki derin kaygılarını bir kez daha açıklama ihtiyacı duymuş idi. Yine benzer değerlendirmelere BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nin Mart 2018 tarihinde yayınlanan “Güneydoğu’daki güncelleştirmeler dâhil OHAL’in Türkiye’de insan haklarına etkisi” başlıklı raporunda da yer verilmiş idi.

Öte yandan, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) 29 Ağustos-6 Eylül 2016, 4-13 Nisan 2018 ve 6-17 Mayıs 2019 tarihlerindeki Türkiye'ye gerçekleştirdiği üç ayrı "özel amaçlı/ad-hoc" ziyaretleri ile ve 10-23 Mayıs 2017 tarihlerindeki periyodik/düzenli ziyareti sırasında yaptığı gözlem ve tespitler hakkında tamamlanmış raporun yayınlanmasına hükümet tarafından hâlâ izin verilmemesi ülkemizde işkence sorununun ulaştığı boyuta ilişkin bir başka göstergedir. Yanı sıra işkencenin önlenmesi doğrultusunda devletlerin bir tür ciddiyetinin ve kararlılığının göstergesi olarak CPT tarafından gerçekleştirilen ziyaretlere dayalı hazırlanan raporların otomatik olarak yayınlanmasını (CPT ziyaretleri sonrası raporların ilgili devletin izin vermesi beklenmeden yayınlaması) bugüne kadar Avrupa Konseyi bünyesindeki 12 ülke onaylamıştır. Türkiye devletinin ise CPT ziyaretlerine dayalı raporların otomatik olarak yayınlanmasına onay verilmesi konusunu gündemine bile almaması, CPT'nin 2016 yılından bu yana gerçekleştirdiği ziyaretlerine ilişkin raporlarının yayınlanmasına izin vermemesi ile birlikte düşünüldüğünde, siyasi iktidarın işkencenin önlenmesi konusundaki olumsuz/içtenliksiz tutumunun bir diğer göstergesidir.

1. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları

1.1. Resmi gözaltı yerlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları

2019 yılında TİHV'e başvuran 908 kişiden başvuru yakını 51 başvuru ile "Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 19 başvuru dışında Türkiye'de doğrudan işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan 838 başvurunun 379'u (%45,2) emniyet müdürlükleri, 120'si (14,3) ise polis karakolu gibi resmi gözaltı merkezlerinde işkenceye maruz kaldıkları gerekçesi ile başvurmuştur. Bunun yanı sıra 214 (%25,5) kişinin aynı zamanda güvenlik güçlerinin araçlarında işkenceye maruz kalmış olduğu da gözönünde tutulmalıdır. Her zaman ifade edildiği gibi TİHV tedavi merkezlerine başvuranların sayıları ve özellikleri ile ülke sathında işkenceye maruz kalanlar arasında doğrusal bir ilişki kurulması uygun değil ise de bu veriler de resmi gözaltı yerlerdeki işkence uygulamalarının yaygınlığı ve ciddiyeti konusunda önemli göstergelerdir.

İHD Dokümantasyon Biriminin verilerine göre ise 2019 yılında resmi gözaltı yerlerinde 726 kişinin işkence gördüğü belirlenmiştir.

Sadece son çalışma yılında Urfa'da, Ankara'da birden çok kez, Antalya'da ya da İstanbul'da işkenceye maruz kalan insanların kendi ya da yakınlarının ve avukatlarının mahkeme tutanaklarına da yansıyan anlatımları, kendi kurumlarımız dâhil ilgili kurumların raporlarında belgelenen işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının gündelik hayatın içinde herkes tarafından ne denli hissedilir ve ne denli yaygın bir pratik hâle getirildiğini ortaya koymaktadır.

1.2. Resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki ortamlarda işkence ya da diğer kötü muamele uygulamaları

Ülke genelindeki barışçıl toplanma ve gösteri yapma hakkının kullanımı esas olarak bir istisna, bu hakkın kullanımının yasaklanması ise kural hâline getirilmektedir. Bunun yanı sıra barışçıl toplanma ve gösteri yapma hakkını kullanan kişilere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulaması düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç” kullanımı adeta normalleştirilmiştir.¹ Dahası son dönemlerde sivil bireylere yönelik herkesin tanıklığında gerçekleşen işkence ve diğer kötü muamele uygulaması düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç” kullanımının gündelik hayatın yaygın bir unsuru hâline dönüşmesi bugün ve gelecek açısından son derece kaygı verici boyutlara ulaşmıştır.

2019 yılında TİHV başvurularının 309'unun (%36,9) açık alan ve gösteri sırasında, 170'inin (%20,3) ise ev ve iş yeri gibi mekânlarda işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldıkları gözönüne alındığında son yıllarda belirginleşen resmi olmayan gözaltı yerlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının oldukça vahim bir boyuta ulaştığı görülebilmektedir.

2019 yılında ev baskınlarının artmaya başladığı ve evden gözaltına alınanların oranında artış yaşandığı belirlenmiştir.

İHD Dokümantasyon Biriminin verilerine göre ise 2019 yılında gözaltında ve gözaltı dışındaki yerlerde işkence ve diğer kötü muameleyle uğradığını iddia eden kişi sayısı 1477'dir.

Sokak/açık alan gibi toplumsal mekânlar ile kişilerin yaşam alanları ve ulaşım amacıyla kullanılan araçlar işkence mekânlarına dönüşmekte, işkence yaygınlaşmakta ve gözaltına alınan kişiler götürüldüğü yerlerde de ardışık olarak işkenceye maruz kalmaktadır. Kolluğun uyguladığı şiddet “orantılı güç uygulandığı” iddialarıyla meşru kılınmaya çalışılmakta, sorumlular hakkında işlem yapılmamakta veya açılan karşı davalarla işkenceye maruz kalanların hukuki olarak sonuç almaları engellenmektedir. İşkencenin yaygınlaşması ve toplumun gözleri önünde aleni olarak gerçekleştirilmesinde; sokağa çıkma yasaklarının ilanı ile başlayan yeni dönemde uluslararası sözleşmelerin, hukukun ihlal edilerek failerin cezasızlık zırhından yararlandırılmaları da önemli rol oynamaktadır.

1 20 Temmuz 2017 tarihinde BM İşkence Özel Raportörü tarafından yayınlanan “Gözaltı dışı yerlerdeki zor kullanımı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı” başlıklı özel raporunun, 47. paragrafında yer verilen “resmi olarak deklarasyonlarda yer alan “işkence” tanımına uygunluk için gerekli olan ek koşullar mevcut olmasa bile, toplantı ve gösteri hakkının kullanılmak isteyen kişiler dâhil belirli bir amaç doğrultusunda kaçma imkânı olmayan, “çaresiz” bir kişiye yönelik acı veya ıstırap yaratma amaçlı kasti zor kullanımı, her zaman ağırlaştırılmış zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma (işkence) olarak kabul edilecektir.” cümlesi konu ile ilgili önemli bir değerlendirmedir.

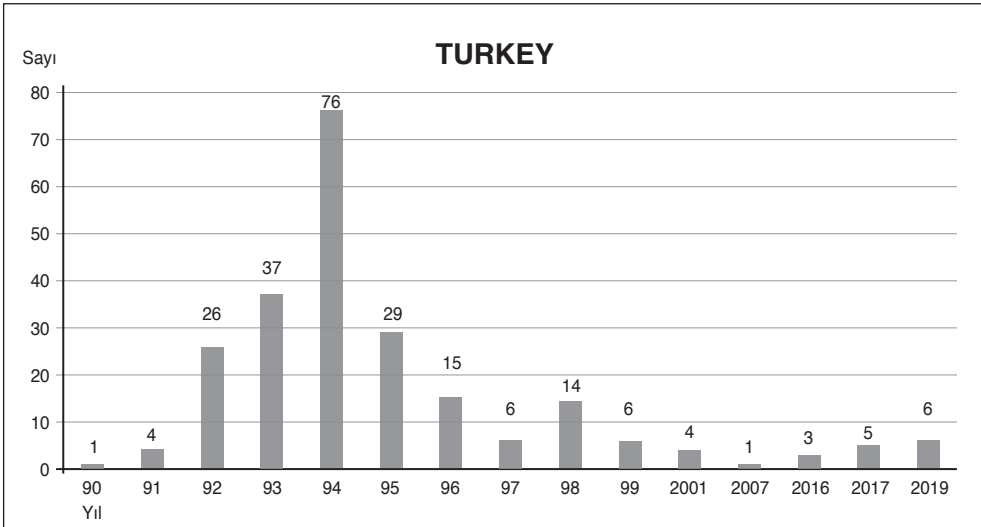
İşkencenin sokağa inmesi, birden fazla mekânda devam etmesi ve cezasızlık uygulamalarının her aşamaya hâkim kılınması, işkencenin değişen yüzünün anlaşılmasına olanak sağlayan önemli bir veri olmaktadır.

Türkiye’de baskı ve şiddetin yoğunlaştığı dönemlerde gözaltı sürelerinin uzadığı, usul güvencelerinin ihlal edildiği ve bu durumun işkenceye zemin yarattığı bilinmekte ise de işkencenin değişen yüzü ve niteliği nedeniyle gözaltında tutulma süresini tek başına değerlendirmek, işkence ve diğer kötü muamele eylemleri hakkında yorum yapmak için yeterli değildir. İşkencenin kapalı mekânlardan sosyal yaşam alanlarına taşması, bilgi almak ve itiraf elde etmenin yanı sıra cezalandırmak ve korkutmak amacıyla kitlesel eylemlere, barışçıl gösterilere, düşünce ve ifade özgürlüğü taleplerine yönelmesi, usul güvencelerinin ihlal edilmesi, keyfiliğin ve cezasızlığın varlığını sürdürmesi nedeniyle, gözaltı süresinin kısalması anlamlı bir değişiklik yaratmamaktadır.

1.3. Zorla kaçırma/kaybetme girişimleri

Yakın tarihimizin ve aslında uygarlığımızın bir karadeliği olan zorla kaçırma/kaybetme örneklerinin 1990’lardan sonra özellikle resmi olarak OHAL ilan edildiği 2016 yılından sonra yeniden yaşanması son derece endişe vericidir.

Bu kaygı verici gelişme BM Zorla veya İradedışı Kayıplar Üzerine Çalışma Grubu’nun 31 Temmuz 2019 tarihli raporuna da yansımıştır. Söz konusu raporda altta yer verilen grafikten görüleceği gibi 2001 yılındaki dört ve 2007 yılındaki bir zorla kaybedilen insanı gözardı etmemek kaydı ile 2000’li yıllarda 2016 yılı ile yeniden başlayan bu süreç izlemeye alınmıştır.

Grafik: Türkiye’de yıllara göre zorla kaybedilenlerin sayıları

2019 yılında 6'sı Şubat ayında biri ise Ağustos ayında olmak üzere 7 zorla kaçırma/kaybetme vakası tespit edilmiştir. 2019 Şubat ayından beri kayıp olan 5 kişi hakkında İHD tarafından Birleşmiş Milletler Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu'na başvuruda bulunulmuştur. Bu girişiminden sonra dört kişinin 28 Temmuz'da, bir kişinin Ekim, bir diğerinin ise Kasım ayında gözaltında olduğu öğrenilmiştir. Hâlen tutuklu olan bu altı kişiden birisi yargılandığı duruşmada kendisinden haber alınamayan dönemde ağır tehdit, işkence ve taciz altında kaldığını ilk kez anlatmıştır. Diğer bir kişinin akıbeti ise Ağustos ayından bu yana 10 ay geçmesine karşın hâlen bilinmemektedir.

Öte yandan, Ayten Öztürk'ün Ankara 16. Ağır Ceza Mahkemesi'nde açılan ve daha sonra İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilen davanın 13 Haziran 2019 tarihindeki duruşmasında 8 Mart 2018 tarihinde Lübnan'da gözaltına alınarak Türkiye'ye iade edildiğini, ancak resmi bir gözaltına işlemi yapılmaksızın (zorla kaybetme), kendisince bilinmeyen bir yerde 6 ay boyunca işkenceye maruz kaldığını ifade etmiştir. Ayten Öztürk'ün bu anlatımları dahi tek başına işkence ve zorla kaybetme girişimleri konusunda etkin, tarafsız ve bağımsız soruşturma süreçlerinin derhal başlatılması gerektiğine işaret eden ve ciddiye alınması gereken çok özel bir örnektir.

Ayrıca, İHD'ye yapılan başvurulara ve basındaki haberlere göre, 2019 yılında başta İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve İzmir olmak üzere pek çok ilde üniversite öğrencileri, gazeteciler ve aktivistler başta olmak üzere çok sayıda kişi kayıt dışı ifadeye zorlandığı, baskı ve tehdit yöntemleriyle ajanlaştırılmaya çalışıldığı, bunu kabul etmeyenlerden bazılarının "örgüt üyeliği" iddiasıyla tutuklandığı ya da kaçırılarak bir süre sonra çeşitli işkence ve kötü muamelelere maruz kaldıktan sonra bırakıldığı öğrenilmiştir. Ajanlaştırma iddiasıyla İHD Genel Merkezi ve şubelerine 2019 yılı içinde toplam 71 başvuru yapılmıştır. Basına yansıyan haberlerde ise 66 vaka tespit edilmiştir. Böylece toplam 137 kişi bu tarz bir işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.

"Kaybedilenlerin" yakınları açısından "işkence ve zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele" yasağının ihlali anlamına da gelen bu konu başta Cumartesi Anneleri tarafından uzun yıllardır sürdürülmekte olan "Gözaltında Kayıplarla Mücadele" çabalarının kıymetini daha da artırmaktadır. Bu konu kurumlarımız açısından da öncelikli bir konudur.

1.4. Gözaltı koşulları, gözaltında ölümler dâhil olmak üzere hapishanelerde işkence ve kötü muamele

Adalet Bakanlığı verilerine göre 2005 yılında 55.870 olan tutuklu ve hükümlü sayısı, TÜİK verilerine göre 31 Aralık 2018 tarihinde 264.842'ye yine Adalet Bakanlığı'nın Aralık 2019'da TBMM Bütçe görüşmeleri sırasında ifade ettiği 355 ceza infaz kurumunda toplam 294.000 tutuklu ve hükümlüye yükselmiştir. Bunlardan 11 bin civarında tutuklu ve hükümlünün kadın olduğu ifade edilmiş, kesin tutuklu ve hükümlü sayıları verilmemiştir. Hapishanelerde 3 bin 100 çocuk hükümlü ve tutuklu bulunurken,

780 çocuk ise anneleri ile birlikte kalmaktadır. Uzunca bir zamandır hükmen tutuklu dediğimiz, yani cezası onanmamış kişilerin sayısı ise verilmemektedir.

Ülkemiz tarihinde örneği olmayan bir şekilde sadece 14 yıl içinde tutuklu ve hükümlü sayısının yaklaşık altı misli artması, son yıllarda ülkemizde yaşanan gelişmelerin de bir düzeyde özeti niteliğindedir.

Dahası bu aşırı artış rakamları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), resmi internet sitesinden yayınlanan 2018 yılına ait hapisane istatistiklerinde yer verildiği gibi cezaevlerine her yıl giriş ve çıkış kaydı yapılan kişi sayıları ile birlikte düşünüldüğünde durumun vahameti daha da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 2018 yılı içinde ceza infaz kurumlarına 266 bin 889 kişinin giriş kaydı yapılırken aynı dönemde 215 bin 170 kişinin de çıkış kaydı yapılmıştır.

31 Aralık 2019 itibarıyla 455.987 kişinin de denetimli serbestlik kapsamında olduğu gerçeği, ülkenin genel atmosferini yani toplumun tamamen denetim altında tutulduğunu ve çok büyük bir kitlenin özgürlüğünün kısıtlandığını veya özgürlüğünden mahrum bırakıldığını göstermektedir.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 1 Haziran 2020 tarihi itibarı ile bakanlığın yönetiminde 367 ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bu kurumların kapasitesi 236.755 kişiliktir.

2020 başlarında hapisanelerdeki bu aşırı kalabalıklaşma önemli bir sorun hâlinde iken ülkemizi de içine alan Covid-19 küresel salgını (pandemi) başlamıştır. Aslında 24 Eylül 2018 tarihinde MHP tarafından gündeme getirilen, pandemi sürecinde hızlı bir şekilde TBMM gündemine getirilip yasalaştırılan '7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da, her ne kadar 90 bin gibi bir rakam telaffuz edilmekteyse de yapılan değişikliklerden yararlananların sayısı yetkililer tarafından kamuoyu ile henüz paylaşılmamıştır. Bu nedenle bugün itibarı ile hapisanelerde bulunan mahpus sayısı tam olarak bilinmemektedir. Adalet Bakanlığı uzunca bir süredir bu konuda veri paylaşımı yapmamaktadır.

Öte yandan, özellikle 2015 Temmuz ayında yeniden başlayan çatışma ortamında ve askeri darbe girişiminin bastırılma sürecinden itibaren OHAL sürecinde tutuklu ve hükümlülere yönelik hapisanelerdeki işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları da ne yazık ki, olağanüstü düzeyde artmıştır.

- i. Hapisanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tekmiil vererek sayım gibi) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.
- ii. Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, cezaevi reviri ziyaret hakkının reddedilmesi, Adli Tıp Kurumu'na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren

mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka cezaevlerine sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir.

- iii. Cezaevleri ile ilgili bir diğer önemli konu da hasta mahpuslardır. 31 Mart 2020 tarihli son İHD verilerine göre toplam 590'ı ağır olmak üzere 1564 hasta mahpus bulunmaktadır. Bu kişilerin sağlık hizmetine erişiminde önemli sorunları olmasının yanı sıra bağımsız ve nitelikli değerlendirmelere dayalı tıbbi değerlendirme raporu almaları önünde de Adli Tıp Kurumu'nun bağımsız olmaması dâhil, ciddi sorunlar bulunmaktadır. Öte yandan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nda "toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen" şeklindeki 28 Haziran 2014 tarihli değişiklikteki "toplum güvenliği" ibaresi hasta mahpusların hayatı için kesin bir tehlike teşkil ettiğini ortaya koyan raporlar olsa bile mahpusların salınmalarını bütünüyle keyfiyete bağlamıştır.
- iv. TİHV dokümantasyon biriminin tespit edebildiği kadarıyla 2019 yılında hapisanelerde en az 44 mahpus şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir. Bu şüpheli ölümlere ilişkin iddiaların mevcudiyetine rağmen bilgimiz dâhilinde olan etkin soruşturma süreçleri bulunmamaktadır.
- v. 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dönüşmüştür. Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) bile yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır. Bir kez daha Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) "*Tutukevlerindeki mahkumların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkumların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır.*" şeklinde ifade edilen standart ilkesini hatırlatmakta yarar olacaktır.
- vi. Bugün itibari ile içinde yaşadığımız salgın sürecinde risk gruplarından birisi de cezaevleri gibi özgürlüğünden alıkonulmuş kişilerin bulunduğu mekânlardır. Hapishaneler kişisel alan ve hijyenin en sınırlı olduğu kapalı kurumlardır. Yoğun ve hareketli nüfus, hapishanelerin özellikleri ve organizasyonu bu tür salgınların yayılması için oldukça elverişli ortamlardır.

Bu nedenle insan hakları alanında uluslararası düzeyde otorite olan kişi ve kuruluşlar acil çağrı ve açıklamalar yaparak devletleri/hükümetleri salgın koşullarında hapishaneler için çok daha özel önlemler almaya davet ettiler. 20 Mart 2020 tarihinde Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) mahpuslara ilişkin bir dizi ilkeler yayınladı. 25 Mart 2020 tarihinde ise BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri bir çağrıda bulundu ve 6 Nisan 2020 tarihinde de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri yine bir çağrıda bulundu. Bu ilke ve çağrılarının ortak noktası hapishanelerde bulunan mahpusların sayısının azaltılması ve salgını önlemeye

yönelik alınacak önlemlerin mevcut özgürlükleri kısıtlayacak nitelikte olmaması idi. Diğer yandan BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet yaptığı çağrıda “Hükümetler şimdi siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar da dâhil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan herkesi serbest bırakmalı” diyerek çok önemli yol gösterici bir talepte bulundu. Yanı sıra, COVID-19’a karşı özellikle savunmasız olanların, yaşlı ve ağır hasta mahpusların da ivedilikle salıverilmesi gerekenler listesinde yer alması gerektiğini belirtti. Michelle Bachelet ayrıca “Bir sağlık krizinde alınan önlemler, alıkonulan kişilerin yeterli yiyecek ve su hakları da dâhil olmak üzere temel haklarını zayıflatmamalıdır. Bir avukata ve doktora erişim de dâhil olmak üzere, alıkonulan kişilere yönelik kötü muameleyle karşı önlemlere de tam olarak uyulmalıdır.” uyarısında bulundu.

Uluslararası standart ve normlara gönderme yapan tüm bu ilke ve çağrılara karşın Adalet Bakanlığı’nın aldığı önlemler kapsamında mahpusların aileleriyle görüşme hakkı tamamen ortadan kaldırılmış, avukat görüşmeleri kısıtlanmıştır. Hapishanelerden kısıtlı olarak edinilen bilgi ve şikayetler BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet’in yaptığı uyarılar ile birlikte değerlendirildiğinde salgın koşullarında mahpusların, sağlığa, yiyecek ve suya, hijyen malzemelerine erişimde yaşadıkları ihlallerin kötü muamele niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yine yukarıda değinilen ilke ve açıklamaların aksine 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da yapılan değişiklikten sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade edenler de dâhil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları, avukatlar ve seçilmiş siyasiler yararlanamamışlardır. İnfaz yasasında yapılan değişikliklerden yararlananların sayısı yetkililer tarafından kamuoyu ile henüz paylaşılmamıştır. Bu nedenle hapishane nüfusunda yeterli bir azaltmanın yapılarak salgınla mücadelenin gerektirdiği koşulların sağlanıp sağlanmadığı maalesef bilinmemektedir.

- vi. Hapishanelerde her geçen gün daha da yoğunlaşmakta olan insan hakları ihlallerinin de bir sonucu olarak çeşitli gerekçeler ile 8 Kasım 2018 tarihinden bu yana açlık grevleri ülkemizin özel bir gündemine dönüşmüştür.
 - a. İmralı Hapishanesi’nde Abdullah Öcalan ve diğer 3 mahpus üzerindeki, işkence ve diğer kötü muamele uygulaması anlamına gelen, tecridin kaldırılması amacı ile 8 Kasım 2018 günü Leyla Güven tarafından başlatılan ve 90 hapishanede 3065 kişi tarafından sürdürülen süresiz ve dönüşümsüz açlık grevleri İmralı Hapishanesi’ndeki kişilerin aile ve avukatları ile görüşmelerinin başlatılması sonucu 26 Mayıs 2019 tarihinde sonlandırılmıştır.
 - b. 17 Mayıs 2019 tarihinde esas olarak özgürce müzik yapabilmek için Grup Yorum üyelerinin cezaevlerinde başlattığı, cezaevinden salındıktan sonra da sürdürdükleri açlık grevleri sonucu, ne yazık ki, Helin Bölek açlık grevinin 288. gününde 3 Nisan 2020 tarihinde, İbrahim Gökçek ise açlık grevinin

323. gününde 7 Mayıs 2020 tarihinde yaşamlarını yitirdiler. Adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak için 3 Temmuz 2019 tarihinde açlık grevine başlayan Mustafa Koçak açlık grevinin 297. gününde 24 Nisan 2020 tarihinde yaşamını yitirdi.

- c. 3 Şubat 2020 tarihinde yine adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak için Çağdaş Hukukçular Derneği üyelerinin 3 Şubat 2020 tarihinde başlattıkları açlık grevleri ise sürmektedir.
- d. Yıl içinde insan hakları bağlamında ele alınabilecek farklı sorunların çözümü talepli çeşitli cezaevlerinde çeşitli sürelerde açlık grevlerine başvurulması cezaevlerindeki sorunların ulaştığı boyutu da göstermektedir.

Bir kez daha yinelemek gerekirse insanların açlık grevi süreçleri ile yaşamını ortaya koymak zorunda bırakılmalarının sorumlusu ülkeyi yönetenlerdir. Yanı sıra açlık grevlerinin insanı esas alan bir şekilde çözüm yollarının bulunması son derece mümkün iken, siyasi iktidarın en hafif deyişi ile duyarsızlığının sonucu, her bir insanın biricikliğini gözardı etmeden, bu üç insanın yaşamını yitirmesi aynı zamanda vicdanlarda derin yara da oluşturmuştur.

- vii. Bu dönemde açlık grevinde bulunanlara yönelik, tanımı gereği kişinin onayı olmadığını ifade eden, “zorla müdahale ya da müdahale girişimleri” tüm belgelerde yer verildiği gibi tıbbi etik ilkelerine aykırı bir uygulama ve bir başka insan hakları ihlalidir. Bu tür “zorla müdahale ya da müdahale girişimleri” kurumlarımız dâhil olmak üzere duyarlı sağlık çalışanları ve avukatların girişimleri sonucu önlenmiştir.

Tüm bu yaşanan acıları unutmadan hak temelli taleplerine dayalı olarak açlık grevlerini hâlen sürdürmekte olan avukatların sağlık durumlarında kalıcı zararlar ortaya çıkmadan insanı esas alan çözüm yollarının bulunarak sona erdirilmesine yönelik çabaların yoğunlaştırılmasının önemi aşikardır.

2. Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri

- i. İşkence ile mevzuatta 2005 yılından itibaren gözlenen olumsuz düzenlemeler, daha önceki raporlarımızda yer verildiği gibi, özellikle 2015 Temmuz ayında yeniden başlayan çatışma ortamında ve askeri darbe girişiminin bastırılma sürecinden itibaren ilan edilen OHAL süresince her düzeyde sistematik bir şekilde belirginleşmiştir. Gözaltı sürelerinin 12 gün olması dâhil olmak üzere bu düzenlemelerin sonuçları OHAL uygulamasına son verildikten sonra da tüm geçerliliğini koruyacak şekilde daha belirgin bir biçime bürünmüştür.
- ii. İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu yasal düzenlemelere

de dayalı olarak, kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında toplanabilecek usul güvencelerinin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bu konuda bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.

iii. Anayasa Mahkemesi'nin 29 Kasım 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 24.07.2019 tarihli 2018/73 E, 2019/65 K sayılı kararı ile, OHAL düzenlemeleri olarak kalıcı hâle getirilen tüm bu olumsuz düzenlemelerden sadece tutukluların avukatlarla görüşmelerindeki kimi kısıtlılıklar hakkında iptal kararı verilmiş, diğerleri ise geçerliliği korumuştur. Bu karar ile, tutukluların avukatları ile görüşmelerine Cumhuriyet Savcısı'nın kararıyla kısıtlama getirilebileceği düzenlemelerden olan 5275 sayılı İnfaz Kanunu'nun 59. maddesinin (5) ve (10) numaralı fıkralarında düzenlenen, "Görüşmelerin teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi, tutuklu ile avukatın yaptığı görüşmeleri izlemek amacıyla görevli bulundurulması, tutuklunun avukatına veya avukatın tutukluya verdiği belge veya belge örnekleri, dosyalar ve aralarındaki konuşmalara ilişkin tuttukları kayıtlara el konulması" hükümleri iptal edilmiştir.

iv. 29 Kasım 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bu Anayasa Mahkemesi kararından sadece dört ay sonra 29 Mart 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te tüm bu konuda iptal edilen maddeler nerede ise aynı sözcüklerle yer verilmiştir.

Mevzuat düzenlemelerindeki hukuk dışı yaklaşımın ve keyfiyetin bir göstergesi olan bu kısa öykü aynı zamanda değerlerdeki tahribatının ulaştığı boyutu da göstermektedir.

v. 30 Mayıs 2019 tarihinde 3. kez güncellenen Yargı Reformu Stratejisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Açıklanan yeni Yargı Reformu Stratejisi insan hakları açısından esas olarak 17 Nisan 2015 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan 2. kez güncellenen Yargı Reformu Stratejisi kadar bile somut unsurları içermemektedir. Dahası 2015-2019 döneminde yargı süreçlerinde yaşanan tahribat tüm kesimler tarafından kabul edilmesine karşın, sıklıkla 2015 yılında 2. kez güncellenen Yargı Reformu Stratejisi'nin başarısına sıklıkla refere edilen bu yeni Yargı Reformu Stratejisi'nin de muhtevasını ortaya koymaktadır.

vi. "Yargı Reformu" başlığı altında temel hak ve özgürlüklerinin korunması, ihlallerin önlenmesi gayesi ile yapıldığı söylenen bazı düzenlemelerin "paketler hâlinde" adeta bir tüketim ürünü gibi sunulması kabul edilebilir değildir; Ciddiyetten uzak, Türkiye'nin ihtiyaç ve sorunlarını görmezden gelen hürmetsiz bir tutumdur. Nitekim 1. Yargı Paketi olarak anılan ve 24 Ekim 2019 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren düzenlemeler de bunun bir göstergesidir.

- vii. Aslında 24 Eylül 2018 tarihinde MHP tarafından gündeme getirilen ve ancak Covid-19 küresel salgın tehdidinin yarattığı zorunluluk öne sürülerek hızlı bir şekilde Meclis'ten geçirilip 15 Nisan 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, kamuoyunda “af yasası” olarak bilinen 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun, Anayasa'ya ve insan haklarına aykırı içeriği nedeniyle sert eleştirilere konu oldu.

Çeşitli açıklamalarımızda yer verdiğimiz gibi koşullu salıverme ve denetimli serbestlik sürelerini yeniden düzenleyerek, her ne kadar 90 bin gibi bir rakam telaffuz edilmekteyse de yapılan değişikliklerden yararlananların sayısı yetkililer tarafından kamuoyu ile henüz paylaşılmamakla birlikte her halükarda on binlerce hükümlünün tahliyesinin yolunu açmıştır. Kanun, koronavirus açısından aynı risk altındaki mahpusları, Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ve MİT kanunu kapsamındaki suçlardan ve devletin güvenliğine karşı suçlardan hüküm giyenleri indirim kapsamı dışında bırakarak ayrımcılık yasağını hiçe saymış ve adil olmayan bir yaklaşımı benimsemiştir. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler'in tavsiye kararlarına ve hukukçuların tepkilerine rağmen “adaletsiz infazı” yasalaştıran düzenleme, böylece ifade özgürlüğünü kullanan gazetecileri, akademisyenleri, avukatları, insan hakları savunucularını, siyasetçileri, sendikacıları, belediye eş başkanlarını, politik mahpusları cezalandırmanın aracına dönüşmüştür. Siyasi muhalifler yasanın kapsamı dışında bırakılırken, infaz indiriminin kimleri kapsadığı ise bir diğer vahim tehlikeye işaret ediyor.

Her ne kadar yasa teklifinde, yasanın amaçlarından birinin de cezasızlık algısının önüne geçmek olduğu ifade edilmişse de düzenleme hazırlanırken kamu görevlilerinin işlediği insan hakları ihlallerinin cezasız kalma ihtimali hiç dikkate alınmadı, istisna hükümlerinin hazırlanmasında da bu olasılık değerlendirilmedi. Bu şekilde çok sayıda insan hakları ihlalinin cezasız kalmasının yolu açılmış oldu.

7242 sayılı yasanın geçici 6. maddesi ve geçici 9. maddesinin 6. fıkrası ile kapsam içine alınan özellikle “çete” diye tabir ettiğimiz adi suç örgütü lider ve üyeleri ile kamu görevlilerinin “kasten öldürme ve işkence” dışındaki suçlardan koşullu salıverme oranları indirilmiş ve bu kişilerin denetimli serbestlik hükümlerinden kolaylıkla yararlanmaları sağlanmıştır. Böylece cezasızlık iyice pekiştirilmiş ve yasa bu özelliği ile “özel af” niteliğini almıştır.

Kasten öldürme suçu kapsam dışında bırakılmış olmakla beraber, yeni infaz düzenlemesi, “kasten yaralama sonucunda ölüme sebebiyet verme” ve “taksirle ölüme sebebiyet verme” suçlarından hüküm giyenlerin infaz indiriminden yararlanabilmelerini öngörüyor. Bu ise, hukuka aykırı güç kullanarak yaşama hakkı ihlaline yol açtığı için hüküm giyen veya giyme ihtimali olan çok sayıda kolluk görevlisinin kısa süre içinde özgürlüğüne kavuşması anlamına geliyor.

Ceza indiriminden faydalanacaklar arasında; Gezi Parkı eylemlerinde orantısız ve hukuka aykırı güç kullanarak ölüme sebebiyet verdikleri için ceza alan failer ile

Soma, Ermenek maden faciaları, Aladağ yurt yangını, Çorlu ve Ankara tren kazaları davalarında taksirle ölüme sebebiyet verme suçunda hüküm giyenler de bulunuyor.

İşkence suçu işleyen polislerin ekseriyetle, daha hafif ceza gerektiren “kasten yaralama” isnadıyla yargılandığı ve iyi ihtimalle hüküm giydiği Türkiye’de, bu yasa işkence suçunu kapsam dışı bırakmış olsa dahi işkenceci kolluk görevlilerine de bir nevi af sağlıyor.

İnfaz hâkimliğinin yetki ve görevleri genişletilmiş, yürürlükteki mevzuatın mahkemelerin yetki alanına bıraktığı “*cezanın infazı, zamanaşımı, koşullu salıverme, denetimli serbestlik, açık ceza infaz kurumuna geçiş, disiplin cezalarına itiraz vb.*” birçok hususta karar alma, onay ve itiraz süreçleri gibi yetkiler İnfaz Hâkimliği’nin yetki alanına alınmıştır. Öte yandan mahpusların haklarının keyfi olarak engellenmesine yol açabilecek pek çok düzenleme de bu yasanın içine yerleştirilmiştir.

viii. Bu raporun hazırlandığı dönemde 2020 Ocak ayında TBMM gündeminde getirilen Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu Teklifinin TBMM Genel Kurulu’nda görüşülmesine devam ediliyordu.

Yasa teklifinde “bekçilerin zor ve silah kullanma yetkisine sahip olacağı, kamu düzenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri alabileceği, makul bir gerekçeyle durdurma yetkisini kullanabileceği, kimlik veya diğer belgeleri isteyebileceği, kişinin şüphe uyandırması durumunda üst araması yapabileceği, araçlarının görünmeyen bölümlerinin açılmasını isteyebileceği” yer almaktadır. 2007 yılından itibaren Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunundaki değişiklikler ile “güvenlik” gerekçesi ile yaşam hakkı ve kişi güvenliğinin ortadan kaldırılmasına yol açabilecek uygulamalar genişletilmişken, yeni yasa teklifinin kabulüyle yaşam hakkı ve “mutlak işkence yasağı” ihlalleri daha da yaygınlaşacaktır.

3. Ulusal Önleme Mekanizmasının İşlevsizliği ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

İşkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan ‘Ulusal Önleme Mekanizması’nın işlevlerini yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’na (TİHEK) yönelik eleştirilerimizin zeminini oluşturan sorunlarda 2019 yılı itibarıyla da hiçbir değişiklik olmamıştır. TİHEK’i Paris Prensipleri ve OPCAT ilkelerine uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali bağımsızlığı dâhil pek çok konuda uluslararası raporlarda hakkında endişe dile getirilen TİHEK, var olan sorunları çözemediği gibi aksine tamamen OPCAT ve Paris İlkelerine aykırı bir şekilde yürütme erkine tam bağımlı bir Kurul oluşumuna olanak sağlamıştır.

Kurumun yayımladığı ziyaret raporlarında ise ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır. 2019 yılında yayımlanan raporlar değerlendirildiğinde; alıkoyma yerlerine yapılan önleyici ziyaretlerin, asgari standartlara sahip olmadığı, ziyaretlerin yalnızca şekli olarak yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Kurumun, özellikle 2015 yılı sonrasında Türkiye’de meydana gelen çatışmalı ortam ve askeri darbe teşebbüsü sonrası olağanüstü hâl döneminde yaygın ve yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkili izleme ve soruşturma gerçekleştirilmemiş olması önemli bir göstergedir. Son dönemdeki bir başka özel bir kanıt ise Covid 19 sürecinde Kurum web sitelerine BM organlarının açıklamalarından özet koymak dışında son derece büyük riskler barındıran cezaevleri dâhil alıkonulma mekânları ile ilgili somut olarak hiçbir girişimde bulunmamıştır.

24 Eylül 2019 tarihinde Ankara’da BM İşkenceye Karşı Komite Başkanı Jens Modvig’in ve BM İşkenceye Karşı Alt Komitesinin Başkan Yardımcısı Nora Sveaas’ın da katılımı ile bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda herkesin tanıklığında Türkiye’de Ulusal Önleme Mekanizması olarak atanan TİHEK’in gerek yapısal gerek işlevsel olarak OPCAT ilkelerine hiçbir şekilde uyumlu olmadığı ve bütünüyle işlevsiz olduğu bir kez daha gözlenmiştir.

Öte yandan, BM İşkenceye Karşı Alt Komite 5-9 Ekim 2015 tarihlerindeki Türkiye ziyaretine dayalı hazırladığı rapor Türkiye devletinin tam dört yıl sonra izin vermesi üzerine 12 Aralık 2019 tarihinde yayınlanmış ve bizlerin senelerce dile getirdiği pek çok kıymetli tespit ve önerilerinin raporda yer aldığı görülmüştür. Öte yandan Türkiye devletinin başından itibaren bildiği bu rapordaki önerilerin gereğini dört yıldır yerine getirmediği gibi, tüm düzenleme ve uygulamalar daha da kötüye götürülmüştür.

4. Cezasızlık Kültürü

Cezasızlık işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Devlet ve kamu görevlilerinin söylemleri, tavırları ve yaklaşımları işkencenin ve diğer kötü muamele şekillerinin önlenmesinde önemli unsurlardır. Son dönemde devlet ve kamu görevlilerinin işkencenin ve diğer kötü muamele şekillerinin yasaklanmasına yönelik olumsuz tavırları, cezasızlığı “güvence” altına almaya yönelik yasal düzenlemeler ile daha da ciddi bir hâl almıştır. Her zaman belirttiğimiz gibi, cezasızlığın arkasında yatan köklü neden işkence iddialarına yönelik bütün iddiaların ivedilikle, eksiksiz, tarafsız, bağımsız ve etkin bir şekilde soruşturmaya konu edilmemesidir. Failler genellikle hiç ceza almamaktadır. Siyasi iktidar aynı zamanda işkenceyi “terörizm ile mücadele”, “olağanüstü hâl”, “milli güvenlik” ve “kamu düzeni” adı altında yasallaştırma eğilimindedir.

Faillere hiç soruşturma açılmaması, açılan soruşturmanın kovuşturmaya dönüşmemesi, dava açılan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara hiç ceza verilmemesi ya da işkence ve bireysel suçlar kapsamında kamu görevi dışında eziyet suçu kapsamına alınarak cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hâlâ karşımızda durmaktadır.

Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında yayınlanan ‘2018 Adli İstatistik’ verilerine göre söz konusu yıl içinde işkence suçunu

düzenleyen TCK'nın 94. ve aslında işkence suçunun muğlaklığın da sonucu olarak sıklıkla kullanılan eziyet suçunu düzenleyen TCK'nın 96. maddelerine dayalı olarak 2196 kişi hakkında soruşturma açılmış, 1035 kişi hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiş, 766 kişiye dava açılmış ve 395 kişi hakkında ise başkaca kararlar verilmiştir. Görüldüğü gibi resmi istatistiklerde bile işkence ve eziyet suçundaki soruşturma ve dava sayılarında ciddi artış söz konusudur.

Bilindiği gibi, işkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan basit yaralama, zor kullanma sınırının aşılması ya da görevi kötüye kullanma suçlarından soruşturulmaktadır.

Öte yandan, işkence suçunun soruşturulmasının önüne geçmek amacıyla işkence görenleri yıldırmaya yönelik başlatılan karşı davalar da bu dönemde oldukça artış göstermiştir. Örneğin, 'kamu görevlisine direnme' suçunu oluşturan TCK'nın 265. maddesinin de bulunduğu 'kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar'dan dolayı 2018 yılında 163.032 kişi hakkında soruşturma açılmış, bunlardan 48.064'ü hakkında dava açılmıştır. OHAL ortamında ve kolluk şiddetinin zirveye ulaştığı koşullarda işkence ile direnme suçundan açılan davalar arasında bu denli yüksek bir farkın olması cezasızlığın boyutlarını ve sistematik bir politika olarak sürdürüldüğünü açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak;

Esas olarak geçen yılki rapora benzer bir sonuç değerlendirmesi paylaşmak durumundayız.

Şiddetin her türünün sistematikleştiği ve sıradanlaştığı, uzun yıllardır sorgulanan hukukun üstünlüğü kavramının, kökleştirilen OHAL zihniyeti ve kalıcılaştırılan OHAL sürecindeki gelişmelerle tamamen işlemez hâle geldiği, kâğıt üstündeki kadarı ile bile mevcut olmayan anayasal ilkelerin, yasal kural ve güvencelerin tüm işlevlerini yitirdiği, sorumlu kamu görevlilerinin her türlü cezasızlık güvencesinden yararlanır hâle geldiği bir ortamda işkence gündelik hayatın içinde herkes tarafından hissedilir, yaygın bir pratik hâle getirilmiştir.

Çalışma raporuna konu olan dönemde demokratik hayatın ağır tahribatının bir sonucu aynı zamanda bir nedeni olarak işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları iktidarın toplumun çok farklı kesimleri üzerindeki kontrol ve baskısını artırmak için alenileştirilerek pervasız bir şekilde yaygınlık göstermiştir.

Dahası son dönemdeki olumsuz yasal düzenlemeler ile bu süreçte işkencenin kolluğa her düzeyde öğretilmiş olma hâli, işkenceyi sıradanlaştıran zihniyetin ve buna dayalı uygulamaların ve yasal düzenlemelerin önümüzdeki dönemde de ne denli kalıcı ve yıkıcı olabileceğine ilişkin büyük bir risk oluşturmaktadır.

Öte yandan, özellikle Kürt meselesinde sivil ve siyasal çözüm arayışlarının yerini çatışmaya bıraktığı 2015 yılından bugüne, şiddet politikasının her gün yükseldiği bir ortamda çaresizlik ve sıkışma hissi toplumun geneline yayılma riski taşımaktadır.

Özel olarak Covid-19 salgın sürecinin de etkisi ile belirsizlik ve öngörülemezliğin de baskın olduğu bu koşullar karşısında insan hakları mücadelesinin etkin ve etkili bir tarzda sürdürülmesi, insan haklarının “kurucu rolü”nü öne çıkaran bir yaklaşımın geliştirilmesine ve kamusal alanda yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

Bu kapsamda temel varlık sebebi işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonu, işkencenin tıbbi belgelenmesi, işkencesiz bir dünya için işkencenin önlenmesi ve “sürmekte olan toplumsal travma ile başetme”ye yönelik çabalar olan TİHV’in bu dönem içinde kolektif olarak hazırlanmış olduğu TİHV 2020-2024 Stratejik Planı kapsamında önümüzdeki dönem çalışmalarının niteliksel ve niceliksel olarak daha da etkinleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda özellikle yeni kuşaklarla buluşmayı ve toplumun kendisini yeniden iyi hissedeceği, umutsuzluk-çaresizlik kısılcısından iyi hissetmeye ve “umut”a yöneltecek işlerin parçası olmak daha da önem taşımaktadır. Türkiye’deki çalışmalarımızın yanı sıra işlevsiz hâle getirilmeye çalışılan uluslararası mekanizmaların dönemin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden tahkim edilmesi dâhil uluslararası ortama yönelik programların geliştirilmesi hedeflenecektir.

Özel olarak, bir yandan sürmekte olan çatışmalı sürecin derhal sonlanması, öte yandan da son dönem itibari ile yaklaşık son dört yıldır özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesindeki derin tahribatın onarılmasına yönelik bütünlüklü programların geliştirilmesi de önemli bir başlık olacaktır.

Ve insan eliyle gerçekleştiği için önlenebilir olan Türkiye ve dünyadaki bu kötücül sürecin son bulması ve insan haklarına dayalı bir ortak yaşam idealini geliştirmek için çok daha fazla çaba göstereceğimiz aşikârdır.

TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2019 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

YÖNTEM

2019 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezlerine¹ (TİHV TRM) başvuran 908 kişiye ait veriler başvuru dosyalarındaki kayıtlardan elde edilmiştir. Kayıtlar; bu merkezlerde çalışan tıbbi sekreter, hekim, sosyal hizmet uzmanları ve uzman hekimlerin, başvurularla yaptıkları görüşme, muayene ve diğer tanısal incelemeler sonucu oluşturulmuştur.

Başvuru dosyalarında; başvurulara ait sosyo-demografik verilerin yanı sıra, yaşanan olaya ait bilgiler, tıbbi ve sosyal değerlendirmeler ve bu sürece ait izlemler yer almaktadır. Yıl sonunda başvuru dosyalarında yer alan veriler tıbbi sekreterler tarafından Excel programında hazırlanan veri tabanına girilmiş, daha sonra tüm merkezlere ait veriler ortak veri tablosunda bir araya getirilmiştir.

TİHV'e işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalanların yanı sıra işkence gören kişilerin yakınları da tıbbi destek almak ve işkencenin belgelenmesi amacıyla başvurmaktadır. Yıl içinde yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını ve bunların yol açtığı travmalar ile onarım süreçlerini analiz edebilmek amacıyla Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'nin 2019 yılına ait verileri; "işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" ile "işkence görenlerin yakını" olarak iki ayrı veri tabanına ayrıştırılarak değerlendirilmiştir. Ağır ve ciddi insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuran 16 kişi işkence ve diğer kötü muameleler içinde değerlendirilmiştir. TİHV Tedavi Merkezlerine 2019 içinde yapılan 908 başvuru içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının 857, işkence görenin yakını olan başvuru sayısının ise 51 olduğu belirlenmiştir. Başvurular arasında Türkiye dışında işkence gördüğünü belirten 19 başvuruya ait veriler Türkiye'de yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını değerlendirmek amacıyla ayrı incelenmiştir.

"Türkiye'de işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 838 başvuru, "Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 19 başvuru ile "işkence görenlerin yakını" olan 51 başvurunun verileri SPSS ve Excel programlarında ayrı ayrı istatistiksel analizleri yapılarak, dağılım tabloları ve grafikler hazırlanmıştır. Ağır ve ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalan 16 kişinin verileri işkence ve diğer kötü muameleler başlığı altında değerlendirilmiştir.

Tedavi merkezlerinde sürdürülen sosyal hizmet alanı ile çocuklarla yürütülen çalışmalar ise ek bölümler olarak hazırlanmış ve raporda sunulmuştur.

1 TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezleri (İstanbul, Diyarbakır, Ankara, İzmir Temsilcilikleri ile Cizre ve Van Referans Merkezleri)

BAŞVURU BİLGİLERİ

TİHV temsilcilikleri ve referans merkezlerine 2019 yılında 908 başvuru yapılmıştır. TİHV'den destek almak amacıyla bu kişilerin 253'ü İstanbul (%27,9), 251'i Diyarbakır (%27,6), 202'si Van (%22,2), 113'ü İzmir (%12,4), 55'i Ankara (%6,1) ve 34'ü Cizre'ye (%3,7) başvurmuştur. TİHV'e 2019 yılında yapılan başvuru sayısı 2018 yılına oranla %155 artmıştır. Bu artış Van Referans Merkezi ile Diyarbakır ve İzmir temsilciliklerine yapılan başvurulardaki belirgin artıştan kaynaklanmaktadır. Başvuru sayıları yaklaşık olarak Van'da 4,5 Diyarbakır'da 2, İzmir'de 1,5 kat artarken yalnızca Cizre Referans Merkezi'ne yapılan başvuru sayılarında azalma olmuştur.

TİHV Temsilciliklerinde tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları ağırlıklı olarak iki temsilciliğin (İstanbul ve Diyarbakır) koordinasyonu ile sürdürülmektedir. İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının bölgesel farklılıklarını değerlendirmek amacıyla Kürt nüfusun yoğun olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesindeki başvuruların yapıldığı temsilcilik ve referans merkezlerinin (Diyarbakır, Cizre, Van) verileri Diyarbakır; İstanbul, Ankara ve İzmir temsilciliklerine yapılan başvuruların verileri ise İstanbul ana merkezleri olarak ayrıştırılmıştır. 2019 yılında Kürt nüfusun yoğun olduğu illerdeki TİHV Temsilcilikleri ve referans merkezlerine (Diyarbakır, Van, Cizre) yapılan başvurular tüm başvurular içinde 2018 yılına oranla iki kat artış göstermesinin yanı sıra %53,6 oranıyla İstanbul, Ankara, İzmir temsilciliklerine yapılan başvuru oranının (%46,4) üzerine çıkmıştır.

Bölgede bu duruma ağırlıklı olarak yerel seçimler süreci ve sonrasında yaşanan hak ihlallerinin yol açtığı değerlendirilebilir. Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerden 2019 yılı sonuna kadar HDP'nin kazanmış olduğu 65 belediyeden 38'ine mazbata verilmeyerek veya seçilmiş yöneticilerin yerine kayyum ataması yapılarak el konulmuştur. Diyarbakır ve Van Büyükşehir Belediyesi eş başkanları başta olmak üzere belediyelerde seçimle gelmiş üyeler ve görevliler hukuk dışı iddialarla tutuklanmıştır. Süreçte demokratik kitle örgütleri ve medyaya, meşru protestolara ve basın açıklamalarına yönelik müdahalelerde bulunulmuş, haksız gözaltı uygulamaları, düşünce ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskılar artırılmış, cezasızlık, işkence ve kötü muamele iddiaları yaygınlaşmıştır.

İşkence ve diğer kötü muamele eylemlerine maruz kalanların ancak sınırlı bir bölümü TİHV'e ulaşabilmektedir. TİHV Temsilcilikleri veya referans merkezlerinin varlığı işkence nedeni başvurular için bir olanak yaratmaktadır. Tüm başvurular içinde TİHV Van Referans Merkezine yapılan başvuruların oranı 2018'de %7,7 iken 2019 yılında bu oran %22,2'ye çıkmıştır. TİHV Van Referans Merkezinin 2018 yılında açılması sonrası Van ve çevre illerde işkence görenlerin tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme amaçlı olarak TİHV'e daha kolay ulaştığı anlaşılmaktadır.

Başvuru nedenlerine göre yapılan değerlendirmede; işkence ve diğer kötü muameleler nedeniyle 841 kişi (%92,6), işkence ve diğer kötü muamele dışında kalan ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle 16 kişi (%1,8), işkence görenin yakını

olarak ise 51 kişi (%5,6) TİHV'e tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme talebiyle başvurmuştur.

Başvuruların 19'unda (%2,1) yaşanan veya tanık olunan işkence süreci Türkiye dışında gerçekleşmiştir.

Tüm başvuruların başvuru nedenlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı

Temsilcilik	İşkence Gören Başvurular		Ağır İnsan Hakları İhlali		İşkence Görenin Yakını		Yurtdışında İşkence Gören		Toplam Başvuru	
	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%**
Diyarbakır	232	92,0	13	5,2	6	2,8	-	-	251	22,4
Van	201	100,0	0	0,0	0	0,0	1	-	202	8,6
Cizre	29	85,3	3	8,8	2	5,9	-	-	34	7,7
İstanbul	212	89,7	0	0,0	26	10,3	15	2,1	253	41,3
Ankara	49	92,7	0	0,0	4	7,3	2	0,3	55	7,5
İzmir	99	88,5	0	0,0	13	11,5	1	0,3	113	12,5
Toplam	822	90,5	16	1,8	51	5,6	19	2,1	908	100,0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Türkiye'de işkence ve diğer kötü muamele nedeniyle yapılan başvurular ile işkence dışı ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle yapılan başvurular "işkence" başlığı altında birlikte değerlendirilmiştir.

İşkence gören kişilerin yakınları ile yurt dışında işkence gördüğü için başvuru yapan kişilere ait veriler ayrıca ele alınmıştır.

TÜRKİYE'DE İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR

2019 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine işkence ve diğer kötü muamele ile işkence dışındaki diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle yapılan 838 başvuruya ait bilgiler, başvuru temsilcilikler ve işkence suçlarının gerçekleşme zamanına göre karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmelerde başvuru zamanı, başvuru yolları, sosyo-demografik veriler, fiziksel ve ruhsal değerlendirme süreçleri, işkence uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2019 yılında yaşananlara bakıldığında; “siyasal iktidarın gücünü sınırlandıran anayasacılık” ilkesinin terkedildiği, baskıcı rejimin birer “aracı” hâline getirilen hukuk ve kurumlar aracılığıyla keyfiyetin ve belirsizliğin kamusal alana hâkim kılındığı gözlenmektedir. Yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik engeller, özgürlükleri kaldırma girişimleri, insan hakları örgütlerine ve savunucularına yönelik müdahaleler, toplantı ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahaleleri” 2019 yılında da artarak devam etmiştir.

Hapishanelerde yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları devam etmiş, sağlık hakkı, sosyal haklara erişim engellenmiş, alıkonulan/tutulan ağır hasta mahpuslar, çocuklar, özel gereksinimi olan gruplarla ilgili bir adım atılmamış, alıkoyma ve kapatmanın yaygınlaşması sonucu hapishane nüfusu tahammül edilemez boyutlara ulaşmıştır. İnsan hakları savunucuları, siyasi parti başkanları, milletvekilleri, belediye başkanları, bilim insanları, avukatlar, gazeteciler ve öğrenciler hapishanelerde alıkonulmaya devam etmiştir. Ayrıca iktidar kontrolünü ve baskısını artırmak, dehşet ve korku yaymak amacı ile avukatlara, gazetecilere, sosyal medya kullanıcılarına ve öğrencilere yönelik gözaltı ve tutuklamalarla şiddet rejimini daha da güçlendirmiştir.

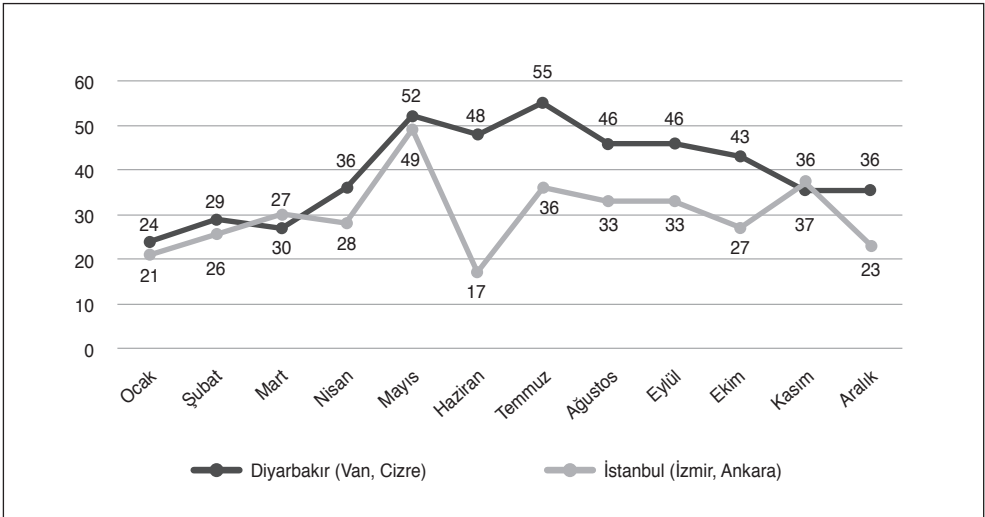
31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerin ardından seçilmiş belediye eş başkanları, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerine KHK'li oldukları gerekçesiyle mazbataları verilmemiş, belediye eş başkanları ve meclisi üyeleri tutuklanmıştır. Seçmen iradesi hiçe sayılarak halkın iradesiyle seçilen belediye eş başkanlarının görevlerinden alınıp yerlerine kayyum atanmasıyla demokrasinin en temel kuralları dahi çiğnenmiştir.

Silahlı çatışmalar, sınır dışı askeri operasyonlar ve sokağa çıkma yasakları 2019 yılında rejimin temel bir motifi olarak sürmeye devam ederken barışçıl toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakları idarenin keyfiyetiyle süresiz olarak yasaklanmıştır.

16. Türkiye İnsan Hakları Konferansı'nda da vurgulandığı gibi; yurtaşları “haklara sahip olma hakkı”ndan mahrum bırakan yeni rejimin bir yönetim tekniği olarak belirsizlik yaratma gücü, günlük hayattan yüksek siyasete kadar her alanda hukuki, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bir çöküşe yol açmakta, cezasızlık yaygınlaşarak yeniden üretilmekte ve adeta bir kural hâline getirilmektedir.

Başvuru Ayları

Başvuruların aylara göre dağılımı değerlendirildiğinde; Mayıs ile birlikte Diyarbakır, Van ve Cizre illerinden yapılan başvuruların Kasım ayına kadar bölge ortalamalarının üzerinde olduğu, İstanbul Ankara ve İzmir illerinde ise Mayıs ayında en yüksek başvuru sayısına ulaşıldığı, Eylül ayına kadar ortalamanın üstünde olmakla birlikte bölgeden yapılan başvurulardan daha düşük olduğu görülmektedir. Önceki yıllardan farklı olarak 2019 yılında yaz aylarında yapılan başvuruların ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Ana merkezlere yapılan başvuru sayılarının aylara göre dağılımı Grafik 1’de sunulmuştur.

Grafik 1: TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı

Başvuru Yolları

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalanların TİHV Tedavi Merkezlerine başvurmak için bilgi/öneri aldıkları kaynaklar değerlendirildiğinde; 178 kişi (%21,2) ile “Demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler”in ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Önceki yıllardan farklı olarak ilk kez demokratik kitle örgütleri ve/veya partilerin ilk sırada yer alması TİHV Temsilcilikleri ve faaliyetlerinin görünürlüğü konusunda olumlu bir gösterge olarak dikkat çekmektedir. Daha sonra 148 kişiyle (%17,7) eski başvuruların, TİHV başvurularının önerisiyle 145 kişinin (%17,3) TİHV’e ulaştığı, 140 kişinin ise doğrudan başvuru yaptığı görülmektedir. Başvuruların TİHV’e başvuru yolları Tablo 2’de yer almıştır.

Tablo 2: Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı

Başvuru Yolu	Başvuru Sayısı	%
Doğrudan	140	16,7
Eski başvuru	148	17,7
TİHV başvurularının önerileri	145	17,3
TİHV gönüllülerinin önerileri	45	5,4
TİHV çalışanlarının önerileri	54	6,4
İHD	50	6,0
Demokratik örgüt ve/veya partiler	178	21,2
Avukatlar	49	5,8
Diğer	24	2,9
Basın	5	0,6
Toplam	838	100,0

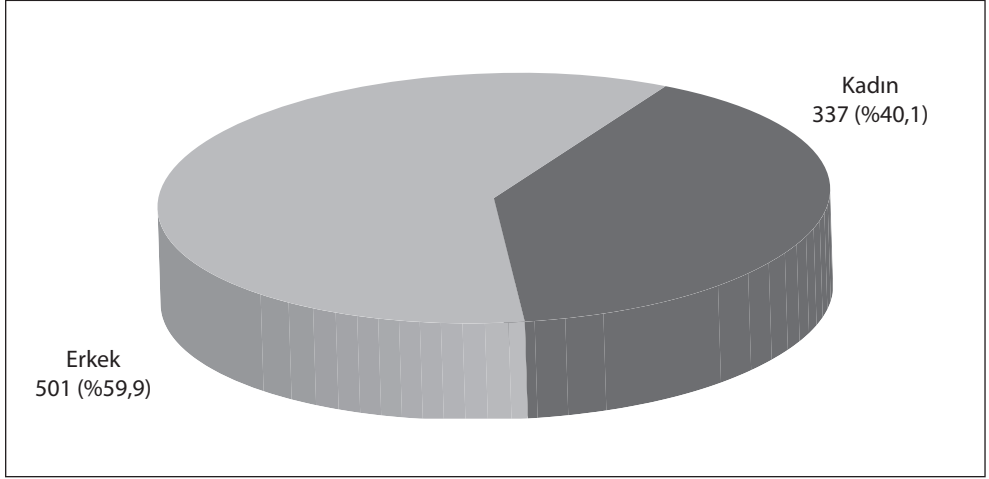
2019 yılında TİHV başvuruları, çalışanlar, gönüllüler ve İHD'nin önerisiyle başvuru yapanların oranı %35,1'dir. Başka bir kişi veya kurumdan bilgi almaksızın doğrudan veya önceki yıllarda TİHV'den tedavi ve rehabilitasyon desteği aldıkları için yeniden başvuru yapanların oranı %34,4'dür. Avukatlar, demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler, diğer yollar ve basın aracılığı yapılan başvuruların oranı ise %30,5 olmuştur. Avukatların önerisiyle TİHV'e başvuranların oranı önceki yıllara kıyasla artmıştır. Bununla birlikte başvurularda izlenen yollar; erken dönemde başvuru yapılmasını sağlayabilmek, tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme konusunda etkili sonuçlar alabilmek için baro, hukuk örgütleri ve avukatların TİHV'in çalışmaları hakkında bilgilendirilmesi, İstanbul Protokolü ve belgeleme eğitimlerine yoğunlaşılması gerektiğini düşündürmektedir.

Başvuru yolları arasında medyanın neredeyse hiç belirtilmemesi, TİHV'in medya ve sosyal medyada yeterince görünür olamadığına işaret etmektedir. TİHV'in görünürlüğünü ve etkisini artırmak için, insan hakları, demokratik kitle örgütleri, siyasi partiler ve işkenceye maruz kalanlara ulaşacak iletişim yöntemleri ve iletişim araçları kullanılmalıdır.

Başvuruların Sosyo - Demografik Bilgileri

1. Cinsiyet ve Yaş

2019 yılında başvuru yapan 838 kişinin cinsiyet kimliklerine göre dağılımı incelendiğinde; 337 başvurunun (%40,1) kadın, 501'inin (%59,9) erkek olduğu görülmektedir. 2018 yılının verileri ile karşılaştırıldığında, kadın başvuruların oranında artma olduğu [186 kadın (%36,8); 319 erkek (%63,2)] saptanmıştır. İşkence gören kişilerde cinsiyet kimlikleri arasında LGBTİ+ gruptan herhangi bir başvuru olmamıştır.

Grafik 2: Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Cinsiyet kimlikleri yönünden işkence ve diğer kötü muamele iddiasıyla 2019 yılında temsilcilikler arasında başvuru sayıları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu farklılığın bölge illerinde başvuruların ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

2019 yılında işkence nedeniyle tedavi merkezlerine başvuran kişilerde en küçük yaşın 2 en yüksek yaşın 79, yaş ortalamasının ise 36,05 ($Ss = 13,360$) olduğu (*kadın başvuruların yaş ortalaması 36,64, erkek başvuruların yaş ortalaması 35,65*) saptanmıştır. Önceki yıllarla birlikte değerlendirildiğinde yaş ortalamasının benzer olduğu (2018 yılında yaş ort: 35,53) gözlenmiştir. 2018 ve 2019 yılı başvurularının yaş gruplarına göre karşılaştırılmalı dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: 2018-2019 yıllarında başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grubu	2019 Başvuruları		2018 Başvuruları	
	n	%	n	%
18 yaş altı	31	3,7	24	4,8
18-25	173	20,6	126	25,0
26-30	148	17,7	74	14,7
31-35	107	12,8	64	12,7
36-40	95	11,3	49	9,7
41-45	86	10,3	34	6,7
46-65	180	21,5	125	24,8
65 yaş üstü	18	2,1	9	1,8
Toplam	838	100,0	505	100,0

Tüm işkence gören başvuruların %3,7'sini 18 yaş altındaki başvurular oluşturmaktadır (31 başvuru). 2018 yılı verileri ile karşılaştırıldığında, gözaltında işkence görme nedeniyle başvuran 18 yaş altındaki çocukların sayısı artmasına karşın tüm başvurular içinde çocukların oranında düşme görülmektedir. Yaş grupları yönünden her iki yılın verileri karşılaştırıldığında başvurular arasında 2019 yılında 18-25 yaş grubu ile 46-64 yaş grubunda olan başvuruların oranları azalırken, orta yaş grubunda olan (26 yaş 45 arası) başvuruların oranlarının ise arttığı gözlenmiştir. Yaş gruplarındaki değişimlerin neden kaynaklanmış olduğu belirlenememiştir.

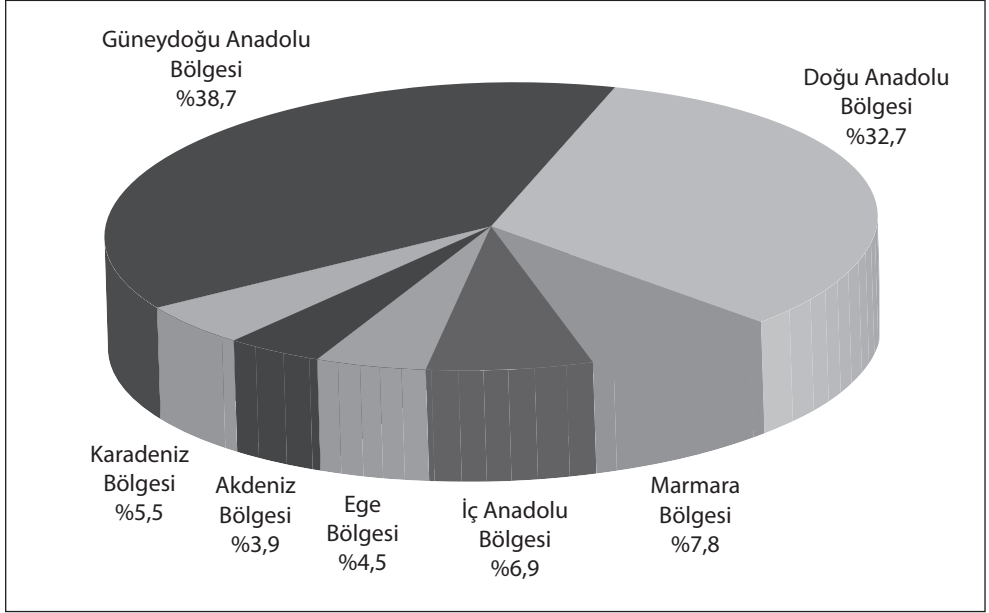
2019 yılına ait başvurularda yaş grupları belirlenirken Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlılık olarak kabul ettiği 65 yaş ve üzerindeki kişiler ayrı bir yaş grubu olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. İşkence uygulamaları, etkileri, hedef aldığı kişi ve gruplarda yarattığı zararları araştırmak, farklılıklarını ortaya çıkarabilmek için "yaşlı" grubunun tanımlanması anlamlı olacaktır. 2019 yılında "65 yaş ve üzerinde" olan 18 başvuru (%2,1) vardır. Mutlak yasak olmasına karşın "çocuk" yaş grubunun yanı sıra "yaşlı" yaş grubunda olan kişiler de işkencede hedef olarak seçilmektedir.

2. Doğum Yeri ve Bölgesi

Başvuranların doğdukları şehirler incelendiğinde, başvurularının 155'inin (%18,5) Diyarbakır, 120'sinin Van (%14,3) 59'unun (%7,0) İstanbul, 53'ünün Şırnak ve 47'sinin Hakkari doğumlu olduğu, başvuruların %70,4'ünün Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olduğu belirlenmiştir. 2018 yılına oranla Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olanlarda %10'luk bir artış söz konusudur. Başvuruların doğum illeri ve bölgelerine göre dağılımları Şekil 1 ve Grafik 3'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı

Grafik 3: Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı

2018 yılı Tedavi Merkezleri raporunda Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölge doğumlarının Türkiye nüfus yoğunluğuna göre daha düşük olmasına karşın başvurular arasında %60 oranında bulunmasına dikkat çekilmiştir. 2019 yılı Türkiye bölgesel nüfus yoğunluğu verilerinde Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelere ait toplam nüfusun %18,4 oranında olduğu gözlenirken başvurular arasında bu bölgede doğanların oranının 2019 yılında %70,4'e yükseldiği anlaşılmaktadır.

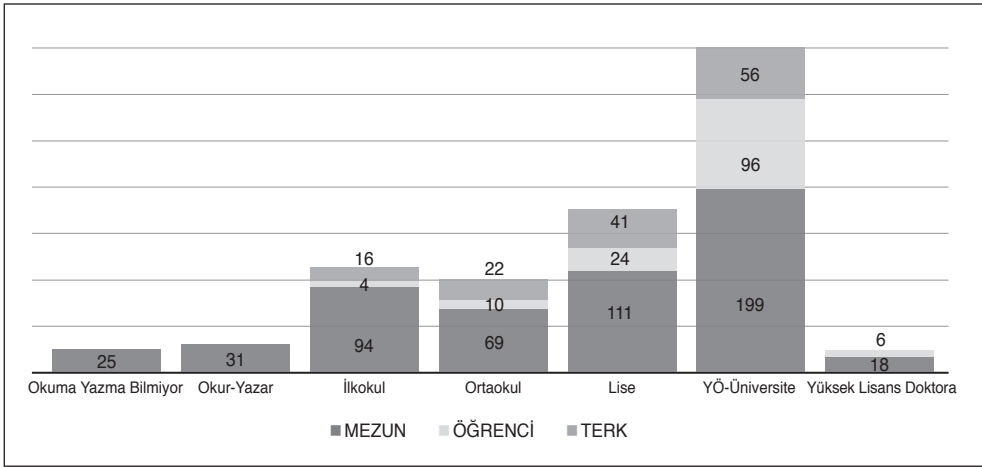
Başvuruların %73,6'sı anadillerinin Kürtçe ve lehçeleri olduğunu belirterek anadili Türkçe olanların başvuru oranı %23,4'dür. TİHV'e yapılan başvuruların anadilleri ve doğum bölgeleri değerlendirildiğinde, Kürtlerin işkenceye daha fazla uğradığı ve bunun önceki yıllara oranla artmış olduğu anlaşılmaktadır.

3. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Başvuruların son bitirdikleri okullar dikkate alındığında 126'sı (%15,0) ilkö, 134'ü (%16,0) orta, 263'ü (%31,4) lise ve 205'i (%26,6) üniversite ve yüksek lisans öğrenimlerini tamamladığını, 56 başvuru ise resmi bir öğrenim kurumunu bitirmediklerini [okur yazar 51 (%6,1); okuma yazma bilmeyen 25 (%3,0)] belirtmiştir.

Başvuruların 140'ı hâlen öğrenimleri sürdürdüklerini, 102'si yükseköğretim kurumlarında öğrenci olduğunu (96 üniversite, 6 Yüksek Lisans-Doktora) aktarmıştır. Öğrenimlerini yarıda bırakan başvuru sayısının ise 135 (%16,1) olduğu belirlenmiştir.

Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımları Grafik 4'de yer almaktadır.

Grafik 4: Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımı

Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4'te gösterilmiştir. Eğitim ve çalışma durumu tespit edilemeyen ve çalışma yaşı altında olan 34 başvuru değerlendirmeye alınmamıştır. Bununla birlikte çocuklardan birinin kayıt dışı olarak çalıştığı öğrenilmiştir. 65 yaş üstü nüfusta başvurulardan birinin aile işlerinde çalıştığı, 5 başvurunun ise emekli olduğu kayıtlıdır.

Başvuruların önemli bölümünün eğitilmiş olmasına karşın 585'inin (%69,8) işsiz olduğu belirlenmiştir. Başvuruların 105'inin (%12,5) tam zamanlı, 21'inin (%2,5) kısmi zamanlı çalıştığı, 28'inin (%3,3) kayıt dışı istihdam edildiği ve 28'inin (%3,3) ücretsiz aile işçisi/ev çalışanı olduğu 33 kişinin (%3,9) emekli ve 4 kişinin (%0,5) ise diğer gelirleri olduğu öğrenilmiştir.

Tablo 4: Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımı

	Tam zamanlı	Kısmi zamanlı	Kayıt dışı iş	Ev içi çalışma	Emekli	Geliri var	İşsiz
Okuma yazma bilmiyor	1	2	0	5	0	0	16
Okur-yazar	1	1	1	5	2	0	20
İlkokul terk	1	0	0	2	0	0	13
İlkokul mezunu	7	4	6	6	3	1	67
Ortaokul terk	3	0	3	0	1	0	15
Ortaokul mezunu	6	2	0	3	3	0	54
Lise terk	3	0	4	3	1	0	30
Lise mezunu	10	1	5	1	6	2	84
Üniversite-YO terk	6	1	0	0	4	1	44
Üniversite-YO mezunu	56	4	5	3	10	0	120
YL-Doktora mezunu	3	1	2	0	2	0	10
Öğrenci	8	5	2	0	1	0	112
Toplam	105	21	28	28	33	4	585

2016 yılında ilan edilen OHAL ve düzenlenen KHK'ler ile kamudan ve özel sektörden 200 bin civarında emekçi ihraç edilmiş, mesleklerini icra etmeleri, çalışmalarını engellenmiş ve sosyal güvenceleri kaldırılarak adeta "sivil ölüme" mahkum edilmişlerdir. İşlerini talep eden ve hak arama mücadelesi sürdüren KHK'liler işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalmaya devam etmektedir. KHK'lilere ihraç edilenlerin işlerine dönmek için yürüttükleri hukuksal mücadelelerinin önüne getirilen engeller, OHAL komisyonuna yapılan başvuruların sonuçlanmaması, başvurular arasında "işsiz" oranlarının artışına yol açan faktörlerden biridir.

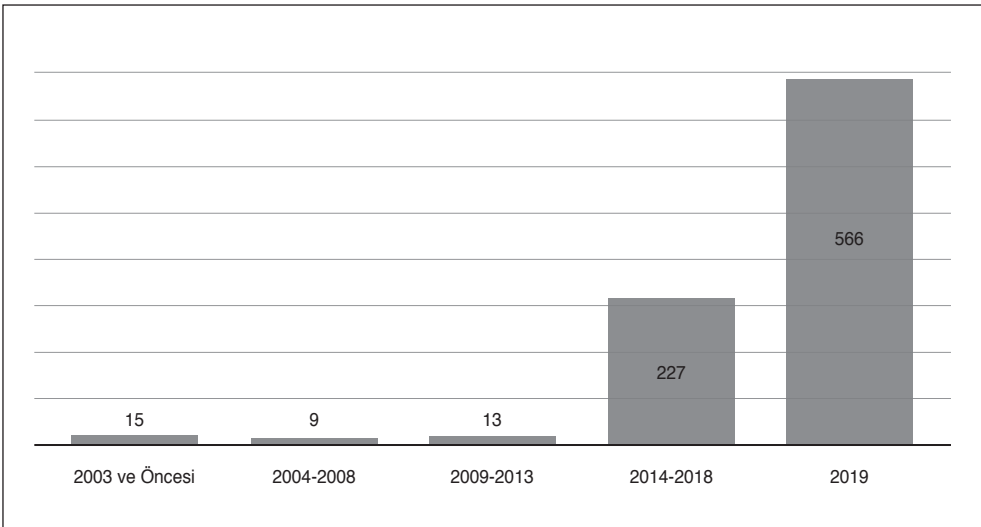
Diğer yandan Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya aykırı bularak iptal etmesine karşın kamu veya özel sektörde göreve başlayacak kişiler için "güvenlik soruşturmaları" yapılarak işe girişleri engellenmekte, hukuk dışı olarak insanlar işsizliğe mahkum edilmektedir.

Yaşanan ekonomik krizin yol açtığı sorunların yanı sıra çalışma yaşamında örgütlülüğe ve sendikal mücadeleye yönelik müdahalelerle güvencesizlik hâkim kılınmakta, işten çıkartmalar yaygınlaştırılmaktadır. İşsizlik, özellikle siyasi iktidara biat etmeyen kesimleri çalışma yaşamının dışına çıkartmanın bir aracı olarak kullanılırken hak arama mücadelesi ve hakların iadesi talebi de işkence ve kötü muamele uygulamalarının gereğesi olmaktadır.

İşkence Süreci

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını bütünlüklü ele almak ve işkence sürecinin yıllara göre değişen yönlerini belirlemek amacıyla, işkence ve diğer kötü muamele nedeniyle yapılan 838 başvuru, 2019 yılı içinde uygulanan işkence nedeniyle yapılan başvurular ve 2019 yılı öncesinde uygulanan işkence nedeniyle yapılan başvurular olarak iki ayrı gruba ayrılarak analizler yapılmıştır.

İşkence nedeni başvuran 838 kişinin 566'sı (%67,5) 2019 yılında işkence (resmi, resmi olmayan gözaltılar sırasında, hapisanede, vb.) gördüğünü, 264 kişi ise (%31,5) 2019 yılı öncesinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir (*başvuruların 8'inde işkence yılı kaydı eksiktir*). Tüm başvurular yönünden önceki yıllara oranla 2019 yılında, yıl içinde gördüğü işkence nedeniyle yapılan başvuru oranlarında 2015 yılı sonrası artış olduğu [2018 (%60,6); 2017 (%67,9); 2016 (%66)] gözlenmektedir. İşkencenin yıllara göre dağılımı Grafik 5'de gösterilmiştir.

Grafik 5: İşkencenin yıllara göre dağılımı

Başvurular arasında en eski tarihli işkence başvurusu 1982 yılına aittir. Bununla birlikte eski tarihli işkence başvurularının %75'i son üç yıl içinde [2018 yılı (106), 2017 yılı (51) ve 2016 yılı (47)] maruz kaldığını belirttiği işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları nedeniyle başvuru yapmıştır. Ulusal ve uluslararası yargı süreçlerinde işkence iddialarıyla ilgili verilen kararlarda başvuru ve tıbbi değerlendirmelerin mümkün olan en erken dönemde yapılması gerekliliğinin altı çizilmekte, belgelemenin zamanında yapılamaması durumunda nedensellik bağıını kurmanın güçleşeceğine vurgu yapılmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi 2019 yılı verileri de belgelemenin zaman geçirmeksizin ve İstanbul Protokolü'ne uygun olarak yapılabilmesi için, çok yönlü çabalara ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.

1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri

Önceki yıllarda olduğu gibi TİHV'e 2019 yılında başvuran 838 kişinin 753'ü (%89,9) siyasi düşünce, kimlik veya eylemlerinin gözaltına alınmalarına yol açtığını dolayısıyla "siyasi" gerekçelerle gözaltına alındıklarını belirtmiştir. Önceki yıllara oranla adli nedenle gözaltına alındığını bildirenlerin oranında artma gözlenmektedir. 2019 yılında adli nedeni gözaltı oranı %4,6 olmuştur. 2019 yılında içinde etnik nedenlerle gözaltına alındığını belirtenlerin oranı %2,1 iken yalnızca 1 başvuru cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle gözaltına alındığını belirtmiştir. Başvuruların işkence görme nedenlerine göre dağılımları Tablo 5'de yer almıştır.

Tablo 5: Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımları

	2019 yılında maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi maruz kalanlar (n= 272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Siyasi	509	89,9	244	89,7	753	89,9
Adli	26	4,6	3	1,1	29	3,5
Cinsiyet kimliği ve yönelim	1	0,2	0	0,0	1	0,1
Sığınmacı	1	0,2	0	0,0	1	0,1
Etnik nedenler	12	2,1	9	3,3	21	2,5
Diğer nedenler	16	2,8	8	2,9	24	2,9
Kayıt yok	1	0,2	8	2,9	9	1,1

**Sütun yüzdesi

TİHV'e yapılan başvurularda siyasi nedenle yapılan başvurularda hangi muhalif grupların hedef alındığı ayrıştırılmamakta ise de Kürtlerin ve sol muhalif grupların ağırlıkta olduğu; LGBTİ+, dinsel/muhafazakar vb. grupların ise başvuru sayısı ve oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri

Başvuruların son gözaltında tutuldukları süreler incelendiğinde; başvuruların 364'ü (%43,4) gözaltında tutulma sürelerinin 24 saatten az olduğunu belirtmiştir. Yıl içinde işkence gördüğünü belirtenlerde 24 saatten daha az süre gözaltında tutulma oranı %49,8 iken; 2019 yılı öncesinde işkence görenlerde bu oran %30,1'dir. Gözaltında tutulma süreleri yönünden 2019 yılı ile 2019 öncesi yıllar arasında istatistiksel olarak da anlamlı bir fark bulunmaktadır ($X^2=76,810$, $p < 0,001$).

OHAL döneminde çıkarılan kararnamelerin 25 Temmuz 2018 tarihinde yasalaşması sonrası gözaltı süresi 48 saat, toplu işlenen suçlarda ise 4 gün olarak düzenlenmiş-

tir. Yeni düzenleme ile gözaltı süresinin sulh ceza hâkimi tarafından belirtilen süreleri geçmemek üzere en fazla iki defa uzatmasıyla 12 güne kadar çıkartılmıştır. Gözaltı süreleri yönünden 2019 yılında yeni bir düzenleme veya uygulamaya gidilmemiştir. 15 başvuru 2019 yılında 12 gün ve üzeri sürelerde gözaltında tutulduklarını belirtmişlerdir. Başvurulardan biri bu süreci mülteci toplama merkezinde yaşadığını, diğer başvurular ise gözaltı sürelerinin hapis hane süreçleriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Başvuruların son gözaltında tutulma süreleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
24 saatten az	282	49,8	82	30,1	364	43,4
2-4 gün	171	30,2	95	34,9	266	31,7
5-8 gün	64	11,3	45	16,5	109	13,0
9-12 gün	29	5,1	13	4,8	42	5,0
13-18 gün	9	1,6	13	4,8	22	2,6
19-30 gün	4	0,7	4	1,5	8	1,0
1 aydan fazla	2	0,4	8	2,9	10	1,2
Kayıt yok/Bilinmiyor	5	0,9	12	4,4	17	2,0

**Sütun yüzdesi

Gözaltında tutulma süreleri yönünden önceki yıllara oranla tutulma sürelerinin azaldığı görülmektedir. Türkiye'de baskı ve şiddetin yoğunlaştığı dönemlerde gözaltı sürelerinin uzadığı, usul güvencelerinin ihlal edildiği ve bu durumun işkenceye zemin yarattığı bilinmekte ise de işkencenin değişen yüzü ve niteliği nedeniyle gözaltında tutulma süresini tek başına değerlendirmek, işkence ve diğer kötü muamele eylemleri hakkında yorum yapmak için yeterli değildir. İşkencenin kapalı mekânlardan sosyal yaşam alanlarına taşması, bilgi almak ve itiraf elde etmenin yanı sıra cezalandırmak ve korkutmak amacıyla kitlesel eylemlere, barışçıl gösterilere, düşünce ve ifade özgürlüğü taleplerine yönelmesi, usul güvencelerinin ihlal edilmesi, keyfilik ve cezasızlığın varlığını sürdürmesi nedeniyle, gözaltı süresinin kısalması anlamlı bir değişiklik yaratmamaktadır.

3. Gözaltına Alınma Yerleri

2019 yılında gördüğü işkence ve diğer kötü muamele nedeniyle başvuru yapan 566 kişinin %52,7'si (298 başvuru) son gözaltı yerini sokak ya da açık alan, %30,6'sı (173 başvuru) ev olarak belirtmiştir. Gözaltına alınma yeri yönünden önceki yıllar da değerlendirmeye dâhil edildiğinde (838 başvuru); açık alan ve sokaktan gözaltı-

na alınan başvuru oranının %45,3'e düştüğü, evden gözaltına alınma oranının ise %34,6'ya yükseldiği görülmektedir. Tablo 7'de, başvuruların son gözaltına alındıkları yerlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 7: Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Ev	173	30,6	117	43,0	290	34,6
İşyeri	13	2,3	9	3,3	22	2,6
STK (dernek, dergi, vb.)	20	3,5	4	1,5	24	2,9
Resmi kurum (havaalanı, vb.)	25	4,4	17	6,3	42	5,0
Sokak/Açık alan	298	52,7	82	30,1	380	45,3
Diğer	31	5,5	31	11,4	62	7,4
Kayıt yok/Bilinmiyor	6	1,1	12	4,4	18	2,1

**Sütun yüzdesi

Yıl içinde gördüğü işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları nedeniyle yapılan başvurularda açık alan ve sokaktan gözaltına alınanların oranında düşme gözlenirken 2019 yılında ev baskınlarının artmaya başladığı ve evden gözaltına alınanların oranında artış yaşandığı belirlenmiştir. Önceki yıllara ait Tedavi Merkezleri Raporlarında 2017 yılına kadar başvurularda ev ile sokak/açık alandan gözaltına alınma oranları arasında belirgin bir fark bulunmazken 2017 yılıyla birlikte gözaltına alınma yerleri yönünden sokak/açık alandan gözaltına alınma oranının arttığı gözlenmiştir. 2017 ve 2018 Tedavi Merkezleri Raporlarında ev ile sokak/açık alandan gözaltına alınma arasındaki oran 1'e 3 iken 2019'da oran 1'e 2 civarındadır.

İHD Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre 2019 yılında çeşitli gerekçelerle 115 etkinlik yasaklanmıştır. Valilikler ve az sayıda olmak üzere kaymakamlıklar tarafından tüm eylem ve etkinlikler 2 gün ile 1 ay arasında değişen sürelerde en az 96 kez yasaklanmıştır.

Cumartesi Anneleri, Barış Anneleri, kayıp yakınları ve insan hakları savunucularının her hafta yaptığı "Kayıplar Bulunsun Failler Yargılsın" oturma eylemleri için kullandığı alanlar yasaklanmış, her türlü baskı ve yasaklamaya karşın bu alanların kullanılması için mücadele sürdürülürken, oturma eylemlerine sokakta ve İHD şubelerinde devam edilmiştir.

30 Kasım 2019 itibarıyla kesintisiz eylem yasağı Van'da 1111 güne, Hakkari'de ise 255 güne ulaşmıştır. 2019 yılında kolluk güçleri toplantı ve gösterilere yönelik 1344 kez müdahalede bulunmuştur. Bu saldırılar sırasında en az 69 kişi yaralanmış, 3741

kişi gözaltına alınmıştır. 35 kişi tutuklanırken 15 kişi hakkında ev hapsi, 120 kişi hakkında ise adli kontrol kararı verilmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında yapılan toplumsal gösterilere, basın açıklamalarına yönelik şiddetli ve keyfi müdahaleler; önemli bir kamusal mekân olan açık alan ve sokağın, 2019 yılında da işkence mekânları ve açık hapishanelere dönüştürülmeye devam ettiğini göstermektedir.

Toplu alanların ve sokağın yasaklanması, gözaltına alma sürecinde toplumu korkutmak, sindirmek, kişileri kriminalize ederek çevrelerinden yalıtılmak ve güven duygularını zedelemek amacıyla ev baskınlarına başvurulduğu anlaşılmaktadır.

4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence

Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saatler sorgulandığında, tüm başvuruların 434'ü (%51,8) gündüz saatlerinde gözaltına alındıklarını belirtmiştir. 2019 yılında işkence gördüğünü belirten 566 kişinin ise 310'unun (%54,8) gündüz 08:00–18:00 arasında, 101'inin (%17,8) akşam 18:00–24:00 ve 141'inin (%24,9) gece 24:00–08:00 saatleri arasında gözaltına alındığı öğrenilmiştir. Tablo 8'de işkence görenlerin 2019 yılı ve 2019 yılı öncesine göre gözaltına alınma saat dilimlerinin dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 8: Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Saat	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
08:00–18:00	310	54,8	124	45,6	434	51,8
18:00–24:00	101	17,8	35	12,9	136	16,2
24:00–08:00	141	24,9	93	34,2	234	27,9
Bilmiyor/Hatırlamıyor	14	2,5	20	7,4	34	4,1

** Sütun yüzdesi

Son yıllara ait verilerle birlikte incelendiğinde; gece yarısı (24:00-08:00) gözaltına alınma oranı 2016 yılında %14 iken 2017 yılında %18,3'e, 2018 yılında ise %23,5'e 2019 yılında ise %24,9'a yükselmiştir. Dört başvurudan birinin gözaltına alındığı zamanın gece yarısı olması dikkat çekicidir. Gözaltına alma fiilinin ev baskınlarına ve gece yarısına kaydırılması, **işkencenin tehdit ve korkutma amacını belirginleştirmenin, kişinin kendisini güvende hissedeceği herhangi bir mekânın olmadığı algısı yaratmanın** hedeflendiğini düşündürmektedir.

5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence

2019 yılında TİHV temsilciliklerine başvuran toplam 838 kişinin işkence gördüğü yerlere ait verdiği bilgiler incelendiğinde; önceki yıllarda olduğu gibi işkencenin tek

bir birimin mekânıyla sınırlı kalmadığı saptanmıştır. 838 başvurunun 387'si (%46,2) tek bir mekânda işkence gördüğünü belirtirken; 354 kişi (%42,2) birden fazla mekânda işkenceye maruz kaldığını ifade etmiştir. Başvuruların gözaltında işkence gördükleri mekân sayısına göre dağılımları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Başvuruların alıkonulma sürecinde işkenceye maruz kaldıklarını belirttikleri mekânların sayısının 2 ile 5 arasında değiştiği öğrenilmiştir. Başvurular farklı birimlerde işkence görmelerine rağmen daha sonra götürüldükleri birimlerde de işkenceye maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Birden fazla mekânda işkence görme oranının, 2019 yılında işkence görenler arasında 2019 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtenlere oranla arttığı, tek mekânla sınırlı işkencenin ise 2019 yılında azaldığı görülmüştür. Yıllar arasında gözlenen bu farklılık, istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($X^2=18,848$, $p<0,05$).

Tablo 9: Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımları

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 yılı öncesi işkenceye maruz kalanlar (n= 272)		Toplam (n=838)	
	n	%**	n	%**	n	%**
Tek mekân	248	43,8	139	51,1	387	46,2
İki mekân	138	24,4	68	25,0	206	24,6
Üç mekân	91	16,1	17	6,3	108	12,9
Dört mekân	24	4,2	10	3,7	34	4,1
Beş mekân	6	1,1	0,0	0,0	6	0,7
Bilgi yok	59	10,4	38	14,0	97	11,6

**Sütun yüzdesi

Bölgesel olarak değerlendirildiğinde; birden fazla birimde işkence görme oranı İstanbul, Ankara ve İzmir temsilciliklerinde Diyarbakır, Van ve Cizre temsilciliklerine yapılan başvurulardan daha yüksek oranda görülmekle birlikte bölgeler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tüm başvuruların işkence gördüğü yerler değerlendirildiğinde “Emniyet Müdürlükleri” %45,2’lik bir oranla ilk sırada yer almakta, bunu “sokak veya açık alan” %36,9, “araç içi” ise %25,5 ile takip etmektedir (Tablo 10). Buna karşın 2018 yılında olduğu gibi 2019 yılında da işkence gördüğü için başvuranlar arasında önceki yıllardan farklı olarak işkence görülen birimlerin sıralaması değişmiş, “sokak veya açık alan”ın %46,6 ile ilk sırada yer aldığı, bunu %40,8 ile “Emniyet Müdürlükleri”nin, %29,9 ile “araç içi”nin izlediği görülmüştür.

Gözetli sürecinde “araç içindekilerin” tamamı, “sokak/açık alan” ile “ev/işyerindekilerin” önemli bölümü bir başka birimde de işkenceye maruz kaldığını bildirmiştir.

Sokak/açık alan gibi toplumsal mekânlar ile kişilerin yaşam alanları ve ulaşım amacıyla kullanılan araçlar işkence mekânlarına dönüşmekte, işkence yaygınlaşmakta ve gözetli alına alınan kişiler götürüldüğü yerlerde de ardışık olarak işkenceye maruz kalmaktadır. Kolluğun uyguladığı şiddet “orantılı güç uyguladığı” iddialarıyla meşru kılınmaya çalışılmakta, sorumlular hakkında işlem yapılmamakta veya açılan karşı davalarla işkenceye maruz kalanların hukuki olarak sonuç almaları engellenmektedir.

Sokağa çıkma yasaklarının ilanıyla başlayan yeni dönemde uluslararası sözleşmelerin, hukukun ihlal edilerek işkencenin yaygınlaşmasında ve toplumun gözleri önünde aleni olarak gerçekleştirilmesinde; failerin cezasızlık zırhından yararlandırılmaları da önemli rol oynamaktadır. İşkencenin sokağa inmesi, birden fazla mekânda devam etmesi ve cezasızlık uygulamalarının her aşamaya hâkim kılınması, işkencenin değişen yüzünün anlaşılmasına olanak sağlayan önemli bir veri olmaktadır.

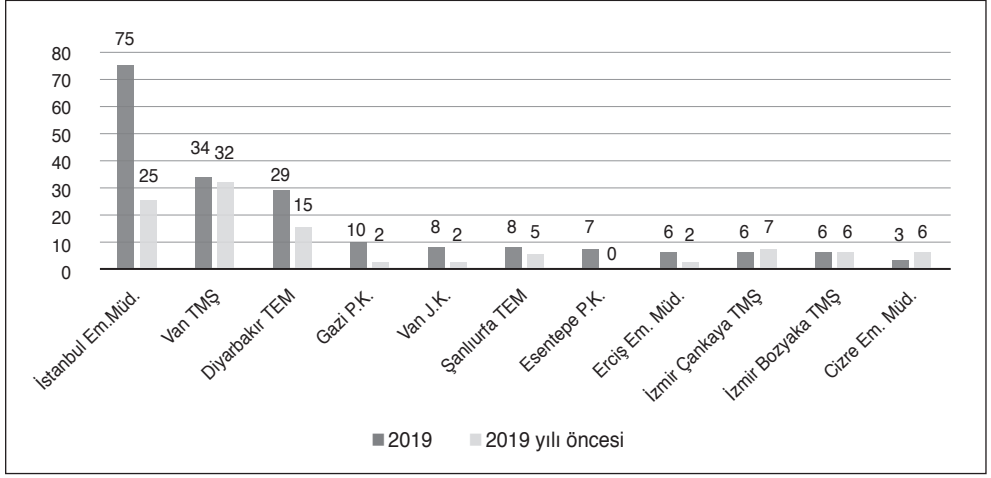
Tablo 10: Başvuruların son gözetli işkence gördüğü yerlere göre dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n= 272)		Toplam* (n=838)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Emniyet Müdürlüğü	231	40,8	148	54,4	379	45,2
Polis Karakolu	93	16,4	27	9,9	120	14,3
Araç içi	169	29,9	45	16,5	214	25,5
Jandarma Karakolu	20	3,5	6	2,2	26	3,1
Jandarma Komutanlığı	13	2,3	8	2,9	21	2,5
Hapishane	1	0,2	5	1,8	6	0,7
Kendi mekânı	106	18,7	64	23,5	170	20,3
Belirsiz kapalı mekân	2	0,4	3	1,1	5	0,6
Sokak/açık alan	264	46,6	45	16,5	309	36,9
Diğer	24	4,2	13	4,8	37	4,4

*İşkencenin birden fazla mekânda uygulandığı durumlarda veriler her mekân için ayrı ayrı kaydedilmiştir

6. İşkencenin Yapıldığı Birimler

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı birimler değerlendirildiğinde; 2018 yılında olduğu gibi Emniyet Müdürlükleri, Terörle Mücadele Şubeleri (TMSŞ) başta olmak üzere 100’ün üzerinde birimde işkence uygulandığı belirlenmiştir. Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığını belirttikleri merkezlerin dağılımı Grafik 6’da gösterilmiştir.

Grafik 6: İşkencenin yapıldığı merkezlere göre dağılım

2019 yılı içinde gerçekleşen işkence uygulamalarında İstanbul Emniyet Müdürlüğü 100 başvuru (%11,9) ile yine ilk sırada yer alırken Van Terörle Şube Müdürlüğü 66 başvuru (%7,9) ile ikinci sırada, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi ise 44 başvuru ile (%5,3) üçüncü sırada yer almıştır. Dördüncü sırada yer alan Gazi Polis Karakolu'nda yaşanan "işkence uygulamaları ve tehditler" medyada geniş yer bulmasına ve yapılan suç duyurularına karşın ihlallerin devam etmesi cezasızlık pratiğinin ihlaller için nasıl bir güvence sağladığını göstermektedir.

7. İşkencenin Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı

TİHV merkezlerine başvuran 838 kişinin yurt içinde maruz kaldığı işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının gerçekleştirildiği yerlerin bölgesel dağılımı Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11: Başvuruların son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Marmara	164	29,0	51	18,8	215	25,7
Güneydoğu Anadolu	150	26,5	63	23,2	213	25,4
Doğu Anadolu	104	18,4	70	25,7	174	20,8
Ege	49	8,7	28	10,3	77	9,2
İç Anadolu	32	5,7	12	4,4	44	5,3
Akdeniz	6	1,1	6	2,2	12	1,4
Karadeniz	1	0,2	0	0,0	1	0,1

2019 yılı içinde de yıl içinde yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının en yoğun olduğu bölge 164 başvuru ile (%29,0) ile Marmara Bölgesi'dir. 2018 yılından farklı olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden yıl içinde görülen işkence nedeni başvuruların oranı artmış ve toplam başvuruların %44,9'una ulaşmıştır. Karadeniz Bölgesi'ndeki illerden yalnızca bir başvuru bulunurken Akdeniz Bölgesi'nden 6 başvuru yapılmıştır.

Önceki yıllarda gerçekleştiği bildirilen işkenceler de dâhil edilerek tüm başvurular değerlendirildiğinde; Marmara Bölgesi (%25,7) ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin (%25,4) birbirlerine yakın oranlarla ilk sıralarda yer aldığı, bu bölgeleri %20,8 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nin izlediği belirlenmiştir. 2019 yılında işkence gördüğü için başvuranlardan dört kişi ile 2019 öncesi başvurulardan iki kişi, gözaltı sırasında iki farklı bölgede işkence gördüğünü aktarmıştır.

İşkence nedeniyle başvuru yapan 838 kişinin işkence, diğer kötü muameleye ve ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldığı illerin dağılımı Tablo 12'de verilmiştir. Başvuruların 199'u (%23,7) İstanbul'da, 138'si Diyarbakır'da (%16,5), 126'sı ise (%15,0) işkence fiiline Van'da maruz kaldığını belirtmiştir.

Tablo 12: Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri illerin dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İstanbul	158	27,9	41	15,1	199	23,7
Diyarbakır	107	18,9	31	11,4	138	16,5
Van	76	13,4	50	18,4	126	15,0
İzmir	49	8,7	21	7,7	70	8,4
Ankara	31	5,5	10	3,7	41	4,9
Şırnak	11	1,9	19	7,0	30	3,6
Şanlıurfa	20	3,5	7	2,6	27	3,2
Hakkari	12	2,1	14	5,1	26	3,1
Mardin	12	2,1	3	1,1	15	1,8
Diğer iller	34	6,0	36	13,2	70	8,4

*(Tabloda toplamda 15'ten az başvuru sayısı olan iller "Diğer iller" satırında gösterilmiştir)

Başvuruların gözaltında işkence gördüğü illere göre yapılan değerlendirmede; TİHV temsilcilikleri ve referans merkezlerinin bulunduğu illerin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Şekil 2). TİHV merkezlerinin varlığı; il ve çevre illerde yaşayanlar yönünden işkenceye maruz kalınan durumlarda başvuruların yapılabilmesinin önündeki engelleri (tanınma, güven, ulaşım vb.) azalttığından, başvuruların artışına yol aç-

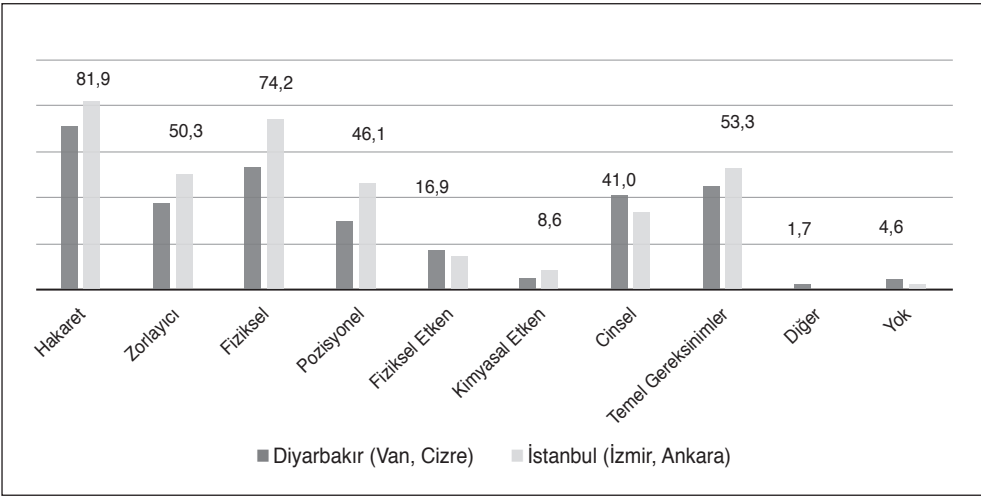
Şekil 2: Başvuruların işkence gördüğü illere göre yoğunluk dağılımı

tığı değerlendirilmiştir. TİHV'in varlığı ve görünürlüğünün işkenceye maruz kalan durumlarda tıbbi destek, rehabilitasyon ve belgeleme sağlamak yönünden ciddi bir seçenek olduğu anlaşılmaktadır. Veriler Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının daha az olduğuna işaret etmekte ise de TİHV'in sözü edilen bölgelerde başvuruların ulaşabileceği herhangi bir merkezinin olmamasını da dikkate almak gerekmektedir.

8. Uygulanan İşkence Yöntemleri

Sekiz ana başlık altında kategorize edilen işkence yöntemlerinin TİHV ana merkezlerine göre dağılımları Grafik 7'de, işkence gören kişiler arasındaki yaygınlığı Tablo 13'de gösterilmiştir. Başvuruların %10,9'u tek bir işkence yöntemine %77,9'u ise birden fazla farklı işkence yöntemine maruz kaldığını belirtmiştir. Bilgileri eksik olan 9 başvurunun işkence dışı diğer ağır insan hakları ihlalleri kapsamında tıbbi destek talebinde bulunduğu, 59 başvurunun maruz kaldıkları işkencelerin son gözaltı öncesinde gördükleri işkenceler arasında sınıflandırıldığı görülmüştür. Başvuruların 30'u (%3,6) ise son gözaltı veya hapisane sürecinde kendilerine uygulanan bir işkenceden söz etmemiş haksız bir şekilde özgürlüklerinden yoksun bırakıldıklarını değerlendirmiştir.

Uygulanan işkence fiilleri yönünden İstanbul, Ankara ve İzmir temsilciliklerine başvuranlar daha çok işkence fiiline maruz kaldıklarını belirtmiş ise de bir kişiye uygulanan işkence sayısı arttıkça özellikle de fiziksel, pozisyonel ve cinsel işkencelerin uygulandığı durumlarda Diyarbakır, Van ve Cizre temsilcilik ve referans merkezlerine yapılan başvurularla diğer temsilcilikler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($t=-2,063$, $p<0,005$) saptanmıştır.

Grafik 7: Başvuruların temsilciliklere göre gördükleri işkence yöntemlerinin oransal dağılımı

Tablo 13: Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (566 kişi)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (272 kişi)		Toplam (838 kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret	426	75,3	208	76,5	634	75,7
Zorlayıcı Davranışlar	252	44,5	109	40,1	361	43,1
Fiziksel Müdahale	397	70,1	124	45,6	521	62,2
Pozisyonel İşkenceler	226	39,9	83	30,5	309	36,9
Fiziksel Etkenler	100	17,7	33	12,1	133	15,9
Kimyasal Etkenler	49	8,7	7	2,6	56	6,7
Cinsel	221	39,0	97	35,7	318	37,9
Temel gereksinimler	268	47,3	140	51,5	408	48,7
İşkence tanımlamıyor	19	3,4	11	4,0	30	3,6

Başvuruların maruz kaldığı işkence yöntemleri değerlendirildiğinde 2019 yılında “hakaret” olarak sınıflandırılan fiillerin önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer almış, dört başvurudan üçü (426 kişi; %75,3) alıkonulma süreçlerinde hakaret fiillerine maruz kaldığını belirtmiştir. “Fiziksel müdahale” olarak sınıflandırılan işkence fiillerinin %70,1 oranında olduğu, daha sonra zorlayıcı davranışlar (%44,5), pozisyonel işkenceler (%39,9) ve “cinsel” olarak nitelendirilen işkence fiillerinin (%39,0) geldiği görülmüştür.

Başvuruların 653'ü (%77,9) birden fazla işkence fiiline maruz kaldıklarını belirtirken 87 başvuru (%10,4) tek bir işkence fiiline maruz kaldıklarını belirtmiştir. Birden fazla işkence fiilinin gerçekleştiği durumlarda hakaret ile fiziksel müdahalelerin en çok kullanılan yöntemler olduğu belirlenmiştir.

Başvuruların maruz kaldıklarını belirttikleri işkence yöntemlerinin, uygulandığı yıl yönünden karşılaştırılmasında; önceki yıllara oranla 2019 yılında fiili müdahaleler, ters kelepçe gibi pozisyonel işkenceler, fiziksel ve kimyasal etkenlere maruz bırakma fiillerinin 2019 yılı öncesinde uygulandığı belirtilen aynı tür yöntemlere göre artışı istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur [*fiili müdahale* ($X^2=47,092$, $p<0,05$), *pozisyonel işkence* ($X^2=6,996$, $p<0,05$), *fiziksel etkenler* ($X^2=4,216$, $p<0,05$) *kimyasal etkenler* ($X^2=10,904$, $p<0,05$)].

Uygulanan işkence yöntemlerinin başvurular arasındaki dağılımı, Tablo 14'de 8 alt başlıkta sunulmuştur.

Tablo 14: Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı				
	2019 yılı (n=566)		2019 yılı öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Hakaret				
Hakaret-aşağılama	387	68,4	193	71,0
Öldürme tehdidi	101	17,8	66	24,3
Diğer tehdit	171	30,2	92	33,8
Yakınlarına yönelik tehdit	73	12,9	55	20,2
Diğer	4	0,7	4	1,5
Zorlayıcı Davranışlar				
Gözbağı	26	4,6	22	8,1
Anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama	30	5,3	18	6,6
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme	152	26,9	46	16,9
Yakınlarının yanında işkence yapma	116	20,5	27	9,9
Gürültülü müzik ve marş dinletme	16	2,8	22	8,1
Ajanlık teklifi	61	10,8	50	18,4
Diğer	5	0,9	3	1,1
Fiziksel Müdahale				
Fiziksel müdahaleler	169	29,9	64	23,5
Kaba dayak	352	62,2	103	37,9
Tek bir noktaya vurma	49	8,7	20	7,4
Kırbaç hortum	4	0,7	3	1,1

Tablo 14 devam

	2019 yılı (n=566)		2019 yılı öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Falaka	6	1,1	10	3,7
Haya burma	9	1,6	5	1,8
Diğer fiziksel müdahaleler	19	3,4	6	2,2
Sıkı kelepçe	101	17,8	44	16,2
Saç sakal yolma	33	5,8	7	2,6
Boğma girişimi	28	4,9	3	1,1
Ateşli silah	4	0,7	1	0,4
Plastik mermi	9	1,6	0	0,0
Biber gazı	4	0,7	0	0,0
Zorla tıbbi müdahale	0	0,0	1	0,4
Aşırı fiziksel zorlama	5	0,9	1	0,4
Diğer	4	0,7	2	0,8
Pozisyonel İşkenceler				
Ters kelepçe	197	34,8	63	23,2
Askı	3	0,5	4	1,5
Düz askı	3	0,5	3	1,1
Filistin askısı	1	0,2	4	1,5
Tam olmayan askı	1	0,2	1	0,4
Domuz bağı	0	0,0	1	0,4
Uzun süre ayakta durma	39	6,9	24	8,8
Diğer	18	3,2	5	1,8
Fiziksel Etkenler				
Soğuk sıcakta bekletme	49	8,7	26	9,6
Basınçlı soğuk su	35	6,2	5	1,8
Havasız bırakma	19	3,4	2	0,7
Elektrik	10	1,8	8	2,9
Yakma	1	0,2	0	0,0
Sigara	1	0,2	1	0,4
Diğer fiziksel etkenler	2	0,4	1	0,4
Kimyasal Etkenler				
Göz yaşartıcılar	49	8,7	7	2,6

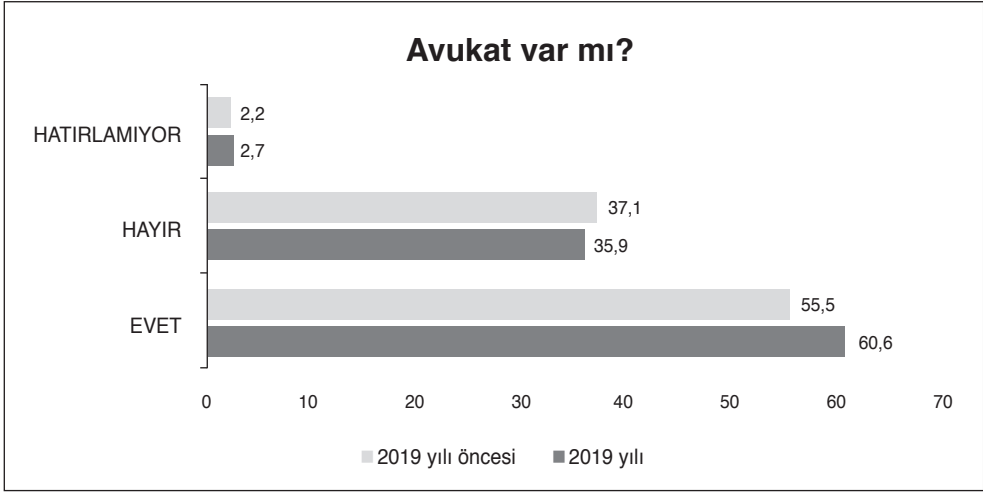
Tablo 14 devam

	2019 yılı (n=566)		2019 yılı öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Cinsel				
Sözlü cinsel taciz	130	23,0	75	27,6
Cinsel küfür	191	33,7	83	30,5
Cinsel saldırı tehdidi	30	5,3	18	6,6
Diğer	1	0,2	0	0,0
Fiziksel cinsel taciz	15	2,7	11	4,0
Çıplak arama	2	0,4	1	0,4
Soyma	30	5,3	25	9,2
Sürtünme	26	4,6	12	4,4
Tecavüz	1	0,2	1	0,4
Cinsel taciz diğer	1	0,2	0	0,0
Temel gereksinimler				
Tecrit	37	6,5	28	10,3
Yeme içmenin kısıtlanması	156	27,6	91	33,5
Tuvalet engelleme	96	17,0	62	22,8
Uyutmama	56	9,9	56	20,6
Sağlığa erişimin engellenmesi	134	23,7	67	24,6
Temizlik hijyenin sağlanmaması	130	23,0	78	28,7
Temel ihtiyaç diğer	4	0,7	6	2,2
Diğer	4	0,7	6	2,2

Gözetli Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

1. Avukata Ulaşma

Gözetli alına sırasında hukuksal süreci ve usul güvencelerini değerlendirmek amacıyla yapılan analizlerde; 838 başvurunun 494'ü (%58,9) son gözetli sürecinde bir avukatla görüşüğünü belirtmiştir. 2019 yılı içinde gözetli alınanlarda bu oranın %60,9, 2019 yılı öncesinde yaşanan gözetli alınanlarda ise %55,5 olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte veriler 2018 yılının verileri ile karşılaştırıldığında (%65) 2019 yılında başvuranların gözetli sürecinde avukata ulaşma oranlarının düştüğü anlaşılmaktadır. Avukatla görüşebilme yüzdeleri Grafik 8'de sunulmuştur.

Grafik 8: Başvuruların son gözaltında avukatla görüşebilme yüzdeleri

2. Gözaltı Sonrası Tutukluluk

2019 yılında başvuran 838 kişinin 354'ü (%42,2) tutuklandığını, 247'si (%29,5) savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldığını, 207'si (%24,7) savcılıktan ya da mahkeme tarafından serbest bırakıldığını belirtmiştir. “Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılma” ile “savcılık ya da mahkemeden serbest bırakılma” oranının (%54,2) olması; 2017 ve 2018 yıllarında olduğu gibi keyfi gözaltına alınanın 2019 yılı içinde işkence gördükleri için başvuranlarda da önceki yıllara oranla yaygın bir ihlal şekline dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte 2019 verileri 2017 ve 2018 yılı verileri ile karşılaştırıldığında; “Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılma” ile “savcılık ya da mahkemeden serbest bırakılma” oranlarında kısmi bir düşmeye karşın, tutuklamalarda ise küçük bir artış olduğu belirlenmiştir. Gözaltı sonrası tutuklama verileri Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: Başvuruların son gözaltı sonrasındaki durumları

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldı	193	34,1	54	19,9	247	29,5
Savcılık/mahkemeden serbest bırakıldı	149	26,3	58	21,3	207	24,7
Tutuklandı	213	37,6	141	51,8	354	42,2
Bilmiyor/Hatırlamıyor	5	0,9	2	0,7	7	0,8

3. Gözaltı Sonrası Dava Açılması

Alıkonulma/tutulma süreçlerinin hukuksal normların dışına taşırılması ve keyfililiğini gösterebilecek başlıklardan biri de alıkonulma/tutulma gerekçesi olarak iddia edilen olayla ilgili açılan davaları belirlemektir. Tablo 16'da son gözaltı sonrası dava sürecine göre başvuruların sayısı ve dağılımları verilmiştir.

Tablo 16: Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)		Toplam (n=838)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dava açılmadı	81	14,3	43	15,8	124	14,8
Dava açıldı, sürüyor	164	29,0	87	32,0	251	30,0
Dava açıldı, beraat ile sonuçlandı	2	0,4	23	8,5	25	3,0
Dava açıldı, mahkumiyet ile sonuçlandı	105	18,6	76	27,9	181	21,6
Dava açıldı, takipsizlik verildi	0	0,0	3	1,1	3	0,4
Dava açıldı, sonucu bilinmiyor	5	0,9	2	0,7	7	0,8
Dava açılıp açılmadığı bilinmiyor	209	36,9	38	14,0	247	29,5

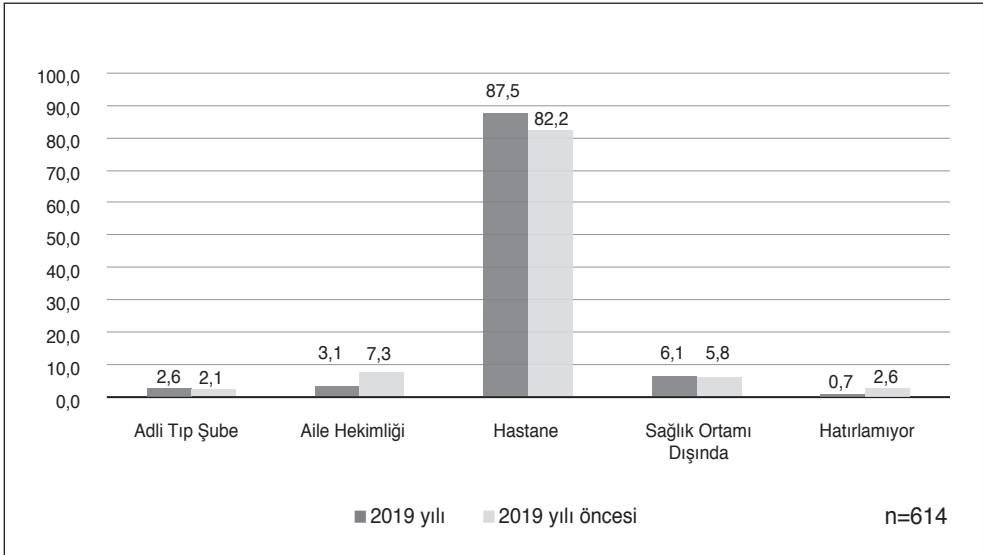
TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine 2019 yılında işkence gördüğü için başvuran 81 kişi (%14,3) gözaltına alınma gerekçeleriyle ilgili haklarında bir dava açılmadığını belirtirken, hakkında dava açılan başvuru sayısı ise 276'dır (%48,8). 209 başvuruda (%36,9) bu bilginin eksik olduğu belirlenmiştir.

Açılan davalar esas alınarak değerlendirme yapıldığında; 2019 yılı öncesinde işkence görenlerle 2019 yılı içinde işkence gören başvurular hakkında davalarda verilen mahkumiyet oranları birbirine yakın olmakla birlikte (2019 öncesi %39,8; 2019 yılı %38) beraat kararları yönünden belirgin bir farklılık bulunmaktadır; 2019 yılı öncesinde gözaltı sonrası açılan davalarda beraat oranı %12 iken 2019 yılı içinde işkence görenlerde beraat oranı binde 4'dür. Beraat kararlarında gözlenen bu düşüş, yargıda ciddi bir değişim yaşandığına, kararların hukuksal normların dışında ele alındığına işaret etmektedir.

4. Gözaltı Sürecinde Düzenlenen Adli Raporlar ve Muayene Yerleri

Temel insan hakları metinlerinde işkencenin önlenmesi ve temel insan haklarının güvence altına alınması için gözaltına alınan kişilerin derhal sağlık durumlarının saptanması ve alıkonulma/tutulma sürecinde düzenli olarak muayene edilmeleri önemli usul güvencelerinden biridir.

Gözüne alınanlar hakkında adli rapor düzenlenip düzenlenmediği ve düzenli olarak değerlendirmelerin yapıp yapılmadığına bakıldığında; 583 başvuru (%69,6) son gözaltı sürecinde resmi görevlilerin inisiyatifi ile rapor aldığını belirtmiştir. Son gözaltı tarihi 2019 yılı olan başvurularda bu oran %73,1 (414 başvuru), son gözaltı tarihi 2019 yılı öncesinde olan başvurularda bu oran %62,1'dir (169 başvuru). Başvuruların dörtte birinin adli tıp değerlendirmesinden söz etmemesi tutulma koşullarında temel güvencelerin ihlal edildiğine, işkenceye açık bir ortam oluşturulduğuna işaret etmektedir.

Grafik 9: Adli muayenenin yapıldığı birimler

Son gözaltı tarihi 2019 yılı ile 2019 yılı öncesi olan başvuruların adli muayenelerinin yapıldığı sağlık kurumlarına göre dağılımları Grafik 9'da gösterilmektedir. Adli muayenelerin yapıldığı yerler konusunda başvuru dosyalarının 614'ünde (%73,3) kayıt bulunduğu belirlenmiştir. Kayıtları olan başvuruların 527'sinin (%85,8) adli muayenelerinin hastanede ve 37'sinin (%4,8) ise sağlık kurumları dışında tutulma mekânlarında yapıldığı öğrenilmiştir.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tıbbi değerlendirmelerinin sağlık birimleri olmayan ve güvenlik görevlilerinin kontrolünde olan mekânlarda yapılması sağlık çalışanlarının bağımsız ve özgürce mesleki sorumluluklarını yerine getirmesini engellemektedir. Tıbbi değerlendirmeler her koşulda BM'nin kabul ettiği İstanbul Protokolü ilkelerinde de vurgulandığı şekilde insan hakları, hekimlik meslek etik ilkeleri ve tıbbi standartlara uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Tıbbi değerlendirmelerin kişinin kendisini baskı altında hissetmeyeceği ve mahremiyetinin korunduğu, hekimlerin klinik bağımsızlıklarını koruyarak özgürce karar verebileceği sağlık ortamlarında

yapılması gerekirken başvuruların bir bölümünün gözaltında sağlık kurumları dışında muayene edildiklerini belirtmeleri kabul edilemez. Değerlendirmelerin sağlık kurumları dışında yapılması gözaltına alınanlar yönünden mahremiyet ve özerkliklerini ortadan kaldıran, güven duygularını zedeleyen ve insan hakları ihlallerine zemin yaratan bir ortam oluşturmakta ve ortamı işkenceye açık hâle getirmektedir.

Gözaltı sürecinde düzenlenen adli muayenelerle ilgili, dosyalarda verileri yer alan başvuruların aktardıkları bilgiler Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17: Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri

		2019 yılında işkenceye maruz kalanlar			2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar		
		Evet	Hayır	B/H*	Evet	Hayır	B/H*
Adli muayene sırasında kolluk dışarı çıkarıldı mı? (n=613)	Sayı	156	245	22	44	134	12
	%	36,9	57,9	5,2	23,2	70,5	6,3
Adli hekim yakınmaları dinledi mi? (n=614)	Sayı	126	281	18	36	142	11
	%	29,6	66,1	4,2	19,0	75,1	5,8
Adli hekim öykü aldı mı? (n=614)	Sayı	68	336	21	14	163	12
	%	16,0	79,1	4,9	7,4	86,2	6,3
Gerektiği gibi muayene etti mi? (n=614)	Sayı	43	362	20	9	168	12
	%	10,1	85,2	4,7	4,8	88,9	6,3
Yakınmalara göre muayene etti mi? (n=615)	Sayı	63	341	20	14	166	11
	%	14,9	80,4	4,7	7,3	86,9	5,8

*B/H (Bilmiyor/ Hatırlamıyor)

2019 yılında gördüğü işkence nedeniyle adli muayeneleri yapılan başvuruların aktardıkları bilgiler; tıbbi değerlendirme sürecinde temel uluslararası düzenlemeler, İstanbul Protokolü ilkeleri, ulusal düzenlemelerin yanı sıra tıp mesleğinin etik ve mesleki standartlarının dikkate alınmadığını ve bu durumun sağlık alanında kalıcı bir sorun hâline geldiği yönündeki saptamaların geçerliliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

- 379 Başvuru (%61,8) adli muayene sırasında kolluğun dışarı çıkarılmadığını,
- 423 Başvuru (%68,9) adli hekimin yakınmalarını dinlemediğini,
- 499 Başvuru (%81,3) adli hekimin öykü almadığını,
- 530 Başvuru (%86,3) adli hekimin gerektiği gibi muayene etmediğini,
- 507 Başvuru (%82,4) adli hekimin yakınmalara göre muayene etmediğini belirtmiştir.

Son gözaltı süreci sonrası 2019 yılı başvurularından 30 kişi (%3,6) bir adli rapor almak için girişimde bulunurken 753 başvuru (%94,3) TİHV başvurusu öncesinde herhangi bir rapor alma girişiminde bulunmadığını belirtmiştir. 83 başvurunun (%9,9) dosyasında ise adli rapor girişimi hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

5. Gözaltı Süreciyle İlgili Suç Duyurusu ve Açılan Davalar

2019 yılında başvuran 85 kişi (%10,1) mahkeme ya da savcılıktaki sorgu sırasında kendisine işkence yapıldığını belirterek suç duyurusunda bulunduğunu, 37'si ise (%4,4) savcılığa giderek suç duyurusunda bulunduğunu aktarmıştır. Başvurular suç duyurusunda buldukları işkence iddiaları nedeniyle sorumlular hakkında soruşturma veya dava açılıp açılmadığına dair bir bilgiye sahip değildir. Buna karşın 5 başvuru kendisi hakkında "karşı dava" açıldığını aktarmıştır.

Başvuruların 663'ü ise (%79,1) herhangi bir suç duyurusunda bulunmamıştır.

Hapishane Süreci

2019 yılında başvuran 838 kişinin 473'ü (%56,4) daha önce hapishane öyküsü olduğunu belirtmiştir. Başvurularda önceki yıllara oranla [2008 (%53,5) ve 2017 (%44,3)] hapishane öyküsü olan başvurularda artış olduğu gözlenmektedir.

Hapishane öyküsü olan başvuruların 147'sinin (%31,1) kadın, 326'sının (%68,9) erkek ve yaş ortalamalarının kadınlarda 37,3±11,915, erkeklerde ise 38,9±12,883 olduğu belirlenmiştir. Beş yaşında bir kız çocuğunun annesi ile birlikte iki yıl 10 ay hapishanede tutulduğu öğrenilmiştir. Ayrıca başvurduğu tarihte 17 yaşında olan 2 erkek çocukla 65 yaş üstü 6 kadın ve 5 erkek başvuru hapishanede tutulduklarını aktarmıştır.

Hapishane öyküsü olan başvuruların 297'si (%62,8) 2019 yılı içinde, 176'sı (%37,2) ise 2019 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtmiştir. Önceki yıllardan farklı olarak yıl içinde işkence gören başvuru oranı daha yüksektir. Son gözaltı sonrası yıl içinde işkence görenlerin %70,4'ünün, 2019 yılı öncesinde işkence görenlerin ise %79,0'unun tutuklandığı, 2019 yılı öncesinde gördüğü işkence nedeniyle başvuranlarda tutuklanma oranlarının daha yüksek olduğu öğrenilmiştir.

Hapishane öyküsü bulunan başvuruların hapishanede kalma süreleri Tablo 18'de gösterilmiştir. Başvuruların altısı 20 yıl üzerinde hapishanede kaldığını belirtmiştir.

Tablo 18: Hapishane öyküsü olan başvuruların hapishanede kaldıkları sürelerle göre dağılımı

Süre	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 yılı öncesi işkenceye maruz kalanlar (n= 176)		Toplam (n=473)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-2 ay	8	2,7	10	5,7	18	3,8
3-12 ay	68	22,9	46	26,1	114	24,1
1-3 yıl	120	40,4	67	38,1	187	39,5
3-5 yıl	37	12,5	16	9,1	53	11,2
5-10 yıl	50	16,8	27	15,3	77	16,3
11-20 yıl	8	2,7	10	5,7	18	3,8
20 yıldan uzun	6	2,0	0	0,0	6	1,3

Başvuruların tahliye sonrası TİHV'e başvurma zamanları değerlendirildiğinde 161'inin (%34) tahliyeden sonraki ilk ay içinde, 181'inin (%38,8) ilk yıl içinde 128'inin ise en az bir yıl geçtikten sonra (%27,1) başvuru yaptığı öğrenilmiştir.

2019 yılı ile 2019 yılı öncesinde gördüğü işkence nedeniyle başvuran kişilerin tahliye şekilleri Tablo 19'da verilmiştir.

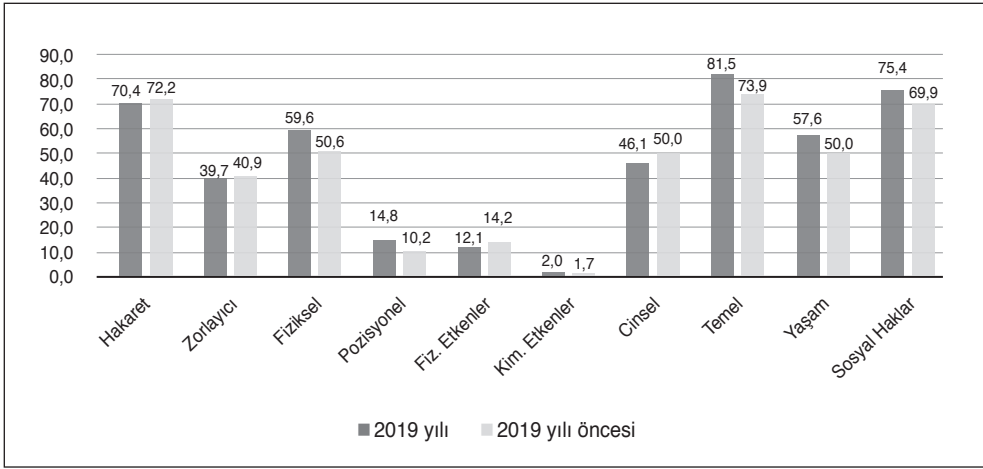
Tablo 19: Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri

Tahliye Şekli	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 yılı öncesi işkenceye maruz kalanlar (n= 176)		Toplam (n=473)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tutuksuz yargılanma	159	53,5	97	55,1	256	54,1
Ceza bitimi	96	32,3	52	29,5	148	31,3
Beraat	7	2,4	3	1,7	10	2,1
Sağlık nedeniyle erteleme	1	0,3	3	1,7	4	0,8
Af/şartlı salıverme	17	5,7	14	8,0	31	6,6
Diğer	17	5,7	7	4,0	24	5,1

Hapishane öyküsü olan 473 başvurunun 228'i (%48,2) F tipi veya yüksek güvenlikli hapishanelerde kaldığını bildirmiştir. Yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulan başvuruların %58,8'i bu kurumlarda 1 yıl veya daha uzun süre tutulduklarını aktarmıştır. Başvuruların 113'ünün ise (%23,9) 1 günden 120 aya kadar uzanan sürelerle tek kişilik hücrede tutulmuş oldukları öğrenilmiştir. Diğer yandan başvuruların 81'i (%17,1) farklı sürelerle tecrit cezasına maruz kaldıklarını, bir başvuru ise kendisine

verilen tecrit cezalarının 400 günü bulduğunu belirtmiştir. Hapishanelerde tecrit cezası “izolasyon, yalnızlaştırma” şeklinde işkence yöntemine dönüştürülmektedir (14 gün ve üzerinde tecrit cezası aldığını söyleyen başvuru sayısı 31’dir (%38,3).

Hapishane öyküsü bulunan 473 kişinin 430’u (%90,9) hapishanede işkence gördüğünü belirtmiştir. Yıl içinde işkence gördüğünü belirtenlerde bu oranın çok düşük bir oranda artması dahi 2019 yılında hapishanelerde yaşanan koşullarda olumsuz yöndeki gidişin değişmediğine işaret etmektedir.

Grafik 10: Başvuruların hapishanede gördükleri işkence yöntemlerinin yüzde dağılımları

Bu iki grubun maruz kaldıkları işkence kategorilerinin karşılaştırmalı yüzdeleri Grafik 10’da, bu kategoriler içinde yer alan işkence türüne maruz kalan kişi sayıları ve dağılımlar Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20: Hapishanede tutulma öyküsü olan başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=176)	
	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret-tehdit	209	70,4	127	72,2
Hakaret-aşağılama	198	66,7	125	71,0
Öldürme tehdidi	22	7,4	26	14,8
Kendisine yönelik diğer tehditler	64	21,5	51	29,0

Tablo 20 devam

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=176)	
	Sayı	%	Sayı	%
Yakınlarına yönelik tehditler	8	2,7	7	4,0
Diğer	1	0,3	1	0,6
Zorlayıcı davranışlar	118	39,7	72	40,9
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme	77	25,9	40	22,7
Yakınlarının yanında işkence yapma	32	10,8	11	6,3
Gürültülü müzik ve marş dinletme	15	5,1	12	6,8
Ajanlık teklifi	9	3,0	8	4,5
Diğer zorlayıcı davranışlar	2	0,7		0,0
Fiziksel müdahaleler	177	59,6	89	50,6
Fiziksel müdahale	72	24,2	45	25,6
Kaba dayak	157	52,9	81	46,0
Vücutun tek bir noktasına sürekli vurma	8	2,7	10	5,7
Kırbaç hortum vb. ile vurma	1	0,3	1	0,6
Falaka	12	4,0	4	2,3
Haya burma	1	0,3	1	0,6
Diğer	1	0,3	3	1,7
Sıkı kelepçe uygulaması	47	15,8	17	9,7
Sac, sakal, bıyık yolma	8	2,7	4	2,3
Boğma girişimi	4	1,3	3	1,7
Ateşli silahla yaralama	7	2,4	1	0,6
Plastik mermi	5	1,7		0,0
Biber gazı kapsülü	2	0,7	1	0,6
Zorla tıbbi müdahale	1	0,3	1	0,6
Aşırı fiziksel aktiviteye zorlama	2	0,7	1	0,6
Pozisyonel işkenceler	44	14,8	18	10,2
Ters kelepçe	33	11,1	11	6,3
El ve ayağa ters kelepçe	4	1,3	4	2,3
Askı	1	0,3	1	0,6
Düz askı ya da çarım	1	0,3		0,0
Filistin askı	1	0,3	1	0,6
Uzun süre aynı pozisyonda durmaya zorlama	3	1,0	3	1,7
Diğer	10	3,4	4	2,3

Tablo 20 devam

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=176)	
	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel Etkenler	36	12,1	25	14,2
Soğuk/sıcak ortamda bekletme	22	7,4	19	10,8
Basınçlı/soğuk su	12	4,0	3	1,7
Havasız bırakma	3	1,0	2	1,1
Elektrik	4	1,3	1	0,6
Sigara	1	0,3	2	1,1
Diğer	9	3,0	2	1,1
Kimyasal etkenler	6	2,0	3	1,7
Göz yaşartıcı kimyasal (biber gazı, CN, CS vb.)	6	2,0	3	1,7
Cinsel	137	46,1	88	50,0
Sözlü cinsel taciz	46	15,5	45	25,6
Cinsel içerikli küfür hakaret	52	17,5	44	25,0
Cinsel saldırı tecavüz tehdidi	11	3,7	5	2,8
Diğer	1	0,3		0,0
Fiziksel cinsel taciz	40	13,5	29	16,5
Makat araması/çıplak arama	4	1,3	0	0,0
Soyma	112	37,7	73	41,5
Sürtünme dokunma	4	1,3	8	4,5
Diğer	1	0,3	1	0,6

Başvuruların aktardığı bilgiler hapisanede maruz kaldıkları işkence ve diğer kötü muamele davranışları yönünden ilk sırada “temel gereksinimlerin engellenmesinin” yer aldığını bunu “hakaret-tehdit” ile “sosyal hakların engellenmesi” başlığı altında sınıflandırılan eylemlerin izlediğini göstermektedir.

Başvuru dosyasında ve sınıflama sisteminde yapılan değişiklikler sonrasında mahpusların yaşadığı sosyal ortama yönelik müdahaleler ayrıştırılmaya başlanmıştır. Hapishane öyküsü olan 473 kişinin son kaldıkları hapisanede koşullarla ilgili bilgilerin dağılımı Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Başvuruların son kaldıkları hapisshanedeki koşullar hakkındaki yanıtlarının dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=297)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=176)	
	Sayı	%	Sayı	%
Temel gereksinimleri engelleme	242	81,5	130	73,9
Hücrede tecrit	90	30,3	42	23,9
Yeme içmenin kısıtlanması	161	54,2	82	46,6
İşeme ve dışkılamanın engellenmesi	16	5,4	13	7,4
Uyutmama	30	10,1	17	9,7
Sağlığa erişimin engellenmesi	219	73,7	107	60,8
Hijyen koşullarının sağlanmaması	144	48,5	84	47,7
Diğer temel gereksinimlerin engellenmesi	4	1,3	2	1,1
Yaşam alanına müdahale	171	57,6	88	50,0
Koşuş hücre basma	152	51,2	84	47,7
Kişisel eşyaya zarar verme, el koyma	137	46,1	76	43,2
Özel alanı kamera ile izleme	29	9,8	10	5,7
Diğer müdahaleler	2	0,7		0,0
Sosyal hakların engellenmesi	224	75,4	123	69,9
Mektup yasağı	116	39,1	61	34,7
Görüş yasağı kısıtlaması	125	42,1	84	47,7
Tek tip elbise giydirme	4	1,3	3	1,7
Kantin yasağı	32	10,8	24	13,6
Havalandırma, spor sürelerinde kısıtlama	127	42,8	80	45,5
Basılı yayınlara ulaşımın engellenmesi	172	57,9	102	58,0
Sohbet hakkının engellenmesi, kısıtlanması	146	49,2	82	46,6
Sosyal haklar diğer	6	2,0	6	3,4
Diğer	2	0,7	3	1,7

31 başvurunun (%6,6) dosyasında hapisshanedede yaşadıkları işkence süreçlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Başvuruların 424'ü ise (%89,6) birden fazla farklı işkence yöntemlerine maruz kaldıklarını belirtmiştir. Yıllara göre yapılan değerlendirmede işkence uygulamalarının hem sayısal olarak hem de farklı işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığı durumların arttığı belirlenmiştir.

İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci

Başvurular tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve ruhsal ekip (psikiyatri uzmanları, psikologlar) tarafından değerlendirilmekte, sağlık durumunun gerektirdiği alanlarda (ortopedi, dermatoloji, nöroloji, fizik tedavi ve rehabilitasyon, göz hastalıkları, kulak burun boğaz, kardiyoloji, genel cerrahi vb.) konsülte edilerek uzman görüşü alınmakta, yapılan tıbbi değerlendirmeler ve tedavi süreçleri tıbbi ekip tarafından koordine edilmektedir.

Değerlendirilen başvuruların sağlık durumları öyküde belirttikleri yakınmalar, muayenelerde saptanan bulgular, tanılar ve tedavi süreçleri genel tıbbi durumun yanı sıra 12 alt başlıkta (*deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital sistemleri, göz, KBB, ağız-diş, ruhsal*) ayrıştırılarak incelenmiştir.

Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

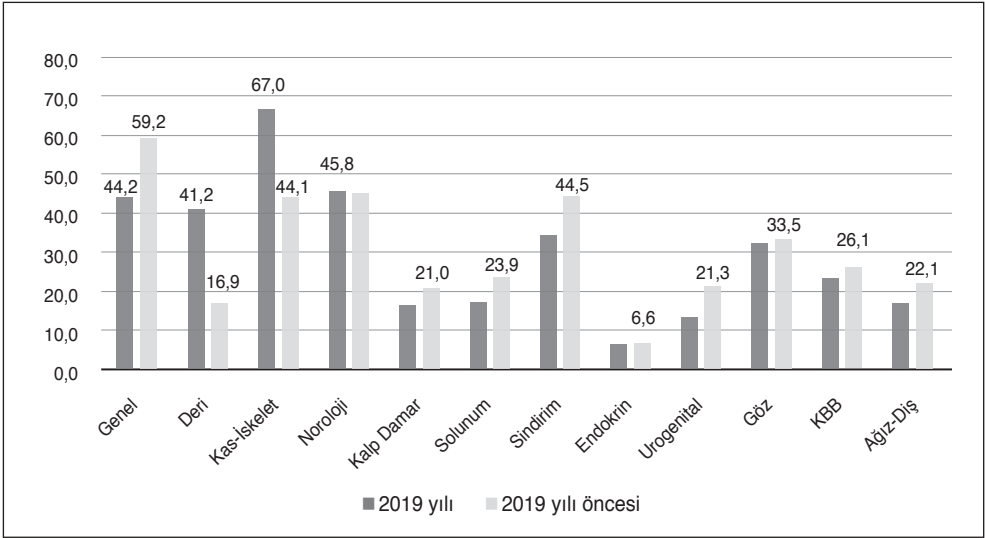
2019 yılında başvuru yapan 838 kişinin 812'si (%96,9), ilk başvurusu sırasında en az bir fiziksel ya da ruhsal yakınması olduğunu bildirmiştir. Ruhsal yakınmalar ayrı değerlendirildiğinde ise en az bir fiziksel yakınması olan başvuru sayısının 776'ya düştüğü görülmüştür. Başvurular sıklıkla farklı sistemlere ait birden fazla yakınmaları olduğunu belirtmiştir, bir başvurudaki ortalama yakınma sayısı $12,9 \pm 9,427$, ruhsal yakınmalar ayrıldığında ise $7,8 \pm 7,109$ 'dur. Bu sonuçlar tıbbi değerlendirmelerin İstanbul Protokolü'ne uygun olarak tüm sistemleri içerecek şekilde özellikle de ruhsal değerlendirmelerin yapılmadığı durumlarda, başvuruların bir bölümünde yaşanan işkence nedeniyle ortaya çıkan travmaların sağlıklı değerlendirilemeyeceğini, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının eksik kalacağını göstermektedir.

1. Fiziksel Yakınmalar

Fiziksel yakınmalar başlığı altında genel tıbbi durum ile *deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital sistemleri, göz, KBB, ağız-diş*, başlıkları altında sınıflandırılan yakınmalar birlikte ruhsal başlığı altında sınıflandırılan yakınmalar ise ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Önceki yıllarda olduğu gibi başvuruların en çok kas-iskelet sistemiyle ilgili yakınmaları olduğu belirlenmiştir. Daha sonra en sık baş, mide ağrısı, mide yanması, yorgunluk, halsizlik gibi sinir sistemleri ile genel fizyolojik yakınmalar gelmektedir.

Grafik 11'de başvuruların yakınma tanımladığı sistemlerin yüzdeleri, Tablo 22'de ise sistemlere göre tanımlanan yakınmalar ve bu yakınmalara sahip kişilerin sayı ve yüzdeleri listelenmiştir.

Grafik 11: Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım

İşkence nedeniyle başvuranların yakınmalarında, 2019 yılı içinde işkence görenlerle 2019 yılı öncesinde işkence görenler arasında cinsiyet ve yaş dağılımları yönünden istatistiksel bir farklılık bulunmamakla birlikte “sistemlere göre” ayrıştırıldığında farklılıklar olduğu görülmektedir. 2019 yılında gördüğü işkence nedeniyle başvuranlarda kas iskelet sistemi ($X^2=39,797$, $p<0,001$) ve cilt ($X^2=48,662$, $p<0,001$) ile ilgili yakınmaların daha yüksek olması istatistiksel olarak da anlamlıdır. Buna karşın 2019 yılı öncesinde işkence görenlerde ise kronikleşen yakınmaların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür [genel ($X^2=16,588$, $p<0,001$), solunum ($X^2=5,382$, $p<0,05$), sindirim ($X^2=8,163$, $p<0,05$) ve ürogenital ($X^2=8,526$, $p<0,05$)].

Tablo 22: Sistemlere göre başvuruların en sık bildirdiği fiziksel yakınmalar

	2019 yılı (n=566)		2019 öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Genel				
Çabuk yorulma	94	16,6	67	24,6
Tüm vücutta yaygın ağrı	47	8,3	18	6,6
İştahsızlık	30	5,3	29	10,7
Zayıflama, (kilo kaybı)	29	5,1	25	9,2
Ağız kuruluğu	18	3,2	17	6,3
Aşırı terleme	9	1,6	24	8,8

Tablo 22 devam

	2019 yılı (n=566)		2019 öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Deri				
Çürükler, bereler	138	24,4	5	1,8
Sıyrık	60	10,6	0	0,0
Şişlik	50	8,8	4	1,5
Kaşıntı	25	4,4	12	4,4
Döküntü	16	2,8	10	3,7
Kas-iskelet				
Bel ağrısı	142	25,1	70	25,7
Boyun ağrısı	113	20,0	33	12,1
Sırt ağrısı	101	17,8	34	12,5
Omuz ağrısı	104	18,4	27	9,9
Diz ağrısı	78	13,8	21	7,7
Bel-bacak ağrısı	63	11,1	34	12,5
Bacak ağrısı	74	13,1	14	5,1
Kol ağrısı	72	12,7	7	2,6
Boyun-kol ağrısı	58	10,2	20	7,4
El-el bileği ağrısı	62	11,0	6	2,2
Göğüs-kaburga ağrısı	54	9,5	10	3,7
Ayak-ayak bileği ağrısı	39	6,9	8	2,9
Tüm vücutta yaygın ağrı	41	7,2	3	1,1
Kalça ağrısı	32	5,7	8	2,9
Eklemler hareket kısıtlılığı	30	5,3	4	1,5
Elde ağrı ve uyuşma-yanma	26	4,6	3	1,1
Dirsek ağrısı	19	3,4	7	2,6
Sinir Sistemi				
Baş ağrısı	198	35,0	96	35,3
Baş dönmesi	57	10,1	37	13,6
Uyuşma, karıncalanma	58	10,2	20	7,4
Dengesizlik	17	3,0	15	5,5
Bellek bozukluğu	15	2,7	5	1,8
Kalp-damar				
Çarpıntı	52	9,2	35	12,9

Tablo 22 devam

	2019 yılı (n=566)		2019 öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
Göğüs ağrısı (angina)	26	4,6	22	8,1
Tansiyon yükselmesi	17	3,0	10	3,7
Solunum Sistemi				
Nefes darlığı	64	11,3	47	17,3
Öksürük	41	7,2	30	11,0
Balgam	19	3,4	20	7,4
Göğüs-sırt ağrısı	23	4,1	13	4,8
Sindirim Sistemi				
Mide ve karın ağrısı	111	19,6	80	29,4
Midede yanma hissi	117	20,7	71	26,1
Şişkinlik, hazımsızlık	64	11,3	45	16,5
Midede ekşime	52	9,2	32	11,8
Kabızlık	30	5,3	34	12,5
Bulantı	35	6,2	28	10,3
Kusma	18	3,2	12	4,4
İshal	18	3,2	9	3,3
Diğer	17	3,0	5	1,8
Endokrin				
Guatr	12	2,1	8	2,9
Ürogenital				
Sık idrar	29	5,1	26	9,6
İdrarda ağrı, yanma, çatallanma	33	5,8	19	7,0
Yan ağrısı	17	3,0	12	4,4
Karın ve kasık ağrısı	11	1,9	9	3,3
Göz				
Görme bozukluğu	146	25,8	82	30,1
Göz ağrısı	36	6,4	23	8,5
Gözde kızarıklık, kaşıntı	37	6,5	16	5,9
Gözde yaşarma, sulanma	30	5,3	17	6,3
Işığa hassasiyet	16	2,8	14	5,1
Diğer	20	3,5	5	1,8
Çapaklanma	14	2,5	9	3,3

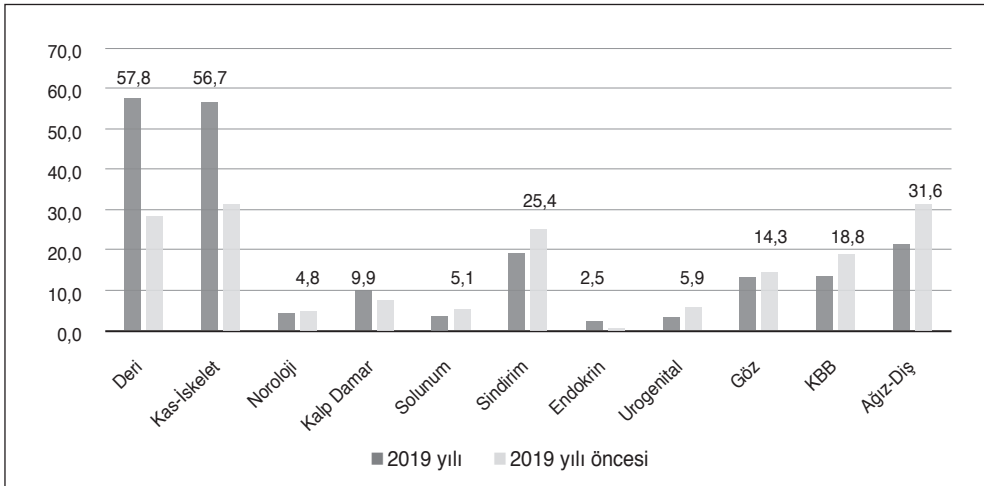
Tablo 22 devam

	2019 yılı (n=566)		2019 öncesi (n=272)	
	n	%	n	%
KBB				
Duymada azalma	48	8,5	22	8,1
Uğultu, gürültü	34	6,0	20	7,4
Çınlama	26	4,6	24	8,8
Kulakta ağrı-kaşıntı	25	4,4	19	7,0
Burun tıkanıklığı	28	4,9	14	5,1
Boğaz ağrısı ve kaşıntı	15	2,7	14	5,1
Horlama	10	1,8	13	4,8
Diş				
Çürük, eksik diş	58	10,2		0,0
Diş ağrısı	22	3,9	15	5,5

*Toplamda 20'den fazla görülen fiziksel yakınmalar listelenmiştir

2. Fiziksel Muayene Bulguları

Başvuru hekimleri tarafından değerlendirilen işkence gören 710 kişide (%84,7) en az bir fiziksel bulgu saptanmıştır. 2019 yılında işkence gördüğü için başvuran 566 kişinin 492'sinde (%86,9), 2019 yılı öncesinde gördüğü işkence nedeniyle başvuran 272 kişinin ise 218'inde (%80,1) fiziksel bulgu mevcuttur. Grafik 12'de fiziksel bulgu saptanan 710 başvurunun sistemlere göre bulgu saptanma yüzdeleri verilmiştir.

Grafik 12: Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri

Başvurularda kaydedilen fiziksel bulgu sayıları 1 ile 32 arasında değişmekle birlikte, bir başvuruda saptanan ortalama bulgu sayısı $4,12 \pm 3,585$ 'dir. Sistem muayenelerinde saptanan bulguların %26,4'ü (221 kişi) tek bir sistemle ilgiliyken birden fazla sisteme ait bulgu saptanan başvuru oranı %58,4 (489 kişi) olmuştur.

Yıl içinde işkence gördüğü için başvuranlarda deri ve kas iskelet sistemlerinde saptanan bulguların 2019 yılı öncesinde gördüğü işkence nedeniyle başvuranlardan yüksek olması istatistiksel olarak da anlamlıdır [$(X^2= 62,381, p<0,001; X^2= 46,32, p < 0,001)$].

Önceki yıllara ait raporlarda olduğu gibi en çok bulgu saptanan sistemler "kas-iskelet sistemi" ile "cilt" başlıklarıdır. Bulgular yönünden ise ilk sıralarda; "kaslarda ağrı hassasiyet", "omuz hareketlerinde ağrı, hassasiyet", "boyun hareketlerinde ağrı, hassasiyet", "ekimoz ve sıyrık" ile "nedbe dokusu" yer almaktadır. Tablo 23'de ise sistemler içinde en sık karşılaşılan bulgular, bu bulguları gösteren kişi sayısı ve tüm başvurulara göre bu kişilerin oranı gösterilmiştir.

Tablo 23: Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)	
	Sayı	%	Sayı	%
Deri				
Nedbe dokusu	161	28,4	63	23,2
Ekimoz (Çürük/bere)	164	29,0	3	1,1
Abrazyon (Sıyrık)	137	24,2	5	1,8
Diğer	29	5,1	6	2,2
Döküntü	22	3,9	7	2,6
Ödem	21	3,7	1	0,4
Kas-iskelet				
Kaslarda ağrı ve hassasiyet	204	36,0	46	16,9
Omuz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	110	19,4	29	10,7
Boyun hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	91	16,1	29	10,7
Bel hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	87	15,4	31	11,4
Diz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	53	9,4	17	6,3
El bileği ve parmaklarda ağrı, kısıtlılık	49	8,7	8	2,9
Kaslarda ağrılı tetik nokta	13	2,3	15	5,5
Ayak bileği ve parmaklarda ağrı, kısıtlılık	23	4,1	5	1,8
Kalça hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	16	2,8	10	3,7

Tablo 23 devam

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)	
	Sayı	%	Sayı	%
Nöroloji				
Yüzeysel duyu bozukluğu	12	2,1	4	1,5
Kas gücü kaybı	6	1,1	4	1,5
Kalp-damar				
Hipertansiyon	8	1,4	14	5,1
Solunum				
Ronküs	10	1,8	7	2,6
Ral	7	1,2	5	1,8
Sindirim				
Epigastrium hassasiyeti	75	13,3	55	20,2
Bağırsak seslerinde artma, azalma	29	5,1	15	5,5
Batında hassasiyet	20	3,5	13	4,8
Ürogenital				
Pelvik hassasiyet	13	2,3	8	2,9
Göz				
Görme bozukluğu	42	7,4	31	11,4
Konjunktival hiperemi	18	3,2	11	4,0
KBB				
Buşon	21	3,7	16	5,9
Boğazda hiperemi	13	2,3	11	4,0
Retronazal akıntı	17	3,0	7	2,6
Kulak zarında hiperemi	12	2,1	10	3,7
Burunda deviasyon	14	2,5	6	2,2
Diş				
Eksik diş	59	10,4	48	17,6
Çürük diş	41	7,2	46	16,9
Dolgulu diş	25	4,4	12	4,4
Kırık diş	18	3,2	8	2,9
Dişeti bozukluğu	10	1,8	14	5,1
Diğer	15	2,7	7	2,6

Başvuruların belirttikleri fiziksel yakınmalar ile başvuru hekimlerinin yaptığı muayenelerde saptanan bulgular karşılaştırıldığında; deri ile dış başlıkları altında tanımlanan bulguların başvuranların bildirdikleri yakınmalara oranla daha yüksek olduğu buna karşın diğer sistemlere ait saptanan bulguların aynı sistemlere ait yakınmalara oranla daha düşük olduğu görülmüştür.

3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar

Gördüğü işkence nedeniyle Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri ile Referans Merkezlerine tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme amaçlı yapılan başvuruların yakınma, öykü ve tüm sistemleri içeren ayrıntılı muayeneleri başvuru hekimleri tarafından yapılmakta, gerekli laboratuvar incelemeleri, görüntüleme ve uzman görüşüne başvurulması sonrasında sağlık durumları ve saptanan hastalıklarla ilgili tıbbi tanılar için ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*) kodlama sistemi kullanılmaktadır.

İşkence gördüğü için başvuran 838 kişiden, tanı ve tedavi süreçleri farklı nedenlerle aksayan ve değerlendirmeleri eksik olan 140 başvuru (%16,7), değerlendirme dışında tutulmuştur.

İşkence gören başvuruların 698'i tanı almıştır [2019 yılı için 493 (%87,1); 2019 yılı öncesinde 205 (%75,4)]. Başvurulara ICD-10 sınıflamasına göre 573 farklı tanı konulmuştur. Konulan tanı sayısı 2662'dir (2019 yılında işkence görenlerde 1999, 2019 yılı öncesi: 663). Başvuruların 169'u tek bir tanı alırken 529'u birden fazla tanı almıştır. Bir başvuruya düşen tanı sayısı ortalaması 3,8'dir. Bir kişiye konulan en yüksek tanı sayısı 2019 yılında işkence gören üç başvuruda 15 iken, 2019 yılı öncesinde işkence gören bir başvuruda 11 olmuştur.

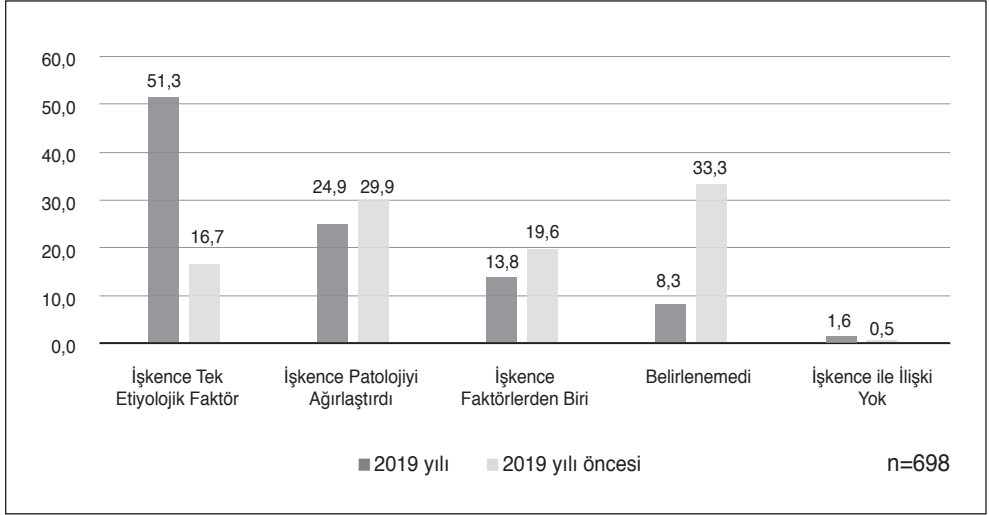
Başvurularda en çok konulan tanılar Tablo 24'de listelenmiştir. Tüm tanılar değerlendirildiğinde 2019 yılında işkence görenlerde "yaralanma ve kas iskelet sistemiyle" ilgili tanıların, 2019 yılı öncesinde işkence görenlerde ise kas-iskelet sistemi ile sindirim sistemiyle ilgili tanıların ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 24: Başvurularda belirlenen fiziksel tanılara göre dağılım

ICD KODU	Tanı	2019 yılında işkence görenler (n=493)		2019 yılı öncesi işkence görenler (n=205)	
		n	%	n	%
T94.0	Birden fazla ve tanımlanmamış vücut bölgesi yaralanmaları	56	11,4	21	10,2
M51.1	Lumbar ve diğer intervertebral disk bozuklukları	49	9,9	20	9,8
K21.0	Gastro-özofajial reflü hastalığı	42	8,5	26	12,7
H52.1	Hipermetropi	44	8,9	22	10,7
K30	Dispepsi	36	7,3	28	13,7
S40.0	Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanması	57	11,6	1	0,5
M75.1	Rotator kuf sendromu	37	7,5	12	5,9
S60.7	El bileği ve elin birden fazla yüzeysel yaralanmaları	47	9,5	1	0,5
S80.0	Diz kontüzyonu	45	9,1	2	1,0
H52.2	Miyopi	30	6,1	15	7,3
R51	Baş ağrısı	29	5,9	13	6,3
K58.0	İrritabl bağırsak sendromu	24	4,9	15	7,3
J34.2	Nazal septum deviasyonu	20	4,1	17	8,3
S50.7	Ön kolun birden fazla yüzeysel yaralanmaları	36	7,3	1	0,5
S40.7	Omuz ve üst kol birden fazla yüzeysel yaralanmaları	36	7,3	0	0,0
H10	Konjonktivit	20	4,1	15	7,3
M54.5	Lumbago, siyatik ile	28	5,7	4	2,0
S80.7	Baldırın birden fazla yüzeysel yaralanmaları	23	4,7	2	1,0
N39.0	Üriner sistemin diğer bozuklukları	20	4,1	4	2,0
I10	Esansiyel (primer) hipertansiyon	11	2,2	12	5,9
S80.1	Baldırın diğer ve tanımlanmamış yerlerinin kontüzyonu	23	4,7	0	0,0
H52.0	Refraksiyon ve akomodasyon bozuklukları	12	2,4	9	4,4
M50	Servikal disk bozuklukları	16	3,2	5	2,4
M54.2	Boyun ağrısı	17	3,4	3	1,5
M79.0	Diğer yumuşak doku bozuklukları	16	3,2	4	2,0

Başvurularda belirlenen fiziksel tanımlar ile aktarılan işkence öyküsü arasındaki ilişki yönünden değerlendirilme yapıldığında; erken dönemde yapılan başvurularda ak-

tarılan işkence öyküsü ile tanı arasında daha güçlü bir bağ kurulabildiği gözlenmektedir. Süre geçtikçe fiziksel tanı koyma oranı düştüğü gibi nedensellik bağının kurulması da güçleşmektedir. İşkence gören kişilerde konulan tanılardan birinin, işkenceyle nedensellik ilişkisinin varlığına göre dağılımları Grafik 13'de gösterilmiştir.

Grafik 13: Tanı ile işkence fiili arasındaki nedensellik bağına göre dağılımı

Tablo 25: Başvurularda belirlenen tanıların işkence eylemiyle ilişkisine göre dağılım

Tanı	2019 yılında işkence görenler (n=493)		2019 yılı öncesi işkence görenler (n=205)	
	n	%	n	%
İşkence tek etiyolojik faktör	253	51,3	34	16,7
İşkence patolojiyi ağırlaştırıldı	123	24,9	61	29,9
İşkence faktörlerden biri	68	13,8	40	19,6
Belirlenemedi	41	8,3	68	33,3
İşkence ile ilişki yok	8	1,6	1	0,5

İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci

1. Ruhsal Yakınmalar

2019 yılında başvuru yapan 838 kişinin 622'sinde (%74,2) en az bir ruhsal yakınma kaydedilmiştir. Ruhsal yakınmalar yönünden yıl içinde işkence gördüğü için başvuranlarda yakınma belirten başvuruların oranı %70,3 (398 kişi) iken 2019 yılı öncesinde işkence görenlerde oran %82,4'e (224 kişi) çıkmaktadır. İşkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça ruhsal yakınma görülenlerin sayısındaki artış istatistiksel olarak da anlamlıdır ($X^2=24,046$, $p<0,001$).

Belirtilen ruhsal yakınmaların sayısı yönünden de farklılık olduğu gözlenmektedir. Tek bir ruhsal yakınması olan başvuru oranları 2019 yılında %7,4 iken 2019 yılı öncesinde %2,9'a düşmekte birden fazla ruhsal yakınma oranları artmaktadır. 2019 yılı içinde işkence görenlerin belirttikleri yakınmaların ortalaması $6,5\pm4,299$ iken 2019 yılı öncesinde işkence görenlerin belirttikleri yakınmaların ortalaması ise $8,1\pm4,614$ 'dür. Başvurularda kaydedilen en fazla yakınma sayısı yönünden ise yıllar arasında önemli bir farklılık gözlenmemiştir (2019 yılı içinde işkence görenlerde 20, 2019 yılı öncesinde işkence görenlerde 21).

Diğer yıllarda olduğu gibi başvuruların toplamda en fazla yakındıkları ruhsal belirtiler uyku bozuklukları, kaygı ve gerginliktir (Tablo 26).

Tablo 26: Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı

	2019 yılı n=566		2019 yılı öncesi n=272	
	n	%	n	%
Uyku bozuklukları	263	46,5	150	55,1
Kaygı	209	36,9	146	53,7
Gerginlik	189	33,4	136	50,0
Polisten rahatsız olma	192	33,9	109	40,1
Sinirlilik	186	32,9	111	40,8
Sıkıntı	163	28,8	116	42,6
Korku	145	25,6	106	39,0
Unutkanlık	101	17,8	92	33,8
Konsantrasyon bozukluğu	106	18,7	84	30,9
Öfke patlamaları	105	18,6	64	23,5
Flash-back	121	21,4	45	16,5

Tablo 26 devam

Kabus görme	89	15,7	67	24,6
Tetikte olma	87	15,4	67	24,6
Geleceğinin kısıtlanması duygusu	87	15,4	66	24,3
Hayattan zevk alamama	72	12,7	80	29,4
İnsanlardan uzaklaşma	79	14,0	63	23,2
Ağlama isteği	75	13,3	55	20,2
Uyum güçlüğü	57	10,1	49	18,0

Başvurulan tarafından aktarılan ruhsal yakınmaların “*flash-back*” dışında tümünün işkence üzerinden geçen süre uzadıkça arttığı ve tek tek ele alındığında da bu artışların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler

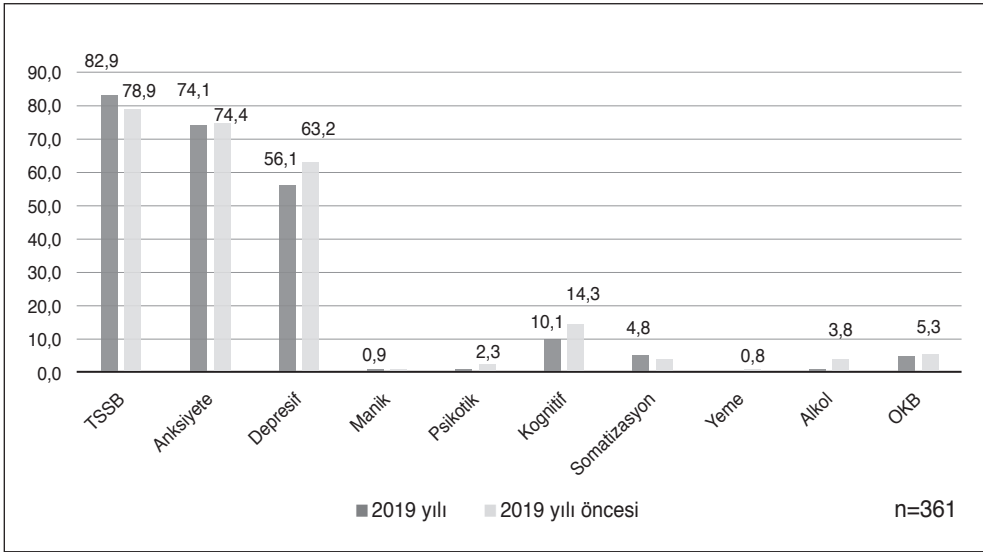
2019 yılı için yapılan analizlerde ruhsal değerlendirmelerde saptanan bulgu, belirti ve tanılara ait oranlar 2017 ve 2018 yıllarında olduğu gibi “*psikiyatri görüşmesini kabul eden başvurular*” üzerinden yapılmıştır.

2019 yılında başvuru yapan 838 kişinin 361’i (%43,1) ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilen başvuru sayısı oranının bir önceki yıla oranla artmış olduğu görülmüştür [2018: 202 başvuru (%40)]. Ruh sağlığını kabul etmeyen, görüşmelere gelmeyen ve/veya kayıtları eksik olan 477 başvuru (%56,9) ruhsal bulgu ve belirtiler açısından yapılan analizlerde değerlendirme dışında tutulmuştur.

Ruhsal değerlendirmeyi kabul eden başvuruların oransal dağılımına bakıldığında 2019 yılı içinde işkence gören 288 kişinin (%40,3), 2019 yılı öncesinde ise işkence gören 133 kişinin (%48,9) ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirildiği anlaşılmaktadır. İşkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilme ve destek talebinin arttığı anlaşılmaktadır.

Ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 361 başvurunun 312’sinde (%86,4) en az bir ruhsal bulgu olduğu belirlenmiştir. Görüşme yapılan başvurularda dağılım incelendiğinde; 2019 yılında işkence gördüğü belirten 196 başvuruda (%86), 2019 yılı öncesinde ise işkence gördüğü belirten 116 başvuruda (%87,2) ruhsal bir bulgu saptanmıştır.

Ruhsal değerlendirmeler sırasında sorgulanan 75 ruhsal bulgu “*TSSB, Anksiyete, Depresif, Manik, Psikotik, Kognitif, Somatizasyon, Yeme Bozukluğu, Alkol/madde Kullanım Bozukluğu ve Obsesif Kompulsif Bozukluk belirtileri*” ana kümelerinde sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Ruhsal belirtisi olan başvuruların ana belirti kümelerine göre yüzde dağılımları Grafik 14 ve Tablo 27’de gösterilmiştir.

Grafik 14: Ruhsal belirtisi olan başvuruların ana belirti kümelerine göre yüzdeleri

Tablo 27: İşkenceye ait bulguların belirti kümelerine göre dağılımı

	2019 yılı		2019 yılı öncesi	
	n	%	n	%
TSSB	189	82,9	105	78,9
• Yeniden yaşantılama belirtileri	146	64,0	84	63,2
• Kaçınma belirtileri	114	50,0	63	47,4
• Olumsuz biliş ve duygudurum değişiklikleri	121	53,1	76	57,1
• Aşırı uyarılmışlık belirtileri	172	75,4	94	70,7
• Dissosiyatif belirtiler	12	5,3	1	0,8
Anksiyete belirtileri	169	74,1	99	74,4
Depresif belirtiler	128	56,1	84	63,2
Manik belirtiler	2	0,9	1	0,8
Psikotik belirtiler	2	0,9	3	2,3
Kognitif belirtiler	23	10,1	19	14,3
Somatizasyon Bozukluğu belirtileri	11	4,8	5	3,8
Yeme Bozukluğu belirtiler	0	0,0	1	0,8
Alkol/madde Kullanım Bozukluğu belirtileri	2	0,9	5	3,8
Obsesif Kompulsif Bozukluk	10	4,4	7	5,3

Ruh sağlığı uzmanlarının en az bir bulgu saptadığı 312 başvuruda toplam ruhsal bulgu sayısı 5106 ve bu kişilerde belirlenen ortalama ruhsal bulgu sayısı $16,3 \pm 11,813$ 'dür. Toplam 7 başvuruda tek bir ruhsal belirti saptanırken başvuruların %98,3'ünde birden fazla bulgu belirlenmiştir. Belirlenen en yüksek ruhsal bulgu sayısı ise 46'dır.

İşkenceye yakın tarihlerde "travma sonrası stres" bozukluğuyla ilgili belirtiler daha erken gözlenen bulgular olurken işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça "anksiyete, depresif, kognitif" bozukluğa ait belirtiler işkencenin geç belirtileri olarak artmaktadır. Ruhsal bulgu/belirtilerin dağılımı değerlendirildiğinde yaşanan travmalardan sonra ortaya çıkması beklenen klinik tablolarla ilgili durumlar çok belirgin iken diğer nedenlerle ilişkilendirilen belirti ve bulguların oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar

Ruh sağlığı uzmanları tarafınca ilk görüşmesi yapılan 361 başvuruda bulgu ve belirti saptanan 312 başvurunun 307'sinde ruhsal bir tanının bulunduğu, 5 başvuruda ise işkenceyle ilgili bir hastalık olmadığı kaydedilmiştir. Ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan ilk görüşmesi sonrasında tanısız süreci devam eden, tanı ve takip sürecine dair kayıtları eksik olan 49 başvuru değerlendirme dışında tutulmuştur.

Ruhsal değerlendirmeleri tamamlanan 312 başvurunun 195'i yıl içinde, 117'si ise 2019 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtmiştir. Ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan tanılarının dağılımı Tablo 28'de yer almaktadır.

Tablo 28: İşkence gören başvurularda ruhsal tanılara göre dağılım

	2019 yılı (n=195)		2019 yılı öncesi (n=117)	
	n	%	n	%
TSSB Akut	87	44,6	66	56,4
TSSB (gecikmeli başlangıçlı)	3	1,5	3	2,6
Akut Stres Bozukluk	24	12,3	1	0,9
Uyum Bozukluğu	55	28,2	25	21,4
Majör Depresif Bozukluk (tek epizot)	19	9,7	22	18,8
Majör Depresif Bozukluk (yineleyici)	9	4,6	9	7,7
Dipersistan Depresif Bozukluk	3	1,5	6	5,1
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	11	5,6	15	12,8
Panik Bozukluğu	3	1,5	3	2,6
Uyku Bozuklukları	7	3,6	1	0,9
Obsesif Kompulsif Bozukluk	5	2,6	3	2,6

Başvurularda en yaygın görülen ruhsal rahatsızlıklar “Travma Sonrası Stres Bozukluğu” grubunda yer alan hastalıklar olup daha sonra “Depresyon” ve “Anksiyete Bozukluğu” grubunda yer alan hastalıklar gelmektedir.

Başvurularda 28 farklı ruhsal tanı konulmuş olup konulan tanı sayısı 425’dir. Başvuruların 203’ünün tek bir ruhsal tanı, 104 başvurunun ise çoklu ruhsal tanı aldıkları (90 başvuru iki, 14 başvuru üç) görülmüştür. Birlikte görülme açısından en yaygın görülen ruhsal tanılar TSSB ile Majör Depresif Bozukluk’tur. Eşlik eden tanıların nünden sonuçlar literatür bilgisiyle de uyumludur.

Çocuk başvurularda ruhsal değerlendirmeler çocuklara özgülenmiş ruh sağlığı ekibi tarafından gerçekleştirilmekte, ruhsal bulgu, belirtiler ve tanıları için çocuklarla ilgili tanı ölçütleri kullanılmaktadır.

İşkence gören çocuk başvurularda DSM-V tanı kriterlerine göre konulan ruhsal tanıları değerlendirildiğinde; 16-18 yaşları arasında olan 6 çocuğun 3’ünde Akut TSSB, birinde TSSB ve Majör Depresif Bozukluk, birinde Majör Depresif Bozukluk, ikisinde Travma ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk saptanmış tamamında hastalığın ortaya çıkmasında işkence süreçlerinin tek etken olduğu belirlenmiştir. 16 yaşından küçük 13 çocuğun 11’inde Travma ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk, bir çocukta aynı zamanda kaygı bozukluğu, bir çocukta ise depresyon saptanmıştır. Tanıların tümünde; işkencenin, hastalıkları ortaya çıkmasında tek etken olduğu veya hastalığın ortaya çıkmasına neden olduğu değerlendirilmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri

1. Başvuruların Fiziksel Tedavi Süreci

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine işkence ve işkence dışı diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuran 838 kişiden fiziksel, ruhsal ve sosyal değerlendirmeleri yapılanların; fiziksel ve ruhsal tedavi ve rehabilitasyon süreçleri koordine edilmektedir. Fiziksel tedavi görmek istemeyen veya işkenceyle ilgili bir hastalık saptanmayan kişiler tedavi süreçlerine dâhil edilmemektedir.

TİHV’e 2019 yılında başvuru yapanların fiziksel tedavi süreçlerinin seyri Tablo 29’da gösterilmiştir. Başvuruların 400’ünde (%47,7) tedavi süreçleri [2019 yılında 305 başvuru (%53,9); 2019 yılı öncesinde (%34,9)] tamamlanmıştır. Değerlendirme süreçleri devam eden başvuru sayısı ise 140’tır (%16,8). Başvuruların 44’ünde tanı, 96’sında ise tedavi süreci devam etmektedir.

Başvuruların 10’u fizik muayeneye onam vermezken, 11 başvuru önerilen tedaviyi kabul etmemiştir. Başvuruların 121’inde ise (%14,4) tanı veya tedavi süreci herhangi bir nedenle tamamlanamamıştır. Tanı süreci (%7,8), tedavi sürecinden daha yüksek oranda kesintiye uğramıştır. Süreçlerin kesintiye uğrayıp tamamlanamamasında öznel nedenlerin yanı sıra takip süreçlerinde yaşanan kopuklukların daha yüksek görüldüğü kaydedilmiştir.

Değerlendirmeler sonucunda 137 başvuruda (%16,3) işkenceyle ilgili fiziksel bir hastalık saptanmamıştır.

Tablo 29: Başvuruların tedavi süreçlerinin seyri

Tedavi Süreci	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=566)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=272)	
	Sayı	%	Sayı	%
Fizik Muayeneyi reddetti	3	0,5	7	2,6
Tanı süreci devam ediyor	37	6,5	7	2,6
Tanı süreci kesildi	42	7,4	23	8,5
Tedavi görmek istemedi	5	0,9	6	2,2
Tedavi süreci devam ediyor	72	12,7	24	8,8
Tedavi süreci kesildi	34	6,0	22	8,1
Tedavi tamamlandı	305	53,9	95	34,9
İşkence ile ilgili hastalık yok	59	10,4	78	28,7
Diğer	9	1,6	10	3,7

Muayene ve önerilen tedaviye onam vermeyen, tanı süreci tamamlanmayan veya işkenceyle ilgili hastalık saptanmayan başvurular dışarıda tutulduğunda tedavi sürecine dâhil edilen başvuru sayısının 571 (%68,1) olduğu belirlenmiştir. Uygulanan fiziksel tedavi yöntemleri Tablo 30'da gösterilmiştir.

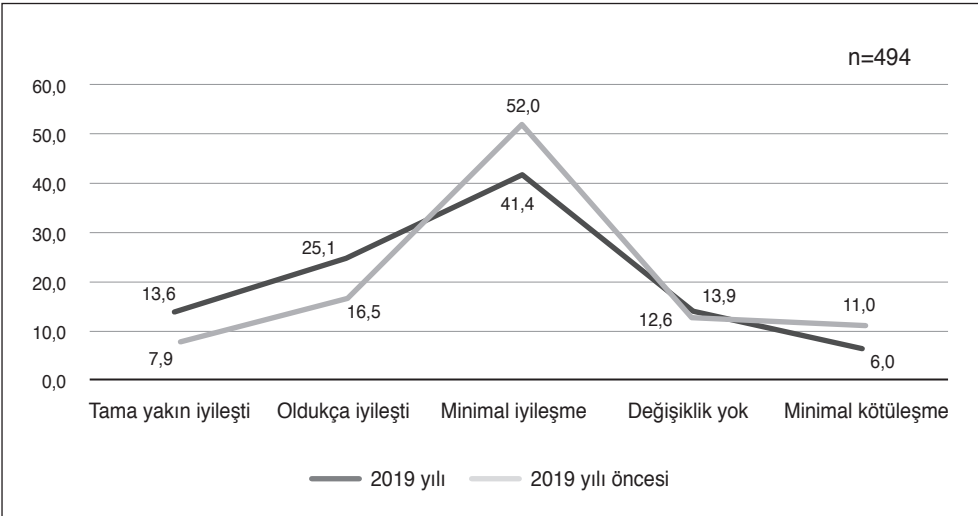
Tablo 30: Başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı

Tedavi Süreci	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=420)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=151)	
	Sayı	%	Sayı	%
İlaç tedavisi	347	82,6	121	80,1
Günlük yaşam önerisi	229	54,5	74	49,0
Egzersiz	46	11,0	17	11,3
Gözlük	28	6,7	11	7,3
Fizik tedavi	18	4,3	13	8,6
Ortopedik cihaz	12	2,9	1	0,7
Cerrahi müdahale	7	1,7	4	2,6
Diş tedavisi	4	1,0	4	2,6
İşitme cihazı	1	0,2	0	0,0
Alçı/atel	1	0,2	0	0,0
Diğer	8	1,9	2	1,3

Önerilen ve uygulanan tedaviler ile işkencenin yapıldığı zaman arasında belirgin bir farklılık gözlenmemiştir. 2019 yılında önerilen ve uygulanan tedaviler değerlendirildiğinde ilk sırada ilaç tedavisi yer almaktadır. İşkenceden kaynaklanan fiziksel bulgu ve hastalıkları olan toplam 468 başvuruda (%82,0) ilaç tedavisi uygulanmıştır. 2018 ve 2017 yılı tedavi merkezleri raporlarında ilk sırada “günlük yaşam önerileri” ilk sırada yer alırken 2019 yılı başvurularında “ilaç tedavisi”nin yaklaşık iki kat oranında artmış olduğu gözlenmiştir.

2. Fiziksel Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu

Tedavi sürecinde olan veya tedavisi tamamlanan 571 başvurunun 494'ünde uygulanan tedaviler, başvuru hekimleri tarafından değerlendirilerek başvuru dosyalarına kaydedilmiştir. Uygulanan fiziksel tedaviler sonucunda 60 başvurunun (%12,1) tama yakın iyileştiği, 113'ünün (%22,9) oldukça iyileştiği, 218'inin (%44,1) minimal iyileşme gösterdiği, 67'sinde (%13,6) değişiklik gözlenmediği ve 36'sının ise (%7,3) minimal derecede kötüleştiği saptanmıştır. 2019 yılında ve 2019 yılı öncesinde işkence gören kişiler için bu dağılımlar Grafik 15'de gösterilmiştir. İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça iyileşme düzeyinin azalması istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 11,343$, $p < 0,05$).

Grafik 15: Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı

3. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci

Ruhsal değerlendirmeler sonrasında ruhsal destek önerilen/verilen başvuru sayısı 302'dir. Ruh sağlığı ekibi tarafından başvuruların $\frac{3}{4}$ 'ünde (228 başvuru) farmakoterapi, $\frac{1}{2}$ 'sinde (152 başvuru) ise psikoterapi desteği verilmiştir. Başvuruların 78'inde

farmakoterapi ile psikoterapi birlikte tercih edilmiştir. Ruhsal terapilerle ilgili sayılar farmakoterapinin daha sık kullanıldığını göstermekte ise de işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça psikoterapinin tercih edilme oranının da arttığı anlaşılmaktadır (Tablo 31).

Tablo 31: Başvurularda uygulanan ruhsal tedavi yöntemlerinin dağılımı

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=178)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=124)	
	Sayı	%	Sayı	%
Farmakoterapi	140	78,7	88	71,0
Psikoterapi	78	43,8	74	59,7

Tedavi merkezlerine 2019 yılında başvuran ve ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 361 başvuruda tedavi süreçleri değerlendirildiğinde; 28 başvurunun (%7,8) tedavisinin tamamlandığı görülmüştür. Tanı veya tedavi sürecinde olup hâlen destek almaya devam eden başvuru sayısı ise 157'dir (%43,5). Değerlendirmeleri sonucunda 19 başvuruda (%5,3) işkenceyle ilgili bir rahatsızlık saptanmamıştır. Tanı veya ruhsal tedavi süreci kesintiye uğrayan başvuru sayısı ise 113'dür (%35,2). Dosya kayıtlarında tedavi süreci konusundaki bilgiler eksik olan başvuru sayısı ise 25'dir (%6,9).

Tablo 32: Farmakoterapi önerilen başvurularda ruhsal tedavi süreci

	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=228)		2019 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=133)	
	Sayı	%	Sayı	%
Tedavi tamamlandı	16	7,0	12	9,0
Tedavi sürüyor	98	43,0	53	39,8
Tedavi süreci kesildi	65	28,5	43	32,3
Tedavi görmek istemedi	16	7,0	3	2,3
Tanı sürecinde	4	1,8	2	1,5
Tanı süreci kesildi	4	1,7	1	0,8
İşkenceyle ilgili hastalık yok	13	5,7	6	4,5
Kayıt yok	12	5,3	13	9,8

İşkencenin kişide yol açtığı travmatik etkiler, travmaya maruz kalanların bir bölümünde terapi sürecine katılımı ve sürdürebilmeyi zorlaştırmaktadır. Başvuruların bir kısmında ise tekrar gözaltına alınma, tutuklanma gibi nedenler tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. Bununla birlikte başvuruların ruhsal tedavi sü-

reçlerinin kesintiye uğramasına yol açan diğer nedenler de değerlendirilerek terapi süreçlerinin kesintiye uğramasını azaltacak çalışmalar yürütülmesinde yarar bulunmaktadır.

Ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan muayeneler sonrasında 152 başvuruda (%42,1) psikoterapi önerilmiştir. Psikoterapi alan başvurularda terapi sürecinin seyri Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33: Başvuruların psikoterapi süreçlerinin seyri

Ruhsal Tedavi Süreci	2019 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=78)		2019 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlar (n=74)	
	n	%	n	%
Terapi tamamlandı	16	20,5	11	14,9
Terapi sürüyor	32	41,0	38	51,4
Terapi süreci kesildi	22	28,2	14	18,9
Terapiye isteği yok	6	7,7	6	8,1
Kayıt yok	2	2,6	5	6,8

Yıl içinde tamamlanan psikoterapi oranı %17,8 iken başvuruların yarısına yakını (%46,1) terapiyi sürdürmektedir. İşkencenin üzerinden geçen süre psikoterapi yönünden de oransal olarak tamamlanan ve sürmekte olan terapilerin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Travmanın ruhsal etkilerine yönelik tedavilerin uzun zamana yayıldığını ve aradan geçen süre arttıkça travmanın etkilerini azaltmanın daha güçleştiğini göstermektedir.

Tamamlanan tedaviler birlikte değerlendirildiğinde başvuruların 14'ünde psikoterapi ile farmakoterapinin birlikte uygulanmış olup 36 başvurunun terapi süreçlerinin tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Başvurularda tercih edilen ruhsal terapilerin sonuçlarını, klinik etki ve yan etkilerini değerlendirmek için "Klinik İyileşme Ölçeği" (CGI-I) kullanılmaktadır. Buna karşın ölçeklere ait değerlendirme kayıtlarının eksik olduğu anlaşılmaktadır. 2019 yılı başvurularında tedavisi tamamlanan 36 başvuru olmasına karşın 16 başvuruda klinik iyileşme ölçeğine ait kayıtlar yer almıştır. Başvuruların 2'sinde "çok fazla iyileşme", 12'sinde "oldukça iyileşme", 2'sinde "minimal iyileşme" gözlenmiştir. Kayıtların on beşi İzmir Temsilciliği'ne diğer kayıt ise Ankara Temsilciliği'ne aittir.

TÜRKİYE DIŞINDA GÖRDÜĞÜ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELER NEDENİYLE YAPILAN BAŞVURULAR

2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için, TİHV Tedavi Merkezlerine 19 başvuru yapılmıştır. Başvuruların maruz kaldıkları uygulamalar, sonuçları ve işkence süreçlerinin farklılığı nedeniyle; Türkiye’de işkence gördüğü için başvuran 838 kişiden ayrı olarak değerlendirilmişlerdir.

Türkiye sınırları dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için 2019 yılında başvuranların 13’ü İstanbul, 2’si Ankara ile İzmir; 4’ü Diyarbakır, Van ve Cizre merkezlerine başvurmuştur.

Türkiye dışında işkence görenlerin 4’ü TİHV başvuruları, 2’si İHD, 4’ü demokratik örgüt ve/veya partiler kanalı, 2’si avukatlar, 1’i doğrudan, 6’sı da diğer kanallar aracılığıyla TİHV’e tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme amacıyla ulaşmıştır.

Başvurular “Suriye, Irak, İran, Fas, Libya, Gürcistan ve Bulgaristan” sınırları içinde işkenceye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Sosyo - Demografik Bilgiler

1. Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum

Başvuruların yaşları 17 ile 56 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması $35,95 \pm 10,622$ olan 19 kişinin 3’ü kadın 16’sı erkek cinsiyet kimliğindedir. Başvuruların 1’i 18 yaş altındadır. Medeni durumlarına bakıldığında; 8’i bekâr, 11’i evlidir.

Başvurulardan 8’inin anadili Arapça, 5’inin Kürtçe, 4’ünün Farsça, birinin Azerice, birinin de Lazca’dır.

2. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Öğrenim durumları değerlendirildiğinde; birinin ortaokul öğrencisi olduğu, 13’ünün öğrenimlerini tamamladığı (2 ilkokul, 1 ortaokul, 3 lise öğrencisi, 7 yüksekokul/üniversite, 1 yüksek lisans), 3 başvurunun ise lise öğrenimlerini tamamlamadığı anlaşılmıştır.

Çalışma durumlarına bakıldığında başvuruların 3’ü tam, 2’sinin kısmi zamanlı çalıştığı, 1 emekli ve 12 başvurunun işsiz olduğu öğrenilmiştir.

İşkence Süreçleri

1. Gözaltında İşkence Süreci

Başvuruların işkenceye maruz kaldıkları tarihin 4 başvuruda 2019 yılı, 15’inde ise 2019 yılı öncesinde gerçekleştiği, en eski işkence tarihinin ise 1984 yılı olduğu öğrenilmiştir.

Gözüaltı süreleri 1-195 gün arasında değişmektedir. Başvuruların 11'i 4 günün altında, 8'inin ise daha uzun süre gözüaltında tutuldukları anlaşılmaktadır. Dört başvuru, gözüaltı sürelerinin bir ayın üzerinde olduğunu vurgulamıştır.

Başvuru dosyalarında yer alan kayıtlardan; 4 kişinin sokak/açık alan, 6 kişinin ev, 6 kişinin resmi bir kurum, işyeri, diğer olarak nitelendirilen mekânlardan gözüaltına alındığı bir başvuruya ait ise kayıt bulunmadığı görülmüştür.

Gözüaltına alındıkları saatlerin değerlendirilmesinde ise; 15 kişi 08:00-18:00, iki kişi 18:00-24:00, bir kişi de 24:00-08:00 saatleri arasında gözüaltına alındıklarını belirten bir başvuruda ise bilgi yoktur.

Gözüaltı nedeni olarak, bir başvuru cinsel yönelimi, 13 kişi siyasi, bir kişi dinsel, bir kişi etnik, 3 kişi de diğer nedenlerle gözüaltına alındıklarını belirtmiştir.

Başvuruların altısı evden, beşi havaalanından, dördü sokaktan, biri işyerinden gözüaltına alındığını, gözüaltında "belirsiz kapalı mekân (7), araç içi (5), emniyet müdürlükleri (2), polis karakolu (3), Ev (2), sokak/açık alan (1), hapisane (1) ve diğer mekânlarda (3) işkence gördüklerini belirtmiştir. Farklı ülkelerde de işkencenin resmi kurumların dışında, kayıt dışı mekânlarda da uygulandığı anlaşılmaktadır.

Başvuruların tamamı gözüaltı sürecinde kendilerine hem fiziksel hem de ruhsal işkence yöntemlerinin uygulandığını belirtmişlerdir.

Tablo 34: Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı

Uygulanan işkence Yöntemleri	Sayı	%
Hakaret	19	100,0
Zorlayıcı Davranışlar	13	68,4
Fiziksel Müdahale	16	84,2
Pozisyonel İşkenceler	13	68,4
Fiziksel Etkenler	8	42,1
Kimyasal Etkenler	0	0,0
Cinsel	7	36,8
Temel gereksinimler	14	73,7

Başvuruların tamamı gözüaltı sırasında birden fazla işkence yöntemine maruz kaldıklarını; en sık hakaret, fiziksel müdahaleler, temel gereksinimlerinin engellenmesi ve pozisyonel işkenceler uygulandığını belirtmişlerdir. İşkenceler arasında "tecavüz, askı, öldürme tehdidi, gözbağı, ters kelepçe, çıplak bırakma" uygulamaları da yer almıştır. Gözüaltı süreçlerinde kimyasal etkenlere maruz bırakılmadan söz edilmiştir.

2. Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

İki başvurunun gözaltı sürecinde avukatlarına ulaştığı, 17 başvurunun ise avukata erişemedikleri, dosyada yer alan kayıtlardan öğrenilmiştir. Gözaltılar sırasında resmi görevlilerin 5 olayda adli rapor aldırıldığı, bu raporların üçünde tıbbi değerlendirmenin sağlık kuruluşu dışında (emniyet, karakol vb.) yapıldığı, muayeneler sırasında kolluğun çıkartılmadığı, düzenlenen 5 adli raporun 4'ünde hekimin kendilerini dinlemeden ve gerektiği gibi muayene etmeden rapor düzenlediği belirtilmiştir. On beş başvuru ise bu süreçte kendilerinin muayene için hekime dahi götürülmediğini ve sağlığa erişim haklarının engellendiğini aktarmıştır.

19 başvurunun 2'si mahkeme veya savcılıkta işkence gördüğünü belirtmiş diğer başvurular ise gözaltı sonrası suç duyurusunda bulunmamıştır.

Gözaltılar sonrasında 15 başvuru tutuklandığını, 5 başvuru savcılığa çıkartılmadan, 1 başvuru ise savcılık ya da mahkemeden serbest bırakıldığını aktarmıştır.

Başvuruların 10'u tek bir gözaltı yaşadığını, 7 başvuru ise siyasi nedenlerle birden fazla gözaltına alındığını belirtmiştir, 4 kişinin toplam gözaltı sayısı 2'den fazladır. Bir başvurunun 24 kez gözaltına alındığı kayıtlıdır.

Önceki gözaltında tutulmalarda uygulanan işkence yöntemleri arasında hakaret, aşağılama, öldürme tehdidi, yakınlarına yönelik tehditler, ajanlık teklifi, kaba dayak, haya burma, temel ihtiyaçların kısıtlanması gibi uygulamalar sayılmıştır.

3. Hapishane Süreci

Başvuruların 13'ünün hapishane öyküsü mevcuttur. Başvuruların 4'ü 0-6 ay, 2'si 7-12 ay, 3'ü 13-36 ay, 4'ü ise üç yıldan daha uzun süre cezaevinde tutulduğunu aktarmıştır. Başvuruların 7'si son bir yıl içinde tahliye olduklarını bildirmiştir.

Hapishane öyküsü olan 13 başvurunun 12'si hapishanede işkence/kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. Hapishanede maruz kalınan işkence yöntemleri arasında gözbağı, hakaret, aşağılama, kendisine yönelik diğer tehditler, anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama, dayak, vücudun tek bir noktasına vurma, diğer pozisyonel işkenceler, hücrede tecrit, yeme-içmenin ve işeme-dışkılamanın engellenmesi, temel ihtiyaçların kısıtlanması, görüşmenin engellenmesi, mektup yasağı, kantin yasağı gibi uygulamalar sayılmıştır.

Tıbbi Değerlendirme Süreci

1. Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 19 kişi; 97 ruhsal, 109 fiziksel, toplam 206 yakınma belirtmiştir. Fiziksel yakınmalar içinde kas iskelet sistemine dair yakınmalar ilk sırada yer almaktadır (Tablo 35).

Tablo 35: 2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan başvuruların fiziksel ve ruhsal yakınmalarının dağılımı

Sistemler	Yakınması olan başvuru sayısı	%
Genel	7	36,8
Kas-İskelet Sistemi	16	84,2
Cilt	10	52,6
Sinir Sistemi	9	47,4
Göz	7	36,8
Ürogenital Sistem	6	31,6
Ağız ve Diş	5	26,3
Sindirim Sistemi	4	21,1
Solunum Sistemi	3	15,8
Kulak Burun Boğaz	3	15,8
Kalp Damar Sistemi	2	10,5
Ruhsal	11	57,9

En çok görülen fiziksel yakınmalar yorgunluk-halsizlik, çabuk yorulma; bel ağrısı, sırt ağrısı, diz ağrısı; mide yakınmaları, baş ağrısı, güçsüzlük (kuvvet kaybı); görme bozukluğudur.

2. Fizik Muayene Bulguları

19 kişinin yapılan fizik muayeneleri sonucunda 17 başvuruda toplam 55 fiziksel bulgu saptanmıştır. İlk sırada 14 başvuruyla kas-iskelet ve cilt sistemleri yer alırken en çok bulgu kas iskelet sisteminde saptanmıştır (21 bulgu). Bu bulgular: Kaslarda ağrı ve hassasiyet, kaslarda ağrılı tetik nokta, tetik noktadan refere ağrı, boyun hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, bel hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, omuz hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, diz hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, ayak bileği ve parmaklarda ağrı-kısıtlılık, ayak tabanında hassasiyet, pes-planustur. (Tablo 36).

Tablo 36: 2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan başvurularda bulgularının dağılımı

Sistemler	Bulgu Saptanan Başvuru Sayısı	%
Cilt	14	73,7
Kas-İskelet Sistemi	14	73,7
Göz	4	21,1
Kalp Damar Sistemi	2	10,5
Sindirim Sistemi	2	10,5
Kulak Burun Boğaz	2	10,5
Sinir Sistemi	1	5,3
Ürogenital	1	5,3
Ağız ve Diş	1	5,3

3. Fiziksel Muayene Tanıları

2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalarak başvuran 16 kişiye, ICD-10 hastalık sınıflama sistemine göre, farklı sistemleri ilgilendiren 52 hastalığa ait toplam 64 fiziksel tanı konulmuştur. Başvuruların 4'ünde tek bir fiziksel tanının olduğu, 12 başvurunun ise 3-8 arasında fiziksel tanı aldığı görülmüştür.

Tanıların yaşanan işkence ve travmatik süreçle ilişkisi sorgulandığında; on dört başvuruda fiziksel tanılardan en az birinin işkence süreçleri ile ilgili olduğu, iki başvuruda ise konulan tanıların işkence veya hapisane süreçleriyle ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır.

İşkence ya da cezaevi yaşantılarının

- “Tek etiyolojik faktör” olduğu tanı sayısının 18 (%28,1),
- “Var olan patolojiyi ağırlaştırdı veya ortaya çıkardı” olduğu tanı sayısının 9 (%14,1),
- “Faktörlerden biri” olduğu tanı sayısının 4 (%6,3) olduğu belirlenmiştir.

Fiziksel tanı alan 16 başvuruda; kas iskelet, sindirim, cilt sistemlerine ait olan tanıların, yaşanan süreçle ilişkilendirilme oranının daha yüksek olduğu görülmüştür.

4. Ruhsal Yakınmalar

2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalarak tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 19 kişinin 17'si ruh sağlığı uzmanları, biri ise başvuru hekimi ile yaptıkları görüşmelerde ruhsal yakınmalarını belirtmiştir. Bir başvuru ise ruhsal değerlendirmeye onay vermemiştir. İki başvuru ise yalnızca ruhsal değerlendirme ve terapi için başvurmuştur.

İlk görüşmede 17 başvuru ruhsal yakınma kapsamında 97 ruhsal yakınma belirtmiştir. En sık görülen ruhsal yakınmalar: “sıkıntı, uyku bozukluğu, ağlama isteği, kabus görme, gerginlik, irkilme reaksiyonu, kaygı, tetikte olma” gibi travma sonrası reaksiyonlar ile duygu durumu ilişkilidir.

5. Ruhsal Belirti ve Bulgular

Başvuruların ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan değerlendirmesinde saptanan ruhsal belirti ve bulgu sayısı 285 olmuştur. Başvurularda sıklıkla; travmatik stres kümesinden “*flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar, travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu, umutsuzluk, çaresizlik, yaşanmış ya da tanık olunmuş travmatik olay(lar)la ilgili şiddetli korku, umutsuzluk ya da dehşet yanıtı, travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında fizyolojik tepkiler, önemli etkinliklere ilgi ya da katılımda belirgin azalma, öfke patlamaları, her an tetikte olma*”, depresyon kümesinden “*depresif duygudurum, anhedoni, umutsuzluk, çaresizlik*” ile anksiyete kümesinden “*uykuya dalma veya sürdürme güçlüğü, kolay sinirlenme, ajitasyon*” belirtileri daha sık gözlenmiştir.

6. Ruhsal Muayene Tanıları

Türkiye dışında işkence görenlerin ruhsal değerlendirmeleri sonrasında ruh sağlığı uzmanı ile görüşmelerini sürdüren 15 başvurunun 14’ü DSM-V sınıflama sistemine göre ruhsal bir tanı almıştır. Başvuruların 12’sinde Travma Sonrası Stres Bozukluğu, 2’sinde “Uyum Bozukluğu”, 2 başvuruda da Depresyon Bozukluğu düşünülmüştür. Tanıların tamamının yaşanan işkence süreci ile nedensellik bağı olduğu belirlenmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

1. Uygulanan Tedaviler

Başvurularda uygulanan fiziksel ve ruhsal tedaviler irdelendiğinde; başvuruların 16’sında tedavi ile ilgili bir kayıt bulunurken 3 başvuruda tedaviyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Başvuruların 8’inde ilaç tedavisi, 4’üne psikoterapi, 10’una psikofarmakoterapi, 2’sine egzersiz ile birer kişiye ortopedik cihaz, cerrahi müdahale, fizik tedavi, alçı/atel, gözlük desteği sağlanmış, 12 başvurunun tedavisi günlük yaşam önerileriyle desteklenmiştir.

2. Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu

Fiziksel yakınması olan başvuruların 6’sının tedavisi tamamlanmıştır, 7 başvuruda ise tanı ve tedavi devam etmektedir. Dört başvuru farklı nedenlerle tedaviye onay vermemiş veya tedaviyi sürdürememiştir. İki başvuruda ise işkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmamıştır.

Fiziksel tedavisi tamamlanan 6 başvurunun üçünün tama yakın, ikisinin kısmen iyileştiği, birinde ise bir değişiklik görülmediği kaydedilmiştir.

Ruhsal tanı alan başvuruların 1'inde tedavinin tamamlandığı, 9 başvuruda ise tedavinin sürmekte olduğu 5 başvuruda ise terapi sürecinin farklı nedenlerle sürdürülemediği anlaşılmaktadır. İki başvuru ise psikiyatri tedavisine onay vermemiştir. Ruhsal terapisi tamamlanan başvurunun klinik izlem ölçeğine göre "oldukça iyileşmiş olduğu" kayıtlıdır.

İŞKENCE GÖRENLERİN YAKINLARI

2019 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine işkence görenlerin yakını olarak 51 başvuru yapılmıştır. İşkence ve diğer kötü muamele süreci, başvuru yakınları (anne, baba, eş, çocuk, vb.) açısından da travmatik bir süreç olup başvurularla yapılan ilk görüşmede alınan ayrıntılı öykü sırasında, yaşanan travmatik sürece dair etkilenme düzeyleri öğrenilmektedir. Başvuru yakınlarına ait kayıtlarda yer alan başvuru yolu, sosyo-demografik veriler ile başvuru yakınlarının ruhsal değerlendirme süreçleri incelenmiştir.

İşkence görenin yakını olarak başvuruların 26'sı İstanbul, 13'ü İzmir, 6'sı Diyarbakır, 4'ü Ankara, 2'si de Cizre merkezlerine yapılmıştır.

Başvuru yakınlarının 19'unun (%37,3) TİHV başvuruları, 10'unun (%19,6) TİHV çalışanları, 2'sinin (%3,9) TİHV gönüllülerinin önerileri ile 4'ünün ise (%7,8) doğrudan başvurduğu, 16 başvuru yakınının ise (%31,4) farklı kanallar yoluyla TİHV'e ulaştığı öğrenilmiştir. İşkence görenlerin yakınlarının TİHV'den destek almak için yaptığı başvurularda yönlendirmenin ağırlıklı olarak TİHV ve çevresinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. TİHV'in işkence görenlerin yakınlarına da destek sağladığı bilgisinin insan hakları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, medya ve sosyal medya aracılığıyla paylaşılması ve bu yöndeki bilgilendirme çabalarını artırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

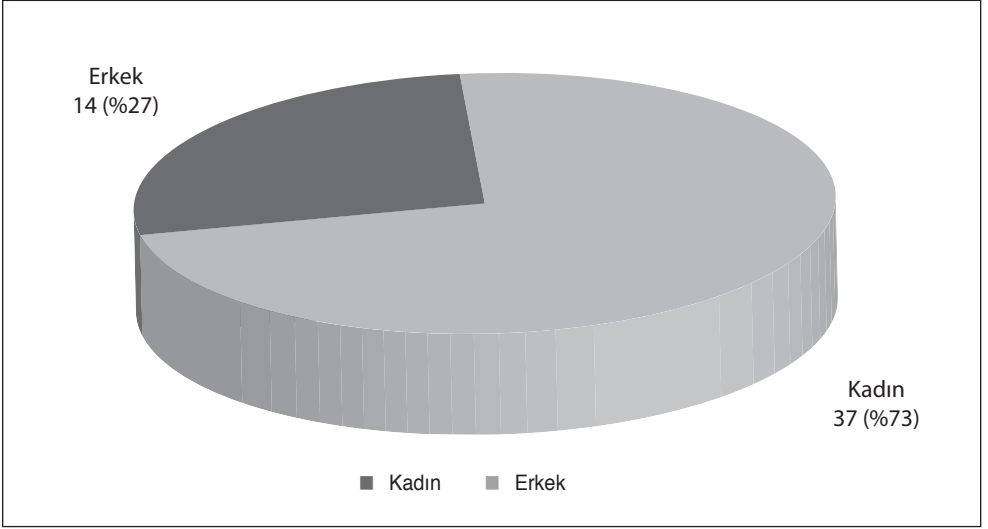
1. Yaş ve Cinsiyet

2019 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezlerine başvuran işkence görenlerin yakınlarının yaşları 1 ile 65 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması $29,9 \pm 16,917$ 'dir. 18 yaş altında olan başvurular, tüm işkence gören yakını başvuruların %33,3'ünü oluşturmaktadır (17 başvuru). 2018 yılına oranla yaş ortalamasının yükseldiği ve çocuk başvuru oranının azaldığı gözlenmiştir.

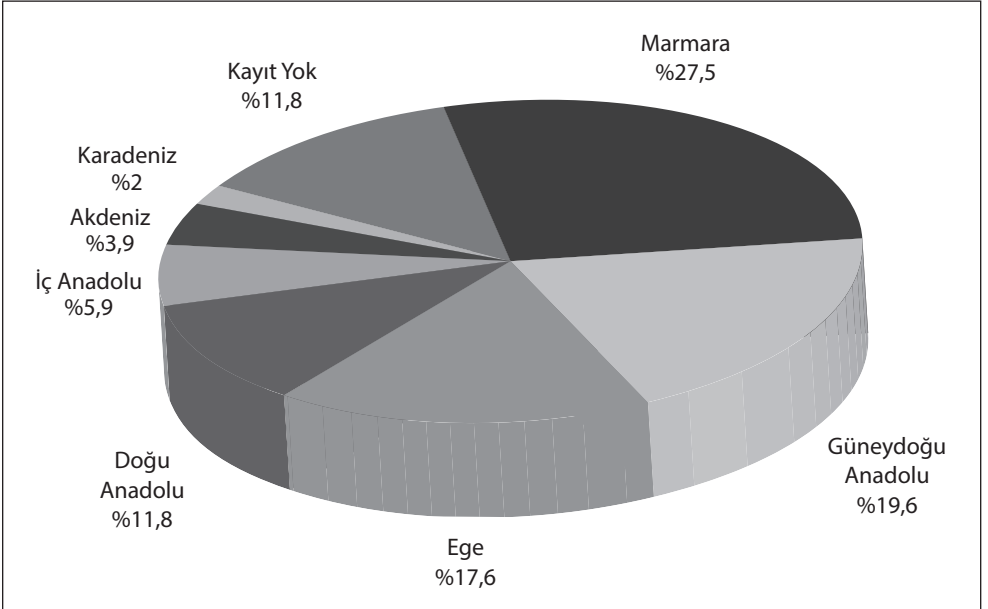
Başvuru yakınlarının 37'si kadın, 14'ü erkek cinsiyet kimliğine sahip olup Grafik 16'da cinsiyet kimliğine göre oransal dağılım gösterilmiştir. Yaş gruplarına göre dağılım değerlendirildiğinde; çocuk başvurularında cinsiyet kimlikleri çok yakın sayılarda (8 kadın, 9 erkek) olmasına karşın diğer yaş gruplarında kadın cinsiyet kimliğine ait başvuruların belirgin olarak fazla olduğu görülmüştür. Yaş grupları yönünden 65 yaş üzerinde bir kadın başvuru bulunmaktadır. Medeni durumları yönünden 34 başvurunun bekar (23 kadın, 11 erkek), 17 başvurunun ise evli olduğu (14 kadın, 3 erkek) kaydedilmiştir.

2. Doğum Yeri

Başvuru yakınlarının doğum yerlerinin dağılımı incelendiğinde; 2019 yılında ilk sırada yer alan bölge 14 başvuru ile (%27,5) Marmara Bölgesi olmuştur. Marmara Bölgesini Güneydoğu Anadolu (10 başvuru) ve Ege (9 başvuru) Bölgeleri izlemektedir. İşkence görenlerin yakınlarının doğdukları iller incelendiğinde ilk sıralarda İstanbul, İzmir ve Diyarbakır illeri yer almaktadır.

Grafik 16: İşkence görenlerin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Grafik 17: Başvuru Yakınlarının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

2019 yılında yapılan başvurularda anadil yönünden işkence görenlerin yakınları ile işkence görenler arasında farklılık bulunmaktadır. İşkence görenlerin yakınlarının %58,8'inin (30 başvuru) anadili Türkçe, %33,3'ünün (17) Kürtçe'dir. Dört başvurunun ise anadilleri Azerice, Arapça ve Farsça olarak kaydedilmiştir.

Öğrenim durumları yönünden başvuruların 17'sinin hâlen öğrenimlerini sürdürdüğü (4 ilk, 3 orta, 6 lise, 1 üniversite ve 1 yüksek lisans), bir başvurunun üniversite öğrenimini tamamlamadığı, 30 başvurunun farklı derecelerde öğrenimlerini tamamladığı (4 ilkokul, 2 ortaokul, 3 lise, 14 üniversite ve 7 yüksek lisans), iki başvurunun öğrenim çağında olmadığı, bir başvurunun ise herhangi bir öğrenim kurumuna gitmediği kaydedilmiştir.

İşkence görenin yakını olan başvuruların 23'ünün herhangi bir işte çalışmadığı, 13'ünün tam zamanlı, 4'ünün kısmi zamanlı çalıştığı, 6 başvurunun emekli, 5 başvurunun da ev çalışkanı olduğu öğrenilmiştir.

Tıbbi Değerlendirme Süreci

İşkence görenin yakını olan 51 başvuruda tıbbi değerlendirmeler ağırlıklı olarak ruhsal ekibin koordinasyonu ile yürütülmekte, başvuru hekimleri ve ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerde ulaşılan bilgiler ve bulgular değerlendirilerek tedavi ve rehabilitasyon süreçleri planlanmaktadır. Başvurular özel bir yakımadan veya tıbbi bir gereksinimden söz etmedikçe işkence görenin yakını kapsamında yapılan başvurularda, ayrıntılı ruhsal görüşme yapılmakta, sistematik bir tıbbi değerlendirme yapılmamaktadır. Başvuruların fiziksel değerlendirmelerine ait kayıtlar incelendiğinde 6 başvuruda diğer sistemlere ait yakınmaların kaydedilmiş olduğu ve iki başvuruda diğer sistemlere ait saptanan tıbbi durumlar nedeniyle tedavi önerildiği anlaşılmaktadır.

1. Ruhsal Yakınmalar

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran işkence görenlerin yakınları olan kişilerin 36'sının (%69,2) ilk görüşmesi ruh sağlığı uzmanları, 5'i (%11,5) başvuru hekimleri tarafından yapılmış, 10 başvuru (%19,2) ise doğrudan ruhsal terapi sürecine dâhil edilmiştir. Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmalar Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37: Başvuru yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı

En Çok Görülen Ruhsal Yakınmalar	Yakınma Sayısı (n=51)	%
Uyku bozuklukları	30	58,8
Konsantrasyon bozukluğu	25	49,0
Gerginlik	24	47,1
Kaygı	20	39,2
Sinirlilik	16	31,4
Sıkıntı	14	27,5
Hayattan zevk alamama	13	25,5
Ağlama isteği	12	23,5
Unutkanlık	9	17,6
Geleceğinin kısıtlanması duygusu	9	17,6
İnsanlardan uzaklaşma	8	15,7
Kabus görme	7	13,7
Korku	7	13,7
Polisten rahatsız olma	6	11,8
İrkilme reaksiyonu	6	11,8
Öfke patlamaları	6	11,8

Başvuruların en sık belirttiği ruhsal yakınmaların “uyku bozuklukları, konsantrasyon bozukluğu, gerginlik, kaygı ve sinirlilik” olduğu, işkence gören kişilerde de belirtilen ruhsal yakınmaların benzer olduğu görülmüştür. İşkence görenlerin yakınlarında “konsantrasyon bozukluğu” ilk sıralarda yer alırken işkence görenlerde “polisten rahatsız olma” ilk sıralarda yer almıştır. Yakınma sıklığı yönünden ise her iki grup arasında bir farklılık gözlenmemektedir.

2. Ruhsal Belirti ve Bulgular, Tanılar

İşkence görenin yakını kapsamında ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 41 başvurunun ruhsal değerlendirmeleri sonrası 37’sinde en az bir ruhsal bulgu/belirti kaydedilmiş, İstanbul’da işkence görenin yakını kapsamında başvuru yapan 10 kişinin terapi süreçleri devam ettiği, üç başvuruya ait kayıtlarda da herhangi bir bulgu veya belirti görülmediği için 13 başvuru değerlendirme sürecine dâhil edilmemiştir. Çocuk ve erişkin başvurulara ait bulgular ayrı ayrı gösterilmiş, erişkin ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen bir çocuğun bulguları erişkinlerle birlikte ele alınmıştır (Tablo 38).

Tablo 38: İşkence görenlerin yakınlarında saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı

Ruhsal Belirti ve Bulgular	Sayı (n=22)	%
Bir aile yakınının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme	16	72,7
Anksiyete (Sıkıntı)	15	68,2
Uyku bozuklukları	13	59,1
Depresif duygudurum	12	54,5
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	11	50,0
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı	11	50,0
Her an tetikte olma	10	45,5
Uykuda artma ya da azalma	10	45,5

İşkence görenlerden farklı olarak işkence görenlerin yakınlarında anksiyete ve depresyon belirti kümesine ait bulgunun, travma sonrası stres kümesine oranla daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Erişkin grubunda değerlendirilen 22 başvuruda, 3 ile 32 arasında olmak kaydıyla toplam 310 bulgu saptanmıştır.

Çocuk ruh sağlığı ekibi tarafından değerlendirilen 16 çocuğun 8'inde, belirti kümesinde bir kayıt görülmemiştir. Çocuklarda kayıtlı olan bulgular ise ağırlıklı olarak travma sonrası strese ilgili belirti kümesinde yer almaktadır. Sekiz çocukta bulgu sayısının 2-12 arasında değiştiği ve toplam kayıtlı bulgu sayısının 57 olduğu görülmüştür.

Ruhsal değerlendirmesi yapılan 22 işkence görenin yakını olan erişkin başvuruların 19'unun ruhsal bir tanı almış olduğu görülmüştür. 2019 yılı başvurularında işkence görenlerin yakınları ile işkence görenlerin ruhsal tanılarının benzer olduğu belirlenmiştir. Başvuruların 7'sinde iki tanı, 12 başvuruda ise tek bir ruhsal tanı kaydı bulunmaktadır. Erişkin başvuru yakınlarının almış olduğu tanılarının sıklık dağılımları, Tablo 39'da gösterilmiştir.

Tablo 39: İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı

Ruhsal Tanı	Sayı (n=22)	%
TSSB Akut	7	31,8
Majör Depresif Bozukluk (tek epizot)	6	27,3
Majör Depresif Bozukluk (yineleyici)	2	9,1
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	3	13,6
Uyum Bozukluğu	3	13,6

Tanıların yaşanan travma süreciyle ilişkisi irdelendiğinde; ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan tanıların tamamı; “*tek etiyolojik faktör, etkenlerden biri ya da var olan patolojiyi ağırlaştırılan/ortaya çıkaran faktör*” olarak başvuruya neden olan travmayla ilişkili bulunmuştur. Travma Sonrası Stres Bozukluğu tanısı alan 7 kişinin 3’ünde tek etiyolojik faktör, Majör Depresif Bozukluk, tek epizot” tanısı alan 6 kişinin 2’inde tek etiyolojik faktör olduğu belirlenmiştir.

Çocuk ruh sağlığı ekibi tarafından değerlendirilen 8 çocuk başvuruda ise 6 çocuğun ruhsal tanı almış olduğu, bir çocukta tanı kaydının olmadığı, bir çocukta ise terapi sürecinin kesildiği anlaşılmaktadır. Çocuklarda ruhsal tanıların dağılımları Tablo 40’da gösterilmiştir.

Tablo 40: İşkence görenin yakını olan çocuk grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı

Ruhsal Tanı	Sayı (n=8)	%
Kaygı bozuklukları	4	50,0
Travma ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluklar	2	25,0
Yıkıcı bozukluklar dürtü denetimi ve davranım bozuklukları	2	25,0
Depresyon bozuklukları	1	12,5
Beslenme ve yeme bozukları	1	12,5

Çocuk başvurularda düşünülen tanıların tümünün “*tek etiyolojik faktör, etkenlerden biri ya da var olan patolojiyi ağırlaştırılan/ortaya çıkaran faktör*” olarak başvuruya neden olan travmayla ilişkili olduğu değerlendirilmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

İşkence görenlerin yakınları kapsamında başvuran 51 kişiden psikiyatri uzmanları tarafından değerlendirilerek psikolog ve psikiyatri uzmanlarının terapi sürecini planladığı başvuru sayısı 39 olmuştur. Ruhsal tedavilerde izlenen yöntemler değerlendirildiğinde; çocuk başvuruların 6’sında psikiyatri ve psikoterapinin birlikte uygulandığı, erişkin başvurularında ise; 9’unda psikiyatri ve psikoterapinin birlikte, 10’unda psikoterapinin tek olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Terapi sürecinin 3 çocuk ve 3 erişkinde tamamlanmış olduğu, 3 çocuk ve 12 erişkinde devam ettiği görülmüştür. Bir erişkin başvuruda başvuru nedeniyle ilgili bir hastalık olmadığı düşünülmüştür. Başvuruların 8’inde ise farklı gerekçelerle terapi süreci kesintiye uğramıştır (2 çocuk, 6 erişkin).

Tablo 41: İşkence görenin yakını olanlarda terapi süreçlerinin seyri

Terapi süreçlerinin seyri	Sayı	%
Tedavi tamamlandı	6	20,7
Tedavi sürüyor	15	51,7
Tedavi görmek istemedi	1	3,4
Tedavi sürecine öznel nedenlerle uyum sağlayamadı	6	6,9
Başvuru nedeniyle ilgili bir hastalık saptanmadı	1	3,4

Terapi süreci tamamlanan ve hastalık saptanmayan bir başvuru olduğu, klinik iyileşme ölçüğü ile yapılan değerlendirmelerde ise 1 başvurunun “*çok fazla*” 4 başvurunun “*oldukça*”, 2 başvurunun ise “*minimal*” iyileştiği kaydedilmiştir.

TİHV BÜNYESİNDE ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

İşkencenin mutlak yasak olmasına karşın çocukların karşı karşıya kaldığı işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerinin neler olduğunu, çocuğa yönelik işkence uygulamalarını, işkencenin yarattığı fiziksel/ruhsal sağlık sorunlarını ve tahribatı belirlemek; koruma/rehabilitasyon programları açısından ileriye dönük öneriler geliştirmek amacıyla çocuklarla ilgili veriler ayrı bir başlık altında ele alınmaya başlanmıştır.

1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler

İşkence sadece işkence görenin kendisine yönelik bir hak ihlali değil aynı zamanda birinci derecede yakınlarını ve toplumu da derinden etkileyen bir şiddet biçimidir. TİHV kuruluşundan bu yana sadece işkence görenlere değil, sağlığın sosyal boyutundan yola çıkarak, aynı zamanda işkence görenin yakınlarına da tedavi/ rehabilitasyon hizmeti sunmaktadır.

Çocuklar hâlen ruhsal ve fiziksel gelişimlerini sürdürdükleri ve aynı zamanda savunmaları yeterince yerleşik/koruyucu olmadığından; işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarında, işkenceye tanıklık ettikleri ya da işkence görenin yakını olarak travmatik yaşantı içinde büyüdükleri durumlarda ruhsal olarak daha ağır yaralar alabilmektedirler. Ayrıca yetişkinlere göre görece 'pasif' halleri onları travmatik etkilere de daha 'yakalanabilir' kılmaktadır. Bu yaralanmalar çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve yaşam boyu kalıcı etkileri olabilmektedir. Çocuklar hem doğrudan işkence görmüş yakınlarının yaşadığı şiddete dolaylı ve pasif biçimde maruz kalmakta hem de aileye çöken acılı, gergin ve depresif duygusal havayı solumaktadır. Beraberinde kendileri için önemli olan yakınlarının somut kaybı (ölüm, mahkum olma, çeşitli nedenlerle uzaklaşma vb.) ya da yakınlarının duygusal çöküntüleri nedeniyle de çok boyutlu olarak etkilenmektedirler.

TİHV bu amaçla sadece doğrudan işkence yaşayan değil, işkence görenlerin yakını olan çocuklara da ulaşmayı, yaşanan ihlalleri görünür kılmayı, tedavi ve rehabilitasyonlarına yönelik özel programlar geliştirmeyi hedeflemektedir.

2. 2019 Yılında TİHV'e Yapılan Çocuk Başvurular

2019 yılında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri'ne 18 yaş altında 49 çocuk başvurmuştur. Çocuk başvuruların yaş ve cinsiyet dağılımlarına bakıldığında; kız çocuk sayısının 20 (yaş ortalaması 10,6 ± 5,244 olup yaşlar 1-17 arasındadır) , erkek çocuk sayısının ise 29 (yaş ortalaması 12,1 ± 5,08 ve yaşlar 1-17 arasındadır) olduğu görülmüştür. Başvuruların 25'i işkence gören (8 kadın, 17 erkek), 7'si (4 kadın, 3 erkek) ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan; 17'si ise (8 kadın, 9 erkek) işkence görenin yakını olarak başvurmuştur. Başvuru nedenlerine göre cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($\chi^2=1,851$, $p>0,05$).

İşkence tarihi yönünden değerlendirildiğinde 25 çocuğun 14'ü 2019 yılında, 9'u ise son üç yıl içinde işkence görmüş olduğunu belirtmiştir.

Çocukların 41'inin (%83,7) anadili Kürtçe, 7'sinin (%14,3) Türkçe, 1'inin ise (%2) Arapça'dır. Çocuk başvuruların 34'ü Güney Doğu ve Doğu Anadolu, 12'si Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgesi, 3'ü ise yurt dışı doğumludur.

Çocukların 35'i Diyarbakır, Van ve Cizre, 14'ü ise İstanbul ve İzmir temsilcilik ve referans merkezlerine başvurmuştur. TİHV'e başvuru yolları yönünden daha önce TİHV başvurusu olan kişiler ile demokratik kitle örgütleri/partilerin eşit oranda (%30,6) olduğu belirlenmiştir. Başvuru amacı ağırlıklı olarak tedavi ve belgeleme olurken, 1 çocuk başvuru ise yalnızca belgeleme amacıyla başvurmuştur.

3. İşkence Gören Çocuklar

İşkence ile işkence dışında diğer ağır insan hakları ihlali nedeniyle yapılan başvurular birlikte değerlendirilmiştir. İşkence ve diğer ağır insan hakları ihlali nedeni 32 başvurunun (12 kadın, 20 erkek) yaş ortalaması $11,6 \pm 5,291$ 'dir (kadınlarda ortalama $10,8 \pm 5,75$ erkeklerde ise ortalama $12,1 \pm 5,094$). Başvuruların ikisi yurt dışı doğumludur.

Başvuruya yol açan olayın (işkence ve kötü muamele, yerinden edilme, sokağa çıkma yasakları, vb.) ağırlıklı olarak 2019 ve son üç yılda siyasi, etnik nedenlerle yaşandığı belirtilmiştir.

- Gözaltı süreçleriyle ilgili bilgi veren 29 çocuğun 16'sı kendi mekânında, 7'si sokak/açık alanda, 3'ü araç içinde, 2'si hapisanede işkence uygulamasına maruz kaldığını aktarmıştır.
- 7 çocuk 18.00-24.00 saatleri arasında gözaltına alındığını belirtirken, saat aralığının 12 çocukta gece 24.00-08.00 arası olması dikkat çekicidir.

İşkence uygulamaları değerlendirildiğinde;

- 23'ü hakaret ve aşağılama, 5'i öldürme tehdidi, 12'si kendisine yönelik, 12'si de yakınlarına yönelik tehditlere;
- 9'u yakınlarına yapılan müdahalelere tanıklık etmek, 4'ü ajanlık teklifi gibi zorlayıcı davranışlara;
- 10'u kaba dayak, 9'u diğer fiziksel müdahale, 2'si vücudun tek bir noktasına sürekli vurma, 5'i ters, 4'ü sıkı kelepçe gibi fiziksel müdahalelere;
- 11 çocuk sözlü cinsel taciz (cinsel içerikli küfür, hakaret vb.), 2 çocuk fiziksel cinsel taciz, 1 çocukta cinsel saldırı tehdidi gibi cinsel taciz türlerine;
- Bir çocuk hücrede tecrit, 7 çocuk yeme-içmenin kısıtlanması, 5 çocuk uyutmama, 4 çocuk sağlığa erişim, 4 çocuk tuvalet gereksiniminin engellenmesi gibi temel ihtiyaçların kısıtlanması uygulamalarına maruz kalmışlardır.

Gözaltına alınan çocukların karşı karşıya kaldığı hukuki süreçler değerlendirildiğinde:

- 7 çocuk bu süreçte avukatın olduğunu,
- 3 çocuk gözaltı sonrası tutuklandığını, 19 çocuk savcılığa çıkarılmadan, 7 çocuk ise savcılık ya da mahkeme tarafından serbest bırakıldığını aktarmıştır. Hakkında dava açılan çocuk sayısı 3 olup 8 çocuğun bu konuda bilgisinin olmadığı ve 18 çocukla ilgili dava açılmadığı öğrenilmiştir.
- Gözaltı süreçlerinde 6 çocuk haklarında adli rapor düzenlendiğini, yalnızca bir çocuk hekimin yakınmaları dinlediğini belirtirken, tamamı değerlendirme süreçlerinde **kolluğun dışarı çıkarılmadığını, öykünün sorulmadığını, muayene yapılmadığını ve mevcut durumlarını yansıtan objektif bir rapor düzenlenmediğini** belirtmiştir.
- Çocuklardan yalnızca biri yaşadıkları işkence süreçleriyle ilgili suç duyurusunda bulunmuştur.
- İki çocuk tutukluluk sonrası 5 ay hapisanede kaldıklarını belirtirken, bir çocuk (5 yaş) annesiyle birlikte 2 yıl 10 ay hapisanede tutulmuştur.

Başvuru hekimlerinin koordinasyonu ile yürütülen fiziksel değerlendirmelerde:

- Çocuklar genel, kas-iskelet, sinir ve cilt sistemiyle ilgili yakınmalarda bulunmuştur. Değerlendirmeler sonrasında 13 çocuğa ICD-10 sınıflama sisteminde yer alan 41 tanı konulmuştur. Tanıların 27'sinde işkence tek etiyolojik etken, 4'ünde ise etkenlerden biridir. **13 çocuğun tamamında işkence süreçleriyle bağlantılı bir tanı olduğu belirlenmiştir.**

Ruhsal değerlendirme süreçlerinde yakınmalar başvuru hekimleri tarafından da kaydedilmiş, terapi süreçleri ise ruhsal ekip tarafından koordine edilmiştir.

- Ruhsal değerlendirmelerinin 8'i psikiyatr tarafından gerçekleştirilirken 24 çocuğa farmakoterapi ve psikoterapi desteği psikiyatri uzmanı ve psikologlar tarafından sağlanmış, 6 çocuğa farmakoterapi, 18'ine ise psikoterapi desteği verilmiştir.
- Tamamlanan ruhsal tedavi bulunmazken, psikoterapi süreci tamamlanan çocuk sayısı 3'dür. Dört çocukta ruhsal tedavi ve psikoterapi, bir çocukta ruhsal tedavi, 3 çocukta ise psikoterapi devam etmektedir. Bir çocukta ise işkence ve diğer ağır insan hakları ihlalleriyle ilişkili hastalık saptanmamıştır.
- Ruhsal tedavi ve psikoterapiye 10 çocuğun, ruhsal tedaviye 3 çocuğun psikoterapiye ise 2 çocuğun onay vermedikleri belirlenmiştir. Çocukların 1'i ruhsal tedavi ve psikoterapiyi, 3 çocuk ise psikoterapi sürecini yarım bırakmıştır.
- İşkence ve diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuran 31 çocuğun 25'inde bir ya da birden fazla ruhsal yakınma bulunmaktadır. En yaygın görülen

ruhsal yakınmalar “kaygı, polisten rahatsız olma, gerginlik, korku, sıkıntı, uyku bozukluğu, sinirlilik, irkilme, tetikte olma, kabus görme ve geleceğinin kısıtlanması” olmuştur.

- İşkence gören çocuk başvurularında DSM-V tanı kriterlerine göre konulan ruhsal tanıları değerlendirildiğinde; 16-18 yaşları arasında olan 6 çocuğun 3’ünde Akut TSSB, 1’inde TSSB ve Majör Depresif Bozukluk 1’inde Majör Depresif Bozukluk, 2’sinde Travma ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk saptanmış ve tamamında hastalığın ortaya çıkmasında işkence süreçlerinin tek etken olduğu belirlenmiştir. 16 yaşından küçük 13 çocuğun 11’inde Travma ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk, 1 çocukta aynı zamanda Kaygı Bozukluğu, 1 çocukta ise Depresyon saptanmıştır. Tanıların tümünde işkencenin hastalıkları ortaya çıkarmasında tek etken olduğu veya hastalığın ortaya çıkmasına neden olduğu değerlendirilmiştir.
- Terapi süreçleri devam ettiğinden çocukların iyileşme durumlarına dair kayıtlar tamamlanmamıştır.

İşkence dışında diğer ağır insan hakları ihlaline maruz kalmış başvurulardan ikisinin psikoterapi sürecinin devam ettiği, diğer beş çocuğun kendisi veya ailesinin görüşmeyi kabul etmediği ya da terapi sürecinin kesintiye uğradığı anlaşılmaktadır.

4. İşkence Görenin Yakını Olan Çocuklar

2019 yılında TİHV’e başvuran işkence görenin yakını olan çocukların sayısı 17’dir. Ailesinde işkence gören bir yakınının olması (anne, baba, aynı evde yaşadığı bir yakını gibi), ebeveynlerinden birinin cezaevinde olması, gözaltında kaybedilen bir yakınının olması, işkence görenin yakını olarak başvurma sebepleri arasındadır.

- Çocuk başvurularının yaş ve cinsiyet dağılımlarına bakıldığında; kız çocuk sayısının 8 (*yaş ortalaması 10,4 ± 4,749 olup yaşlar 1-17 arasındadır*), erkek çocuk sayısının ise 9 (*yaş ortalaması 12,2 ± 5,357 ve yaşlar 1-17 arasındadır*) olduğu görülmüştür.
- Ruhsal ekip üyeleri (psikiyatri uzmanı, psikolog) tarafından değerlendirilen 13 çocuğun 11’inde DSM-V tanı kriterlerine göre bir ruhsal tanı belirlenmiştir. Çocukların 4’ünde Kaygı Bozukluğu, 2’sinde Depresyon, 2’sinde Yıkıcı Bozukluklar Dürtü Denetimi ve Davranım Bozuklukları ile Travma ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk, Akut Stres Bozukluğu ve Beslenme Bozukluğu saptanmıştır. Tanıların yaşanan travma süreciyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.
- Bir çocukta ruhsal tedavi süreci tamamlanmış, üç çocukta ise terapi süreci devam etmektedir. İki çocukta terapi sürecinin tamamlanamadığı görülmüştür. Ruhsal tedavi sürecine kendisi veya ailesi onay vermeyen çocuk sayısı ise 6 olmuştur.

Çocuk başvurularında 2019 yılında da önceki yıllarda saptanan bulgulara benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Hem işkence gören hem de işkence görenin yakını olan çocuklarda görülen psikolojik belirtilerde ve ortaya çıkan ruhsal rahatsızlıklarda belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Bu da işkence görenin yakınındaki bireylerin de işkence

gören kadar travmatik belirtiler gösterdiğine işaret etmektedir. Bilindiği üzere işkencenin etkileri uzun yıllar sürmekte, gelecekteki yaşamlarını etkileyecek düzeyde kalıcı izler bırakmaktadır. TİHV kapsamında çocuklara yönelik özgül çalışmaların devam etmesi, bu çalışmaların yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

Sosyal Hizmetler Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılından bu yana işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ya da maruz kalanın yakını olduklarını belirterek başvuruda bulunan tüm bireylerin tam bir iyilik hâline ulaşması için bütüncül bir tedavi yaklaşımını temel almıştır. İşkence ve kötü muameleye maruz kalan bireylerin ve yakınlarının ayrıntılı sosyal değerlendirmeleri yapılarak yaşanan işkence, cezaevi ve göç süreçlerinin bireylerin sahip oldukları sosyal destek sistemlerinde yaratabileceği sorunlar tespit edilmekte, başvuru ve çevresinde olumlu yönde değişim için etkileşim noktalarına müdahalede bulunularak çözüme yönelik süreçlere katkı verilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları hem işkence görenin kendisinin hem de aile üyelerinin eğitim, istihdam, ekonomik durum, aile ilişkilerinin düzenlenmesi gibi kişinin etkileşim hâlinde olduğu sistemlerle ilişkili ihtiyaç tespitleri neticesinde aynı/nakdi yardımlar, ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili danışmanlık, kurumlara yönlendirme, takip ve izleme çalışmalarını koordine etmektedir. Görüşme sonrasında tedavi ekibine gerekli bilgiler verilmekte ve sosyal çalışma alanına dair kısa ve uzun erimli yapılacaklara da başvurularla birlikte karar verilmektedir.

TİHV Sosyal Destek Projesi

İşkence görenler veya işkence görenin yakınlarına; işkence ve sonrasında yaşanan süreçler nedeniyle sağlığın bozulması, sağlığa erişimlerinin engellenmesi, eğitim/istihdam olanaklarından yararlanamaması durumunda “kişinin sosyal işlevleri ve bağımsızlığını sürdürebilmesini sağlayacak, kalıcı zararlar oluşmasını önleyecek ve onarımı güçlendirecek” bir çerçevede sosyal destek verilmektedir. Bu destek başvuranın tedavi sürecine katkı sunması gibi öznel durumlarını gözönüne alarak tedavi ekibi ile birlikte karar verilen; sosyal hizmet uzmanları tarafından projede yer alan bütçe sınırları içinde sürdürülen bir onarım süreci olarak yürütülmektedir.

2019 yılı içerisinde; TİHV’in İstanbul, Ankara, Diyarbakır Temsilciliklerinde sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan başvurular içerisinden toplam 22 kişi söz konusu bütçeden yararlanılarak desteklenmiştir. Bu bütçe ile sosyal destek sağlanan başvuruların temsilciliklere göre dağılımı şu şekildedir:

a) TİHV İstanbul Temsilciliği

İstanbul Temsilciliği’nde, 2019 yılı içerisinde 16 başvuru TİHV’in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir. Başvuruların 4’nün kız çocuğu, 3’nün erkek çocuğu, 2’sinin kadın ve 7’sinin erkek olduğu görülmektedir. Başvuruların spor kursu, mesleki gelişim kursları, mesleki araç ve gereçlerin temini, kreş ve okul harcının ödenmesi, okul servis ücreti, kırtasiye masrafları, hobi kursları ve dil kursu (Türkçe,

İngilizce) ihtiyaçlarının karşılanmasında destek olunmuştur. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

b) TİHV Diyarbakır Temsilciliği

Diyarbakır Temsilciliği'nde, 2019 yılı içerisinde 5 başvuru TİHV'in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir. TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nden destek alan 5 başvurunun 3'ü erkek çocuğu, 1'i kadın ve 1'i de erkektir. Başvuruların spor kursu, okul harcının ödenmesi, okul servis ücreti, kırtasiye masrafları, dil kursu (İngilizce) ve kreş ihtiyaçlarının karşılanmasında destek olunmuştur. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

c) TİHV Ankara Temsilciliği

TİHV Ankara Temsilciliği'nde, 2019 yılı içerisinde 1 başvuru TİHV'in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir. Ankara Temsilciliği'nde sosyal hizmet uzmanı çalışmadığından tedavi ekibinin diğer üyeleri tarafından sosyal destek verilmesi planlanan başvurular belirlenip İstanbul Temsilciliği'nde çalışan sosyal hizmet uzmanının yaptığı değerlendirmelerle kişiler desteklenmiştir.

Destek sağlanan kişi 7 yaşında bir kız çocuğudur. Başvurunun kırtasiye masrafları ve okul servis ücret ihtiyaçlarının karşılanmasında destek olunmuştur. Kişinin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

TİHV'de Yürütülen Sosyal Hizmet Uygulamaları

2019 yılı içerisinde; işkence ve kötü muamele gördüğünü belirterek TİHV temsilciliklerine başvuruda bulunan bireylerin işlevselliklerinin artırılması ve biyopsikosozial iyilik hâlinde olumlu yönde değişimin oluşabilmesi için sosyal hizmet uzmanı tarafından başvuranlar ile hem kurumda düzenli görüşmeler yapılmış hem de ev, okul ve işyeri ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

İşkence ve kötü muamele kaynaklı sağlık sorunları nedeniyle, iş için gerekli olan işlevselliğin yerine getirilememesi durumlarında; işten çıkarılmalarla oluşabilecek hak kayıplarının önlenmesi adına, başvurular için savunuculuk yapılmıştır. Başvuruların işten çıkarılmaları nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybı, bakmakla yükümlü oldukları bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamaması durumlarında kamusal kaynaklara ulaşabilmeleri için aracılık çalışmaları yapılmış ve başvuruların kaynaklara ulaşmaları sağlanmıştır. Başvuruların sabıka kaydı nedeniyle uzun süredir çalıştıkları iş kolunda yer edinmemeleri durumunda meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeleri yapılmıştır.

Başvuruların maruz kaldıkları kötü muamele ve işkence nedeniyle öğretimlerinin kesintiye uğraması da söz konusu olabilmektedir. Öğretim hayatları kesintiye uğrayan başvurularda eğitim ve öğretim hakkı konusunda farkındalık oluşturulmuş, eğitim ve öğretime erişimlerinin yeniden sağlanması için hukuk desteğine ulaşmaları ve TİHV'in Sosyal Destek Projesi kapsamında eğitim ve öğretimlerine devam etmelerini kolaylaştıracak kurs ve etkinliklere ulaşmaları sağlanmıştır.

2019 yılı içerisinde mültecilerin sorunlarının çözümlenmesine yönelik olarak da sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ev, okul ve iş yeri ziyaretleri yapılarak, aynı/hakdi yardım sağlayan kurum ve kuruluşlar ile ilişki kurularak sosyo-ekonomik desteğe ihtiyacı olan mültecilerin bu hizmetlerden yararlanmalarını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca fiziksel, ruhsal ve sosyal tedavilerini olumlu yönde etkileyeceği ve sosyal işlevselliklerine katkı sağlayacağı öngörülerek bazı mülteci başvurular doğrudan TİHV'in Sosyal Destek Projesi bütçesinden faydalandırılmıştır.

a) TİHV İstanbul Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara ait Veriler

TİHV İstanbul Temsilciliği'ne 2019 yılı içerisinde başvuran 253 kişinin 46'sına (%18,2) sosyal değerlendirme sonucu sosyal destek kapsamında destek verilmiştir. 2019 yılı içinde başvuru yapan 46 yeni başvurunun yanı sıra önceki yıllardan sosyal destek vermeye devam edilen 66 kişi ile birlikte, yıl içinde sosyal destek verilen toplam başvuru sayısı 112 olmuştur.

2019 yılında sosyal hizmet desteği verilen 46 başvurunun 4'ü çocuk, 42'si yetişkin, önceki yıllardan sosyal hizmet desteği süren 66 başvurunun ise 4'ü çocuk, 62'si yetişkindir. Cinsiyet kimlikleri yönünden LGBTİ+ bireyler oldukça düşük olmakla birlikte bu durumun TİHV'e yapılan başvurularda da LGBTİ+ bireylerin sayısının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından sosyal destek verilen başvuruların dağılımı Tablo 42'de gösterilmiştir.

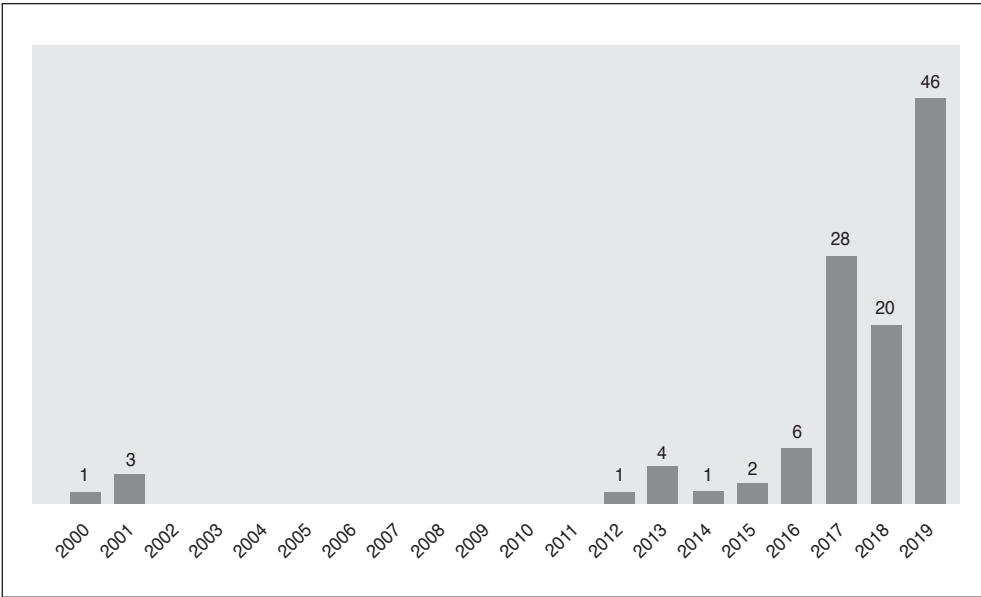
Tablo 42: Sosyal destek verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı (TİHV İstanbul Temsilciliği)

		2019 yılı öncesi başvurular	2019 yılı başvurular	Toplam
Kadın	18 yaş altı	5	0	5
	Erişkin	20	19	39
Erkek	18 yaş altı	4	4	8
	Erişkin	36	23	59
LGBTİ+		1	0	1

2019 yılında TİHV İstanbul Temsilciliği'ne yapılan başvurularda aynı yıl içinde gerçekleştirilen sosyal değerlendirme oranları ile 2018 yılı tedavi merkezleri raporun-

da aynı yıl içinde yapılan sosyal değerlendirme oranlarının oldukça yakın olduğu (%18,3) gözlenmiştir. Sosyal değerlendirme ve sosyal destekler sürecin ilerleyen aşamalarında da gündeme gelmekte, sosyal destek talepleri başvuru yılı sonrasında da ortaya çıkmakta veya devam edebilmektedir. TİHV tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra işkencenin belgelenmesi konusunda da sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal bir bütünlük içinde ele alınması ve değerlendirilmesine vurgu yapılmaktadır. Başvurularda gözlenen sonuçlar; bütünlüklü bir değerlendirme, tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları için ruhsal ve sosyal değerlendirme oranlarının artırılması için bir çabaya gerek duyulduğuna işaret etmektedir.

Bununla birlikte yıllar önce maruz kalınan işkence ve insan hakları ihlalleri nedeniyle sosyal destek sağlamaya devam edilen 66 başvuru bulunmaktadır. Takip edilen başvuruların yıllara göre dağılımı Grafik 18'de gösterilmektedir.

Grafik 18: TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından 2019 yılı içerisinde sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı

2000 yılında hapisanelerde yapılan ölüm oruçlarına yönelik gerçekleştirilen zorla tıbbi müdahaleler sonrasında Wenicke Korsakoff Sendromu (WKS) tanısı alan dört başvuru, TİHV tarafından sosyal hizmet uzmanlarınca 2000 ve 2001 yıllarından itibaren takip edilmektedir. Malulen emeklilik, engelli raporlarının yenilenmesi, engelleri nedeniyle mevcut kamu kaynaklarına yönlendirilmeleri ve sosyal iyilik hallerinin iyileştirilmesi için sosyal hizmet uzmanı tarafından başvurularla 2019 yılında görüşmeler yapılmıştır.

2012-2015 yılları içerisinde başvuran ve 2019 yılında da takipleri sürdürülen 8 kişinin tamamı mülteci olup başvuru tarihlerinden beri fiziksel, ruhsal ve sosyal takipleri sürdürülmektedir.

2016-2019 yılları arasında başvuran ve takibi sürdürülen 54 kişinin 14'ü mülteci, 40'ı ise Türkiye vatandaşıdır.

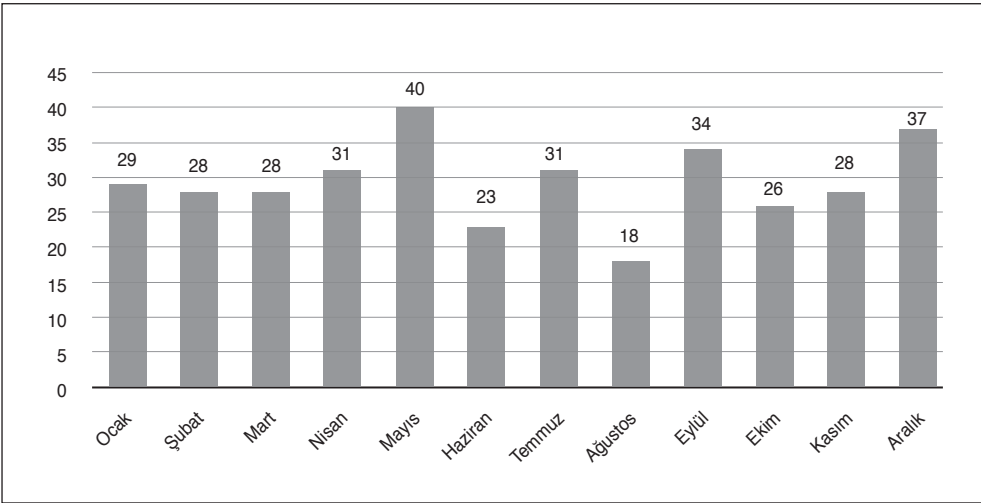
Türkiye'de yaşayan mültecilerin mevcut yasal uygulamalardan ötürü sahip oldukları haklar oldukça kısıtlıdır. Bu hakların da kamu kurumlarınca ihlal edildiği durumların sıklıkla yaşanmasından ötürü kalıcı bir sosyal yaşama kavuşmaları oldukça güçleşmektedir. Dolayısıyla başvuru tarihlerinin üzerinden geçen zamana rağmen her yıl bu kişilerin takipleri tarafımızca sürdürülmüş ve temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması, yaşadıkları hukuksal sorunların çözülmesi, uydu kentlerinin değiştirilmesi ve çoğu kez haklarında verilen sınır dışı edilme kararları nedeniyle bu kişilere sosyal hizmet müdahaleleri yapılmıştır. Mülteciler ile yapılan tüm sosyal hizmet uygulamaları mültecilerle çalışan insan hakları ve sivil toplum örgütleri ile birlikte yürütülmüştür.

Takipleri devam eden Türkiye vatandaşı başvuruların uzun yıllar hapisanede kalmış olmaları, işkencenin yarattığı kronik fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, aile yaşamlarında kayıpların ve bozulmaların varlığı, ekonomik gelir kaynaklarının tamamen tükenmiş olması, eğitim ve öğrenimlerinin engellenmesi sürdürülen sosyal hizmet müdahalelerinin devam etmesini gerekli kılmıştır. Bozulan sosyal işlevlerini yeniden kazanabilmeleri için her yıl kapsamlı ihtiyaç analizleri yapılarak o yıl içerisinde mevcut ihtiyaçlarına yönelik sosyal destek çalışmaları planlanmıştır.

İşkence ve kötü muamele sonrasında oluşan sosyal etkilenmelerin yeniden onarılması sürecinin uzun erimli bir süreç olduğunu ve düzenli takip gerektirdiğini söylememiz mümkündür.

Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı

Sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan başvurular ile yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı Grafik 19'da yer almaktadır.

Grafik 19: İstanbul Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı

2019 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan 112 başvuruya yönelik; işkencenin psikososyal etkilerinin azaltılması, başvuruların işlevselliklerini yeniden kazanabilmeleri için işkencenin yaratmış olduğu sorunlar ve gereksinimler tespit edilerek, bireye özgü müdahale planları oluşturulmuştur. Başvurular ve aileleri ile sosyal hizmet müdahalesine özgü görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu görüşmeler başvurunun ve ailesinin kötü muamele ve işkencenin yaratmış olduğu krizin üstesinden gelebilmeleri için “güçlendirme temelli yaklaşım ve güçler perspektifi” odak alınarak yapılandırılmıştır.

Toplamda 2019 yılı içerisinde her biri ortalama bir saat süre ile olmak üzere 353 görüşme gerçekleştirilmiştir. Kurumdan hizmet alan başvurular ile yapılan görüşmelerin aylara göre dağılımı incelendiğinde Eylül, Aralık, Nisan ve Mayıs aylarında görüşmelerin arttığı görülmektedir. Bu aylarda mülteci başvuruların uydu kent, barınma ve sığınmacılığa dair sorunlarında artış meydana gelmiştir. Sosyal hizmet uzmanı tarafından mevcut sorunların çözümüne ilişkin ihtiyaç analizi yapılarak, uydu kent, barınma ve hukuki sorunların çözümlenmesine yönelik olarak BMMYK, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve bağlı İl Müdürlükleri, Mülteci Hakları Merkezi, SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği), İHD, TOHAV ile iş birliği içinde sığınmacıların sorunlarının çözümlenmesinde vaka savunuculuğu, arabuluculuk, danışmanlık, vaka yöneticiliği yapılmıştır. Ayrıca yine bahar aylarında sosyal destek projesi kapsamına alınan başvuru sayısında artış olduğundan bu kişilerin düzenli takibinden ötürü de görüşme sayısında artış yaşanmıştır.

Raporlama Çalışmaları

2019 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İl Göç İdareleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürlükleri, Belediyeler, hukuk örgütleri ve diğer sivil toplum örgütlerine yapılan yönlendirmeler için sosyal inceleme raporları hazırlanmış ve başvuruların ihtiyaç duyulan hizmetlere ulaşmaları kolaylaştırılmıştır.

b) TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvulara ait Veriler

TİHV Diyarbakır Temsilciliği'ne 2019 yılı içerisinde başvuran 251 kişinin 88'inde (%35,0) sosyal değerlendirme yapılmış ve sosyal destek kapsamında destek verilmiştir. 2019 yılı içinde başvuru yapan 88 yeni başvurunun yanı sıra önceki yıllara ait başvurulardan sosyal desteği devam eden 6 kişi ile birlikte, yıl içinde sosyal destek verilen toplam başvuru sayısı 94 olmuştur.

2019 yılında sosyal hizmet desteği verilen 88 başvurunun 6'sı çocuk, 82'si yetişkin, önceki yıllardan sosyal hizmet desteği süren 6 başvurunun ise 4'ü çocuk, 2'si yetişkindir. Cinsiyet kimlikleri yönünden LGBTİ+ birey başvurusu bulunmamaktadır. Bu durumun TİHV'e yapılan başvurularda da LGBTİ+ bireylerin sayısının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. TİHV Diyarbakır Temsilciliği tarafından sosyal destek verilen başvuruların dağılımı Tablo 43'de gösterilmiştir.

Tablo 43: Sosyal destek verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı (TİHV Diyarbakır Temsilciliği)

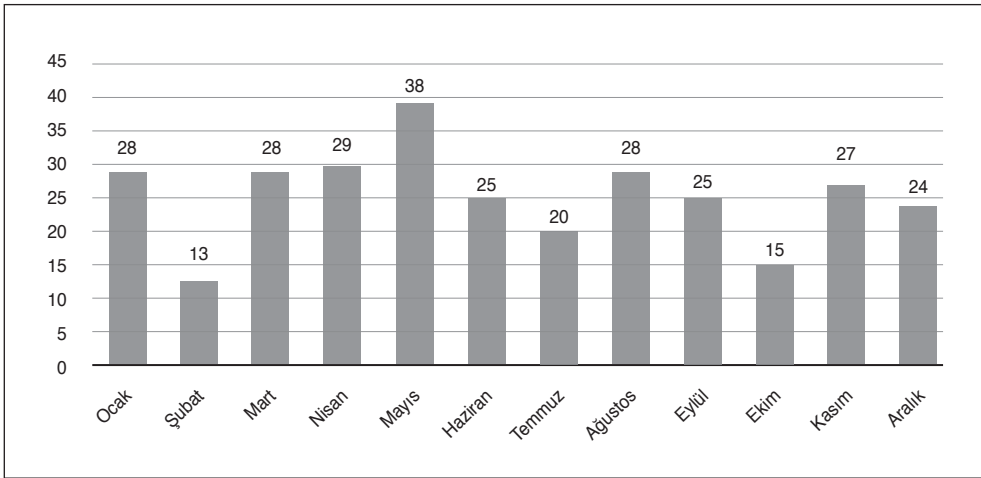
		2019 yılı öncesi başvurular	2019 yılı başvurular	Toplam
Kadın	18 yaş altı	1	3	4
	Erişkin	0	31	31
Erkek	18 yaş altı	3	3	6
	Erişkin	2	51	53
LGBTİ+		0	0	0

2019 yılında TİHV Diyarbakır Temsilciliği'ne yapılan başvurularda sosyal değerlendirme oranı ile ruhsal değerlendirme oranının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir. TİHV tedavi rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra işkencenin belgelenmesi konusunda da sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal bir bütünlük içinde ele alınması ve değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır. İstanbul'da gözlenen sonuçlardan da anlaşıldığı üzere; bütünlüklü bir değerlendirme, tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları için ruhsal ve sosyal değerlendirmenin oranlarının artırılması için bir çabaya gerek duyulduğuna işaret etmektedir.

İşkence ve kötü muamele sonrasında oluşan sosyal etkilenmelerin yeniden onarılması sürecinin uzun erimli bir süreç olduğunu ve düzenli takip gerektirdiğini söylememiz mümkündür.

Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı

2019 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan 94 başvuruya yönelik; işkencenin psikosozal etkilerinin azaltılması, başvuruların işlevselliklerini yeniden kazanabilmeleri için işkencenin yaratmış olduğu sorunlar ve gereksinimler tespit edilerek, bireye özgü müdahale planları oluşturulmuştur. Sosyal hizmet müdahalesinde bulunan başvurular ile yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı Grafik 20'de yer almaktadır.

Grafik 20: Diyarbakir Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı

Tablolar

Tablo 1	Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı	39
Tablo 2	Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı	42
Tablo 3	2018-2019 yıllarında başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı	43
Tablo 4	Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımı	47
Tablo 5	Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımları	49
Tablo 6	Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı	50
Tablo 7	Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılımı	51
Tablo 8	Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı	52

Tablo 9	Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımları..	53
Tablo 10	Başvuruların son gözaltında işkence gördüğü yerlere göre dağılımı	54
Tablo 11	Başvuruların son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı....	55
Tablo 12	Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri illerin dağılımı	56
Tablo 13	Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı	58
Tablo 14	Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı.....	59
Tablo 15	Başvuruların son gözaltı sonrasındaki durumları	62
Tablo 16	Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı.....	63
Tablo 17	Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri .	65
Tablo 18	Hapishane öyküsü olan başvuruların hapishanede kaldıkları sürelerle göre dağılımı	67
Tablo 19	Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri.....	67
Tablo 20	Hapishanede tutulma öyküsü olan başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı	68
Tablo 21	Başvuruların son kaldıkları hapishanedeki koşullar hakkındaki yanıtlarının dağılımı	71
Tablo 22	Sistemlere göre başvuruların en sık bildirdiği fiziksel yakınmalar	73
Tablo 23	Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular	77
Tablo 24	Başvurularda belirlenen fiziksel tanılara göre dağılım	80
Tablo 25	Başvurularda belirlenen tanıların işkence eylemiyle ilişkisine göre dağılım	81
Tablo 26	Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı .	82
Tablo 27	İşkenceye ait bulguların belirti kümelerine göre dağılımı.....	84
Tablo 28	İşkence gören başvurularda ruhsal tanılara göre dağılım	85
Tablo 29	Başvuruların tedavi süreçlerinin seyri.....	87
Tablo 30	Başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı	87
Tablo 31	Başvurularda uygulanan ruhsal tedavi yöntemlerinin dağılımı	89
Tablo 32	Farmakoterapi önerilen başvurularda ruhsal tedavi süreci.....	89
Tablo 33	Başvuruların psikoterapi süreçlerinin seyri.....	90
Tablo 34	Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı	92
Tablo 35	2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan başvuruların fiziksel ve ruhsal yakınmalarının dağılımı	94
Tablo 36	2019 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan başvurularda bulgularının dağılımı	95
Tablo 37	Başvuru yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı.....	101
Tablo 38	İşkence görenlerin yakınlarında saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı..	102
Tablo 39	İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı.....	102
Tablo 40	İşkence görenin yakını olan çocuk grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı.....	103

Tablo 41	İşkence görenin yakını olanlarda terapi süreçlerinin seyri.....	104
Tablo 42	Sosyal destek verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı (TİHV İstanbul Temsilciliği)	111
Tablo 43	Sosyal destek verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı (TİHV Diyarbakır Temsilciliği)	115

Grafikler

Grafik 1	TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı	41
Grafik 2	Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı.....	43
Grafik 3	Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı.....	45
Grafik 4	Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımı.....	46
Grafik 5	İşkencenin yıllara göre dağılımı.....	48
Grafik 6	İşkencenin yapıldığı merkezlere göre dağılım	55
Grafik 7	Başvuruların temsilciliklere göre gördükleri işkence yöntemlerinin oransal dağılımı.....	58
Grafik 8	Başvuruların son gözaltında avukatla görüşebilme yüzdeleri.....	62
Grafik 9	Adli muayenenin yapıldığı birimler.....	64
Grafik 10	Başvuruların hapisanede gördükleri işkence yöntemlerinin yüzde dağılımları...	68
Grafik 11	Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım.....	73
Grafik 12	Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri.....	76
Grafik 13	Tanı ile işkence fiili arasındaki nedensellik bağına göre dağılımı.....	81
Grafik 14	Ruhsal belirtisi olan başvuruların ana belirti kümelerine göre yüzdeleri.....	84
Grafik 15	Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı.....	88
Grafik 16	İşkence görenlerin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı.....	99
Grafik 17	Başvuru yakınlarının doğum yerlerine göre dağılımı	99
Grafik 18	TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından 2019 yılı içerisinde sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı.....	112
Grafik 19	İstanbul Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı	114
Grafik 20	Diyarbakır Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı	116

TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI 30^{YIL}

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 · +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 11/12 Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 · 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 · 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sokak No: 1/1-210 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 · 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 · 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, Santral 6. Sokak Haydaroğlu İş Merkezi

B – Blok No: 13 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 214 11 37 · 215 12 61

E-posta: van@tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-28-2